

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE
KAVRAM ÖĞRETİMİNDE METAFOR
KULLANIMI -11. SINIF 3. ÜNİTE ÖRNEĞİ-
(Yüksek Lisans Tezi)**

Muharrem ATABAY

**Doç. Dr. Adem GÜNEŞ
Danışman**

**RİZE
2021**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında, Muharrem ATABAY tarafından hazırlanan *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Kavram Öğretiminde Metafor Kullanımı -11. Sınıf 3. Ünite Örneği-* başlıklı bu çalışma 08/01/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

Kabul/Red

Üye: Doç. Dr. Adem GÜNEŞ

Kabul/Red

Üye: Doç. Dr. H. Yusuf ACUNER

Kabul/Red

___ / ___ / ___

İmza

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Felsefe ve Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Kavram Öğretiminde Metafor Kullanımı -11. Sınıf 3. Ünite Örneği-” konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dahil, sahibine / kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır.

Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. **08 /01/2021**

Muhārrem ATABAY

ÖN SÖZ

Eğitim-öğretimin daha nitelikli olmasını sağlayan somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa, kolaydan zora gibi birçok öğretim ilkesi vardır. Bu ilkeler göz önüne alınarak gerçekleştirilen etkinliklerde öğrenciler derse daha aktif katılır. Böylece öğrenme ve öğrenilenlerin akılda kalması daha kolay gerçekleşir.

Öğretim ilkelerini içeren yöntemlerden biri de metaforik yöntemdir. Metaforlar tarihsel süreçte birçok alanda yoğun olarak kullanılmış ve üretilmiştir. Filozoflarda, Kur'an'ı Kerimde, hadislerde, İslam alimlerinin eserlerinde metaforlara birçok kez rastlanmaktadır. Genelde soyut olan konular somut örneklerle benzetilerek, somuttan yola çıkılarak aktarım sağlanmaktadır. Böylece okuyanların, dinleyenlerin daha kolay anlamaları hedeflenmektedir. Metaforik yöntemde verilen konu/kavram ile ilgili ya öğrencilerin metaforlar üretmesi istenir ya da öğretmen kendi geliştirdiği veya kaynaklardan bulduğu metaforlar vasıtasıyla ders işler.

Bu çalışmada DKAB derslerinde kavram öğretiminde metaforik yöntemin etkisi araştırılmıştır. DKAB dersi 11. sınıf Kur'an'da Bazı Kavramlar ünitesi örnek olarak seçilmiştir. Dersler metaforik yöntemle işlenerek öğrencilerin belirlenen kavramlara dönük metaforlar üretmeleri istenmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen akademik başarı testi deney ve kontrol gruplarına ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Araştırmanın sonucu olarak, öğrencilerin ürettikleri metaforlara, ön test-son test sonuçlarına ve yorumlara bulgular kısmında yer verilmiştir.

Bu araştırmanın gerçekleşmesinde birçok kişinin katkısı yadsınamazdır. Bu doğrultuda öncelikle araştırmada devamlı destek olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Adem Güneş'e müteşekkirim. Ayrıca düşünceleriyle ufkumu genişleten ve tez konusunda değerlendirmelerini eksik etmeyen kıymetli hocalarım Doç. Dr. H. Yusuf Acuner, Doç. Dr. Bayramali Nazıroğlu, Dr. Öğr. Üyesi Ulaş

Üstün'e ve Dr. Öğr. Üyesi Anıl Çelik'e; tez çalışmasını yazım ve noktalama bakımından inceleyen ve analizlerde destek olan edebiyat öğretmeni arkadaşlarım Caner Coşkun, Kamuran Kaynar ve Osman Delibaş'a; başarı testinin oluşturulmasında ve uygulanmasında yardımcı olan DKAB öğretmeni arkadaşlarım Enes Tuna, Emel Mutlu Atabay ve Muhammet Orhan'a teşekkür ediyorum.

Muharrem ATABAY

RİZE, 2021

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	1
ETİK BEYAN.....	2
ÖN SÖZ	4
ÖZET	9
ABSTRACT.....	10
KISALTMALAR.....	11
TABLolar LİSTESİ.....	12
ŞEKİLLER LİSTESİ	13
GİRİŞ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. METAFOR	27
1.1.1. Metaforun Yapısı	33
1.1.2. Metafor Türleri ve Ontolojik Metafor	36
1.1.2.1. Ontolojik Metafor	37
1.2. EĞİTİM-ÖĞRETİM AÇISINDAN METAFOR TEKNİĞİ.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	42
2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	43
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	46
2.3.1 Nitel Veri Toplama Aracı.....	46
2.3.2. Nicel Veri Toplama Aracı	46
2.3.2.1. Konunun ve Testin Amacının Belirlenmesi	46
2.3.2.2. Madde Havuzunun Oluşturulması	47
2.3.2.3. Yazım Denetimi ve Kapsam Geçerliliği İçin Uzman Görüşü	47

2.3.2.4. Testin Uygulanışı.....	47
2.3.2.5. Madde Analizi	48
2.3.2.6. Güvenirlilik Analizi.....	51
2.4. UYGULAMA VE VERİLERİN TOPLANMASI.....	52
2.5. VERİLERİN ANALİZİ	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM

3.1. ÜRETİLEN METAFORLARA İLİŞKİN BULGULAR.....	56
3.1.1. Hidayet ve Dalalet Kavramları İçin Üretilen Metaforlar	56
3.1.1.1. Hidayet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	56
3.1.1.2. Dalalet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	60
3.1.1.3. Hidayet ve Dalalet Kavramı İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar	62
3.1.2. İhsan Kavramı İçin Üretilen Metaforlar.....	64
3.1.3. İhlas ve Riya Kavramları İçin Üretilen Metaforlar	68
3.1.3.1. İhlas Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	68
3.1.3.2 Riya Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	72
3.1.3.3. İhlas ve Riya Kavramları İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar...	74
Tablo 17. İhlas ve Riya Kavramları İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar	75
3.1.4. Takva Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	76
3.1.5. Sırat-ı Müstakim Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	79
3.1.6. Cihat Kavramı İçin Üretilen Metaforlar.....	82
3.1.7. Salih Amel Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	85
3.2. ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE METAFORİK YÖNTEMİN ETKİLERİ	88
3.2.1. Akılda kalıcılık:.....	88
3.2.2. Daha Kolay Öğrenme:.....	90
3.2.3. Yaratıcılığı Geliştirme:.....	91
3.2.4. Düşünmeye Teşvik:.....	92
3.2.5. Üretkenlik:.....	93
3.2.6. Farklı Açıdan Bakma:	93

3.2.7. Dikkat ve İlgi Çekme:	94
3.2.8. Eğlendirme:	94
3.2.9. Aktif Katılım:	95
3.2.10. Ezbersiz Eğitim:	95
3.2.11. Somutlaştırma:	96
3.2.12. Metaforik Yöntemin Diğer Etkileri:.....	97
3.3. BAŞARI TESTİNE YÖNELİK BULGULAR	97
3.3.1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Başarı Testi Ön Test-Son Test Ortalamalarının Karşılaştırılması	97
3.3.2. Akademik Başarı Ön Test Sonuçlarına İlişkin Bulgular	98
3.3.3. Akademik Başarı Son Test Sonuçlarına İlişkin Bulgular	99
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA.....	110
EKLER.....	130
Ek-1 DKAB Dersi 11. Sınıf 3. Ünite Kur'an'da Bazı Kavramlar Ünitesi Başarı Testi.....	130
Ek-2 Metaforik Algı Formu	135
ÖZ GEÇMİŞ	136

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Adem GÜNEŞ

Hazırlayan: Muharrem ATABAY

Yıl: 2021

Sayfa Sayısı: 136

ÖZET

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE KAVRAM

ÖĞRETİMİNDE METAFOR KULLANIMI

-11. SINIF 3. ÜNİTE ÖRNEĞİ-

Kavram öğretiminde metaforik yöntemle ders işlemenin öğrencilerin akademik başarısına etkisinin ele alındığı bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Nicel kısım deneysel araştırma yöntemiyle, nitel kısım ise mecaz yoluyla nitel veri toplama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklem olarak seçilen Artvin Ayhan Şahenk MTAL'den 2019-2020 eğitim öğretim yılında 11. sınıfta öğrenim gören 4 sınıf ile yapılmıştır. Öğrencilerin kaynağını cansız varlık/maddeden alan metaforları daha fazla ürettikleri belirlenmiştir. Öğrenci görüşlerine göre metaforik yöntemin akılda kalıcılığı artırma, daha kolay öğrenmeyi sağlama, yaratıcılığı geliştirme gibi etkileri vardır. Ön test/son test sonuçlarına göre metaforik yöntem öğrencilerin akademik başarısını artırmada etkili olmuştur. Bu etki hazırbulunuşluğu yüksek olan başarılı sınıflarda daha fazladır. Buradan hareketle metaforik yöntemin DKAB öğretiminde olumlu katkı sağladığı bu yüzden kavram öğretimi konularında daha fazla yer verilebilmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, metaforik yöntem, deneysel araştırma yöntemi, din kültürü ve ahlak bilgisi, kavram öğretimi, akademik başarı

Recep Tayyip Erdogan University the Institute of Social Sciences

Department: Philosophy and Religious Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Adem GÜNEŞ

Author: Muharrem ATABAY

Year: 2021

Pages: 136

ABSTRACT

THE USE OF METAPHORE IN CONCEPT TEACHING IN RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE COURSES

-11th. CLASS 3 UNIT EXAMPLE-

In this study, in which the effect of teaching with a metaphorical method on the academic achievement of students in concept teaching was discussed, a mixed method was used. The quantitative part was carried out with the experimental research method, and the qualitative part was carried out with the qualitative data collection method through metaphor.. The research was conducted with 4 classes from Artvin Ayhan Şahenk VTAH which was selected as a sample in the 11th grade in the 2019-2020 academic year. It was deduced that students produced more metaphors that take their source from inanimate existence/matter. According to the students' views, the metaphorical method has effects such as increasing memorability, providing easier learning, and improving creativity. According to the pre-test/post-test results, the metaphorical method was more effective in increasing the academic success of the students. This effect is greater in successful classes with high readiness. From this point of view, it was suggested that metaphorical method contributed positively to the teaching of Religious Culture and Moral Knowledge, so it was suggested that more concepts should be included in teaching.

Keywords: Metaphor, metaphorical method, experimental research method, religious culture and ethics , concept teaching, academic achievement.

KISALTMALAR

AÇÜ	: Artvin Çoruh Üniversitesi
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
bk.	: Bakınız
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi
MTAL	: Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
p	: Anlamlılık Değeri
Pjx.	: Madde Güçlüğü
Rjx.	: Madde Ayırt Ediciliği
RTEÜ	: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
UÜ	: Uludağ Üniversitesi
VTAH	: Vocational and Technical Anatolian High School
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
vd.	: Ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Akademik Başarı Testi Ön Test Puanları	44
Tablo 2. Başarılı ve Başarısız Grup Ön Test Puanları	45
Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarının Öğrenci Sayıları	45
Tablo 4. Başarı Testi Analiz Sonuçları	49
Tablo 5. Belirtke Tablosu	50
Tablo 6. Metaforik Yöntemin Uygulanma Takvimi	53
Tablo 7. Ön Test Puanlarının Normallik Dağılım Değerleri	54
Tablo 8. Ön Test Puanlarının Betimsel İstatistiği	54
Tablo 9. Son Test Puanlarının Normallik Dağılım Değerleri	55
Tablo 10. Son Test Puanlarının Betimsel İstatistiği	55
Tablo 11. Hidayet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	57
Tablo 12. Dalalet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	60
Tablo 13. Hidayet ve Dalalet Kavramı İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar ..	62
Tablo 14. İhsan Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	65
Tablo 15. İhlas Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	68
Tablo 16. Riya Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	72
Tablo 17. İhlas ve Riya Kavramları İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar.....	75
Tablo 18. Takva Kavramı İçin Üretilen Metaforlar.....	77
Tablo 19. Sırat-ı Müstakim Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	79
Tablo 20. Cihat Kavramı İçin Üretilen Metaforlar	83
Tablo 21. Salih Amel Kavramı İçin Üretilen Metaforlar.....	86
Tablo 22. Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test-Son Test Puanları.....	98
Tablo 23. Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test Puanları	98
Tablo 24. Deney ve Kontrol Grubunun Son Test Puanları	99
Tablo 25. Deney ve Kontrol Gruplarının Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İnsanın Çıtalı ile İfadesi.....	35
Şekil 2: Öğrenci Görüşlerine Göre Metaforik Yöntemin Etkileri	88

GİRİŞ

Eğitim insanla var olmuş ve insanla gelişmiş bir süreçtir. İlk çağlarda insanın avcılık, bahçecilik, tamirat gibi günlük ihtiyaçlarını giderecek yetkinliklere sahip olması beklenmiştir. Zaman geçtikçe dönemin toplumsal, siyasal, ekonomik kültürel ve teknolojik şartlarına göre bu beklentiler değişmiş ve güncellenmiştir.¹ Günümüz bilgi toplumunda ise teknolojinin ilerlemesi ile ilgi alanları ve meslekler de çoğalmıştır. Başlangıçta bireyin birçok alanda kendisini yetiştirmesi ya da bilgi sahibi olması beklenirken, daha sonra bir alanda derinlemesine uzmanlaşması beklenmiştir. Bireyin tüm bu değişim ve beklentilere ayak uydurması ancak bireylerin uygun bir eğitimden geçirilmesi yoluyla mümkün olmuştur.²

Bugünün eğitim anlayışı değişen koşullara ayak uydurarak öğrencinin pasif olduğu öğretmen merkezli bir anlayıştan öğrencinin aktif olduğu ve bilgiyi kendisinin analiz edip değerlendirerek oluşturduğu, öğretmenin rehberlik ettiği öğrenci merkezli/yapılandırmacı bir yaklaşıma geçmiştir. Buna binaen eğitimde hedef öğrencinin bilgileri ezberlemesi değil öğrenmeyi öğrenmesi haline gelmiştir.³ Öğrenmeye açık olan öğretmen sürekli bilgi aktaran değil öğrencinin bilgiyi kendisinin üretebileceği bir ortamı oluşturan ve eğitim sürecinde ona eşlik eden bir rehber boyutundadır.⁴ Öğretmen öğrenci için bir yol gösterici, uygulamalı şekilde diyalogu organize edip öğrencilerin son çıktıları kendilerinin edinmeleri için gerektiği yerde bilişsel uyarıcıları sunan bir kılavuzdur.⁵

¹ Soner Mehmet Özdemir, *Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme*, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 12/1 (2011): 85.

² Erdoğan Köse, *2005 İlköğretim Matematik Programının Eğitsel Eleştiri Modeline Göre Değerlendirilmesi*, Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi 2/2 (2011): 2.

³ Mesleki Yeterlilikler Kurumu, *Türkiye Yeterlilik Çerçevesi* (Mesleki Eğitim Kurumu, 2015), 27.

⁴ MEB, *2023 Eğitim Vizyonu* (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018), 21.

⁵ Gray D. Borich, *Etkili Öğretim Yöntemleri*, 8. bs (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017), 327.

Eğitim ortamında uygulamalı bir diyalog oluştururken öğrencilerin düşünmesini, analiz ve değerlendirme yapmasını sağlayacak materyaller kullanır. Bu materyaller çok çeşitli olabilmesine rağmen ders kitapları eğitimin her kademesinde temel materyal olmaya devam etmektedir. Bu nedenlerden dolayı ders kitaplarının ve ders içi etkinliklerin öğrencinin dikkatini çekip öğrenciyi eğitim sürecine aktif şekilde katabilecek yazılı, somut ve görsel materyaller içermesi gerekmektedir.⁶ Din öğretiminde soyut konuların önemli bir yer tutması bu alandaki ders kitaplarının, geliştirilen etkinliklerin, öğretim araçlarının ve materyallerin öğrencilerin ilgisini çekebilecek, düşünme, analiz, değerlendirme ve problem çözme gibi becerilerini geliştirebilecek, soyut konuları somut bir hale getirmesine yardımcı olabilecek şekilde düzenlenmesine ihtiyaç vardır.

Eğitimde başta yöntem ve ders materyalleri olmak üzere her şey öğrenci için geliştirilmektedir. Çünkü eğitimin merkezinde öğrenci vardır. Burada ideal amaç belirlenen programlar doğrultusunda öğrencinin yaparak ve yaşayarak istenen kazanımları edinmesidir.⁷ Öğrenciler istenen kazanımlar doğrultusunda eğitilirken bilimsel alanda doğruluğu kabul edilmiş öğrenciye görelik, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora, ayanılık (açıklık), somuttan soyuta, ekonomiklik, aktiflik (yaparak yaşayarak öğrenme), yaşama yakınlık, bütünlük, güncellik gibi öğretim ilkeleri vardır.⁸

Öğretim ilkelerinden yakından uzağa ilkesi, derslerde işlenen konularla ilgili örneklerin veya problemlerin öğrencinin yakın ve ulaşabileceği doğal çevreden seçilmesi ve bu yakın çevresinden hareketle uzak örneklerle veya problemlere geçilmesidir.⁹ Bilinenden bilinmeyene ilkesi konuya öğrencinin

⁶ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 15.

⁷ Adem Güneş, *Din Eğitiminde Materyal Kullanımı, Din Eğitimi* içinde, ed. Hasan Dam (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018), 281.

⁸ Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 26. bs (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 50-54; Muhsin Hesapçıoğlu, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 7. bs (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011), 213-235; Bayram Aşıhoğlu, *Başlıca Öğrenme ve Öğretim İlkeleri, Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde, ed. Mehmet Arslan (Ankara: Anı Yayıncılık, 2007), 31-45; Zuhale Çubukçu, *Eğitim Program Tasarımı ve Geliştirilmesi, Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde, ed. Bilal Duman, 2. bs (Ankara: Anı Yayıncılık, 2011), 65-68; Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 15. bs (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2009), 76-77.

⁹ Aynur Pala, *Öğrenme ve Öğretim İlkeleri, Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde, ed. Şeref Tan, 1. bs (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007), 35.

önceden bildiklerinden başlanması ve öğrencinin bu bildiklerinden hareketle yeni ve bilmediği konulara geçilmesidir.¹⁰ Bilinen ile bilinmeyen arasında bağ kurulmasıdır. Somuttan soyuta ilkesi, ilk başta beş duyu organı ile algılanan konuların öğretilmesi, devamında soyut olan konuların beş duyu organına hitap edecek şekilde somutlaştırılması ve somut örneklerden yola çıkarak soyut kavramlara geçilmesi, soyutların somutlar aracılığıyla kazandırılmaya çalışılmasıdır. Beş duyu organına en fazla hitap eden etkinlikler ve anlatımlar öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Öğrenmede görmenin %75, işitmenin %13, dokunmanın %6, koklamanın %3, tat almanın %3 etkisi vardır.¹¹ Başka bir araştırmaya göre de görmenin %83, işitmenin %11, koklamanın %3-5, dokunmanın %1-5 ve tatmanın %1 etkisi mevcuttur.¹² Bu da öğretileceklerin beş duyuyla bağlantı kurulmasının gerekliliğini göstermektedir.

Somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa gibi öğretim ilkelerini içeren, öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayan, çok yönlü ve üst düzey bilişsel düşünmeyi geliştiren öğretim araçlarından biri de daha çok felsefe ve edebiyat alanında karşımıza çıkan metaforlardır. Birçok alanda ve bilimsel gelişmelerde bilim insanlarının ulaştıkları sonuçları insanların anlayabileceği bir seviyeye indirgeyip tanıtmak için başvurduğu, düşünürlerin soyut fikirlerini insanlara anlatmak için somut örneklerden yola çıkarak oluşturdukları metaforlar dini eğitimde de geliştirilmiştir. En eski kutsal veya felsefi metinlerde metaforlar bir anlatım aracı ve konuyu daha da pekiştirici ve öğretici bir rol oynamıştır. Her kültürde ve her dilde de metaforlar bir yer bulmuştur. Her kültürde ve her dilde metaforların kullanılmaları metaforun aslında evrensel bir yönünü de göstermektedir. Metaforlar ile din eğitimindeki soyut konular öğrencilere somutlaştırılıp aktarılabilen, görsel metaforlarla desteklendiğinde ise daha da kalıcı hale gelmesi sağlanmaktadır. Böylece öğrencilerin öğrenmeleri

¹⁰ Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, 22. bs (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008), 51.

¹¹ Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 54.

¹² Hasan Yılmaz - Ali Murat Sünbül, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, 1. bs (Konya: Çizgi Kitabevi, 2003), 32.

kolaylaşmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı, kavram öğretiminde bir öğretme aracı olarak metafor her zaman tercih edilen yöntemlerden birisi olmuştur.¹³

Araştırmanın Problemi

Din eğitiminde soyut konuları anlatmak ve anlaşılır hale getirebilmek için en çok başvurulan yöntemlerden birisi metafor kullanmaktır. Metaforlar sayesinde soyut konular öğrencilerin gözünde canlanabilmekte ve somutlaşabilmektedir. Ayrıca metaforik yöntemle üst düzey bilişsel öğrenmeler gerçekleşebilmekte ve öğrenci derse aktif şekilde katılabilmektedir. Metaforların öğrenme ve öğretme üzerindeki bu etkisini DKAB öğretiminden hareketle ortaya koymak ve daha net tespitler yapmak bu araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu sebeple araştırmanın temel problemini “DKAB dersinde uygulanacak metaforik yöntemin öğrenci başarısına bir etkisi var mıdır?” sorusu oluşturmaktadır.

Araştırma şu alt problemleri içermektedir:

- a) Metafor tekniğinin uygulanacağı gruplar (deney grupları) ile normal öğretim tekniğinin kullanılacağı gruplar (kontrol grupları) arasında uygulama yapılmadan önce akademik başarı olarak bir fark var mıdır?
- b) Öğrencilerin seçilen ünitedeki kavramlara ilişkin metaforik düşünceleri nasıldır ve metaforik yönetime dayalı görüşleri nelerdir?
- c) Metafor tekniğinin uygulanması deney grupları ile kontrol grupları arasında akademik başarı olarak anlamlı bir fark meydana getirmiş midir?
- d) Deney ile kontrol gruplarının ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark oluşmuş mudur?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın en temel amaçlarından biri metaforik yöntemle ders işlemenin öğrenci başarısına etkisinin araştırılmasıdır. Metaforlar tarihsel süreçte başta edebiyat, felsefe ve din olmak üzere her zaman kullanılmıştır. Bundan dolayı metaforik yöntemle işlenen bir dersin etkili olup olmadığını ve metaforların akademik başarıdaki etkisini belirlemektir. Araştırmanın diğer bir amacı öğrencilerin metaforlar üretmesinden yola çıkarak DKAB ders kitapları ve ders materyalleri oluşturulurken metaforik yöntemi de içerecek şekilde hazırlanabileceğini göstermektir. Ayrıca literatüre bakıldığında metafor

¹³ M. Metin Arslan - Mustafa Bayrakçı, *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi*, *Milli Eğitim Dergisi*, 171 (2006): 100.

konusunda din eğitimi alanında çalışma yapılmasına rağmen metaforik yöntemle öğrencilerin akademik başarısını geliştirmeye dönük deneysel bir çalışma yapılmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi ve DKAB ders kitapları geliştirilirken, öğrenci merkezli metaforik yöntemle dayalı farklı etkinlikler oluşturmak için bir öneri sunması açısından önemlidir. Aynı zamanda DKAB alanında uygulamalı çalışmaların azlığından dolayı, bu alanda farklı konularda uygulama yapmayı düşünenlere örneklik teşkil edebilecektir.

Sayıtlar ve Sınırlılıklar

Deneysel çalışmaya katılan kişiler, formları doldurmaları esnasında güvenilir ve doğru bilgi vermişlerdir.

Araştırma mevcut literatürde ulaşılan bilgiler ile sınırlıdır.

Artvin Merkez Ayhan Şahenk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 11. sınıfta okuyan öğrenciler ile sınırlıdır.

Uygulama, kullanılan anketler ve süre olarak 4 haftalık toplam 8 ders ile sınırlıdır.

Veri toplama aracı olarak ise, çoktan seçmeli olarak hazırlanan ön test ve son test akademik başarı testi ile öğrenciler tarafından doldurulan metafor üretme formları ile sınırlıdır.

İlgili Literatür

Araştırma ile ilgili literatür iki aşamada incelenmiştir. Birincisi metafor üzerine çalışmalar, ikincisi DKAB dersi üzerine çalışmalardır. Seçilen tez örneklemelerinde metaforun bir öğretim yöntemi olarak yer aldığını göstermek amacıyla bir kitabın incelenmesi ve deneysel bir metafor çalışması olmasına öncelik verilmiştir.

Metafor üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında; özellikle iki kaynak eser ön plana çıkmaktadır. Birincisi Lakoff ve Jackson'ın *Metafor We Live By (Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil)*¹⁴ eseri 2005 yılında Türkçeye çevrilirken, Turbayne'nin 1970 yılında yazdığı *The Myth of Metaphor* eseri henüz Türkçe'ye çevrilmemiştir. Batı'da bu eserlerin metafora yeni bir soluk getirmesi nedeniyle Lakoff ve Jackson'ın eserinin Türkçeye çevrilmesi olumluyken, Turbayne'nin eserinin neden hala Türkçeye çevrilmediği bilinmemektedir. Türkiye'de metafor

¹⁴ George Lakoff - Mark Johnson, *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*, 1. bs (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015).

üzerine ilk başlarda ayrı bir kitap yazılmamıştır. Metafor daha çok diğer edebi sanatların birine benzetilerek aktarılmıştır. Batıdaki gibi bir akım oluşturacak, yeni bir fikir üreterek yeni bir soluk teşkil edecek çalışmalar gerçekleşmemiştir. İstiare, mecaz, ad aktarması, teşbih gibi belagat sanatlarının bir başlığı altında sunulmuştur. Örneğin; Tarlan, 1947'deki çalışmasında,¹⁵ metaforu istiare olarak değerlendirip tarifini yapmış ve şiirlerde metafor örneklerini bularak çeşitlerini açıklamıştır. Bilgegil 1989'daki çalışmasında,¹⁶ yine metaforu istiare başlığında ele almış ve mecazlar olarak değerlendirmiştir. Üçok, 1947'deki yayınlanan Türkiye'deki ilk dil bilimi kaynağı olan eserinde,¹⁷ anlam bilimi kategorisi altında metaforu deyim aktarması olarak ele almıştır. Süreç ilerledikçe metafor ile ilgili çalışmalar çoğalmıştır. Metafor adını içeren ve metafora odaklanan kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Örneğin *Felsefede Metaforlar*,¹⁸ *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*,¹⁹ *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*,²⁰ *Metafor ve Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi*,²¹ *Metafor Yazıları*²² gibi kitaplar ile metafor kavramı açıklanmaya çalışılmıştır.

YÖK Tez Merkezinde metafor üzerine 1998-Kasım 2020 yılları arasındaki verilere göre 40 tane doktora tezi yapılmıştır. Bu tezlerin 9 tanesi eğitim alanında diğerleri ise felsefe, iletişim, bilgisayar mühendisliği, müzik, edebiyat, reklamcılık, turizm, halkla ilişkiler gibi alanlarda olmasına rağmen metaforun asıl yerinin edebiyat olmasından dolayı tezlerin çoğu edebiyat bölümlerinde yapılmıştır. Dini alan olarak *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup (İbn Tufeyl (Ö.581/1185)'in 'Hay İbn Yakzan' Eseri Örneği)*²³ tezi tek gözükmesine rağmen Felsefe alanında yapılmış olan *Mevlânâ'nın Mesnevî İsimli Eserinde Metaforik*

¹⁵ Ali Nihat Tarlan, *Edebi Sanatlar* (İstanbul: Varoğlu Yayınları, 1947).

¹⁶ Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belagat)* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989).

¹⁷ Necip Üçok, *Genel Dilbilim (Lengüistik)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1947).

¹⁸ Nihat Keklik, *Felsefede Metafor* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990).

¹⁹ Melek Erdem, *Türkmen Türkçesinde Metaforlar* (Ankara: Köksav Yayınları, 2003).

²⁰ Oğuz Cebeci, *Metafor Ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*, 2. bs (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019).

²¹ Kollektif, *Metafor ve Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi*, ed. Bahadır Kılcan (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017).

²² Fatih Tepebaşı, *Metafor Yazıları* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2013).

²³ Mehmet Harmancı, *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup (İbn Tufeyl (Ö.581/1185)'in "Hay İbn Yakzan" Eseri Örneği)* (Selçuk Üniversitesi, 2007).

*Anlatımın Metafizik Boyutu*²⁴ adlı çalışma da dini alandan sayılabilir. Yine *Metaforlar ve Sembolizm Bağlamında İslam Felsefesinin Türk Sanatlarına Yansıması* adlı tez çalışması içeriğinde dini alanı ele almaktadır.

1995- Kasım 2020 yılları arasında YÖK tez merkezi verilerine göre metafor başlığını içeren 262 adet yüksek lisans tezi yapılmıştır. İlk yüksek lisans tezi Gündoğdu'nun *Gazzali'nin Din Felsefesinde Metaforik Anlam*²⁵ adlı çalışmasıdır ve dini alandadır. Bu durum göstermektedir ki metafor alanındaki bilimsel araştırma çalışmaları ancak 1995 yılında başlamıştır. Dini yaşamda/anlatımda ve tasavvufta metaforların çok fazla kullanıldığı düşünüldüğünde araştırılma konusu yapılmakta gecikilmiştir. Bu tezlere genel bir göz gezdirildiğinde özellikle edebiyat, eğitim ve din alanlarındakilerde ya bir eserin/ders kitabının metaforik analizi yapılmıştır ya da bir konunun, kavramın, mesleğin öğretmenler, öğrenciler, çalışanlar vb. açısından hangi metafor ile açıklandığı araştırılmıştır. Sonucunda tez ya da makale ortaya çıkan nitel veya nicel araştırmaların yazımında farklı kelimeler ve kavramlar kullanılsa da çoğu araştırmada, ... gibidir/benzer veya olsaydı olurdu; çünkü..... anketi kullanılmıştır.²⁶ Örneğin din adamı gibidir/benzer,

²⁴ Svitlana Nesterova, *Mevlana'nın Mesnevi İsimle Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu* (Ankara Üniversitesi, 2011).

²⁵ Hakan Gündoğdu, *Gazzali'nin Din Felsefesinde Metaforik Anlam* (Dokuz Eylül Üniversitesi, 1995).

²⁶ Ebru Güveli vd., *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematik Kavramına Yönelik Metafor Algıları*, *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi* 2/2 (2013): 142; Pusat Pilten vd., *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematiksel Okuryazarlık Kavramına İlişkin Metaforik Algıları*, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 8/1 (2018): 52; Ensar Aydın - Süleyman Sulak, *Sınıf Öğretmeni Adaylarının "Değer" Kavramına Yönelik Metafor Algıları*, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4/2 (2015): 485; Gülşah Gürkan - Bilgi Başak Özgün - Sibel Kahraman, *Öğretmen Adaylarının Bilgi Kavramına İlişkin Metaforik Algıları*, *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 4/8 (2017): 5; Demet Şahin Kalyon - Pınar Aksoy, *Pre-Service Primary School Teachers' Perceptions of the Concept of Drama: A Metaphor Study*, *SDU International Journal of Educational Studies* 4/2 (2017): 114; Mustafa Bektaş - Nuriye Pehlivan, *Sınıf Öğretmenlerinin "Yüksek Lisans" Kavramına Yönelik Metaforik Algıları*, *Sakarya University Journal of Education* 8/1 (2018): 213; Sema Berber, *4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Öğretimine İlişkin Öğrencilerin Oluşturduğu Metaforların İncelenmesi* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019), 59; Celal Karakaya, *İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Var Olan Okul, Öğretmen ve Okul Yönetimi Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi: Giresun İli Örneği* (Giresun Üniversitesi, 2019), 41; Merve Yurdakul, *Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı 4. Sınıf Öğrencilerinin Birleştirilmiş Sınıf Kavramına Yönelik Metaforları (Gazi Üniversitesi Örneği)* (Gazi Üniversitesi, 2019), 40; Semiha Aksu, *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kaliteye İlişkin Metaforik Algıları (Sakarya Üniversitesi Örneği)* (Sakarya Üniversitesi, 2019), 41; Rabia Bağcı Çeliksöy, *Öğretmen Adaylarının "Değerler" ve "Değerler Eğilimi" Algılarının Metafor Yoluyla Analizi* (Atatürk Üniversitesi, 2019), 28.

çünkü..... anketi kullanılarak boşlukların doldurulması istenmiştir.²⁷ Araştırma sonucunda araştırılan kavram için hangi isimlendirmelerin kullanıldığı sayısal olarak ifade edilmiş. Katılımcıların neden o isimlendirmeleri kullandıkları yorumlanmıştır. Eserlerle ilgili araştırmalarda ise bulunan metaforlar bazen türlerine göre analiz edilmiş, bazen kaynak alan ve hedef alan diye iki kısımda çözümlenmiş, bazen de incelenen alandaki şu konudaki metaforlar diye sınıflandırılmıştır.

Ders kitaplarına bakıldığında Özcan *Lise Yeni 12. Sınıf Biyoloji Ders Kitabında Kullanılan Metaforlar ve Analogiler Üzerine Bir Araştırma* adlı tez çalışmasında 2018-2019 eğitim-öğretim yılında liselerde okutulan 12. Sınıf biyoloji ders kitabındaki metaforları nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme ve içerik analizi yöntemiyle metafor, canlılaştırma, kişileştirme, metaforik görsel, benzetim, atasözü olarak 6 kategoride incelemiştir. Konuların metafor kullanılmadan sadece biyoloji bilim dili ile açıklanmasının ve anlatılmasının zor olduğu sonucuna ulaşmıştır.²⁸ Ayrıca doküman analizi yöntemiyle lise coğrafya²⁹ ve fizik,³⁰ ortaokul Türkçe³¹ ders kitapları da metaforik olarak incelenmiştir.

Nesterova, *Mevlânâ'nın Mesnevî İsimli Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu* adlı doktora tezinin kavramsal çerçevesinde metafor ile birlikte tasavvuf alanında metaforik ve sembolik dilin kullanımı açıklanmıştır. Mesnevi'deki metaforik anlatım teknikleri metafizik kavramlar, dünyevi alan, insan benliğinin mahiyeti kategorileri altında bir şematik şekiller olarak gösterilmiştir. Mesnevi'deki metaforik ifadelerden dolayı anlatımda bu metaforik yönün anlaşılmasından asıl anlatılmak istenen durumun anlaşılmasının mümkün olmadığı, metafizik bir alanın anlaşılması için insan yaşamının içindeki örnek

²⁷ Mücahit Arpacı, *Din Görevlilerinin, "Din Görevlisi", "Diyanet İşleri Başkanlığı" ve "Müftü" Kavramlarına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Şanlıurfa Örneği)*, *EKEV Akademi Dergisi* XVIII/59 (2014): 31-44.

²⁸ Emine Şule Özcan, *Lise Yeni 12. Sınıf Biyoloji Ders Kitabında Kullanılan Metaforlar ve Analogiler Üzerine Bir Araştırma* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019).

²⁹ İbrahim Emrah Özgürbüz, *Coğrafya Ders Kitaplarındaki Analogilerin ve Metaforların Analizi* (Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2013).

³⁰ Tuğba Bolat, *Ortaöğretim Fizik Ders Kitaplarında Kullanılan Metaforik Kavramların Tespiti ve Sınıflandırılması* (Gazi Üniversitesi, 2018).

³¹ Fatma Gülin Ustaoglu, *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Metaforlar* (Dokuz Eylül Üniversitesi, 2015).

sembollerden hareketle anlatılmasının mecburi olduğu, üretilen metaforların bir eğlenceli anlatımdan daha çok bireylerin düşünmesini amaçladığı sonucuna ulaşılmıştır. En çok başvurulmuş sembollerin metafizikte aşk, nur, deniz ve dost; ruh ile ilgili ise ney, ayna, gönül ve akıl olduğu tespit edilmiştir.³²

Harmancı *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup (İbn Tufeyl (Ö.581/1185)'in 'Hay İbn Yakzan' Eseri Örneği)* adlı doktora çalışmasında metaforu yakın ve benzer anlamlarıyla karşılaştırarak metaforun yerine kullanılan mecaz, teşbih, ad aktarması, telmih, temsil, alegori gibi söz sanatlarıyla aynı olmadığını savunmuştur. Bunu kanıtlamaya çalışırken de bütün bu söz sanatlarından bahsetmiş; Platon, Gazali, Kindi gibi düşünürlerden metafor örnekleri vermiştir. İbn Tufeyl'in hayat hikayesine ve Hay b. Yakzan'ın ilintili olduğu benzer eserlere, üzerine yapılan çalışmalara değindikten sonra hay ve yakzanı kelime olarak açıklamış ve eseri çeşitli açılardan çözümleyerek eserin hangi eserlerin oluşmasına etki ettiğinin analizini yapmıştır.³³

Beşkardeş *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması* adlı tez çalışmasında üstün yetenekli öğrencilerin İngilizce öğrenmelerinde metafor tekniğinin bir etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmasını 2005-2006 eğitim-öğretim yılında bilim sanat merkezlerinde okuyan 38 üstün yetenekli öğrenci üzerinde nicel araştırma yöntemlerinden deneysel yöntemi kullanarak yapmıştır ve metafor tekniğinin öğrencilerin İngilizce kelimeleri öğrenmesinde akademik olarak daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.³⁴

Türker *Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforun Yeri* adlı tez çalışmasında Mesnevi'deki metaforları varlık, bilgi ve değerler(ahlak) alanıyla ilgili metaforlar olarak felsefi düşünce tarihinin en temel uğraş alanlarını kapsayacak şekilde üç temel probleme dayalı sınıflandırmaya giderek üç kategoride analiz etmiştir. Kur'an ve hadisleri temel alarak ve onları örnek göstererek Mevlana'nın

³² Nesterova, *Mevlana'nın Mesnevi İsimle Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu*.

³³ Harmancı, *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup (İbn Tufeyl (Ö.581/1185)'in "Hay İbn Yakzan" Eseri Örneği)*.

³⁴ Sümeyra Beşkardeş, *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması* (Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2007).

metaforları ustalıkla kullandığı ve anlatmak istediğini metafor sayesinde daha etkili bir şekilde anlattığı sonucuna ulaşmıştır.³⁵

Yılmaz *Mesnevi'de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufi Yorumu* adlı tez çalışmasında kullanılan metafordaki hayvan ismi ile adlandırmaya giderek fil, öküz, eşek, aslan, balık, papağan, ayı, İbrahim'in kuşları, doğan, deve, köpek, su kurbağası, ceylan, yılan/ejderha, sivrisinek, karınca metafor başlıkları altında toplamış. Öküz metaforunun nefis, dünya malı, nefisine tapan kişi, münafık/ikiyüzlü kişi, sahte şeyh, tasavvufi hakikatlerden habersiz kişi gibi yorumlamasına benzer bir şekilde bütün başlıkları tasavvufi olarak hangi anlama geldiklerini analiz etmiştir.³⁶

Darıcı *Feridüddin-i Attar'ın Mantıku't-Tayr İsimli Eserinde Metaforik Üslub* adlı tez çalışmasının daha iyi anlaşılması için ilk olarak Mantıku't-Tayr'da kullanılan kuş sembollerini bulmuş ve kuşların ne istediklerinden bahsetmiştir. Sınıflandırmayı metaforun adlarına göre yaparak yolculuk, Kafdağı, Simurg, otuz kuş, hüdhüd, ayna, yedi vadi metaforunu incelemiştir ve analiz ederken ise ilk tasavvuftaki konuya değinmiş sonra ilgili konuyu Attar'ın nasıl işlediğini açıklamış ve yorumlamıştır.³⁷

Ak *İhvan-ı Safa'da Metafor* adlı tez çalışmasını İhvan-ı Safa'nın hikayelerinde metaforu hangi yoğunlukta kullandığını ortaya çıkarmak amacıyla yapmıştır. Metaforu yoğun bir şekilde kullanmasının nedeninin felsefi ve metafizik konuların daha somutlaştırılıp iyi anlaşılmasını sağlamak, siyasi konularda ise İhvan'ı Safa'nın kendini gizlemesini hedef aldığı sonucuna ulaşmıştır. Bulunan metaforları zahir-batın, ibadetler, cennet, peygamberler, nefis, ahlak, siyaset ve çeşitli metaforlar başlıkları altında konu sınıflandırmasına bağlı kalarak analiz yapmıştır.³⁸

Topuz *Seyf-i Sarayı'nın Gülistan Tercümesi'nde Metaforlar* adlı tez çalışmasında Gülistan eserini incelemiş ve bulduğu metaforları türlerine göre sınıflandırarak ontolojik, yönelim, yapısal metaforlar olarak analiz etmiştir. Eserin

³⁵ Mehmet Türker, *Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforun Yeri* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009).

³⁶ Serpil Yılmaz, *Mesnevi'de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufi Yorumu* (Selçuk Üniversitesi, 2011).

³⁷ Zeynep Darıcı, *Feridüddin-i Attar'ın Mantıku't-Tayr İsimli Eserinde Metaforik Üslub* (Ankara Üniversitesi, 2014).

³⁸ Fazilet Başaçık Ak, *İhvan-ı Safa'da Metafor* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016).

metaforlar bakımından zengin olduğu ve eserde en çok ontolojik metaforların kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır.³⁹

Uzun Sait Faik Abasıyanık'ın "Mahalle Kahvesi" Adlı Hikaye Kitabındaki Metaforların İncelenmesi adlı tezinde Sait Faik Abasıyanık'ın bir kitabı olan Mahalle Kahvesi'ni doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemiyle incelemiş ve bulduğu yaklaşık 872 metaforun 19 tanesini yönelim metaforları, 251 tanesini ontolojik metaforlar, 602 tanesini yapı metaforları ve 26 tanesini sıradışı metaforlar başlığı altında dört kategoride analiz etmiştir. Analizinde kaynak alan ve hedef alan merkezli bir teknik kullanmıştır.⁴⁰

Sayın Çağırın Kur'an-ı Kerim'deki Metaforların Gündelik Dil Felsefesi Açısından İncelenmesi adlı tez çalışmasında metafor ve metaforik anlam, felsefede metafor konularına değindikten sonra Kur'an-ı Kerim'deki metaforları Allah, Kur'an, peygamber, iman, dünya hayatı, cennet-cehennem, insan fiilleri ve kalp-ruh hakkındaki metaforlar sınıflandırmasına tabi tutmuştur. Kur'an-ı Kerim'de bu konularda geçen metaforlar tespit etmiş ve gündelik dil açısından değerlendirmiştir.⁴¹

Güneşdoğdu Din Eğitimi Açısından Kur'an ve Hadislerdeki Analogik Üslup adlı tez çalışmasında metafor yerine analogik üslup başlığı altında incelemiştir. Literatür taraması ve doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada örümceğin evi, güzel ve kötü ağaç, kitap yüklü merkepler, çok efendili merkepler örnekleriyle Kur'an'daki analogik yöntem; kıskaclığın ateşe benzetilmesi, Müslüman toplumun bir vücuda benzetilmesi, beş vakit namazın ırmağa benzetilmesi, Kur'an ve harabe ev benzetmesi örnekleriyle de hadislerdeki analogik yöntem açıklanmış ve analogik yöntemle hazırlanan bir ders programı geliştirmiştir.⁴²

³⁹ Ümit Topuz, *Seyf-i Sarayı'nın Gülistan Tercümesi'nde Metaforlar* (Marmara Üniversitesi, 2019).

⁴⁰ Tuba Uzun, *Sait Faik Abasıyanık'ın "Mahalle Kahvesi" Adlı Hikaye Kitabındaki Metaforların İncelenmesi* (Gazi Üniversitesi, 2019).

⁴¹ Zeynep Sayın Çağırın, *Kur'an-ı Kerim'deki Metaforların Gündelik Dil Felsefesi Açısından İncelenmesi* (Uludağ Üniversitesi, 2020).

⁴² Erkan Güneşdoğdu, *Din Eğitimi Açısından Kur'an ve Hadisteki Analogik Üslup* (Amasya Üniversitesi, 2020).

Bunların dışında Aygün'ün *Mevlana'nın Mesnevisinde ve La Fontaine'in Fablarında Geçen Hayvan Metaforları ve Bunların Öğretici Boyutları*,⁴³ Babaarslan'ın *Eşrefoğlu Rumi'nin Müzekki'n-Nüfus Adlı Eserinde Metaforlar*,⁴⁴ Çapar'ın *Olive Schreiner ve Halide Edib Adivar'ın Romanlarında Bir Metafor Olarak Hastalık ve Arzu*,⁴⁵ Mızrak'ın *İhsan Oktay Anar'ın Kitab-ül Hiye Adlı Eserinde Metafor*,⁴⁶ Ercan'ın *Oğuz Atay'ın Hikayelerinde Metafor*,⁴⁷ Yıldırım'ın *Mesnevi'de Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi İçin Faydalanabilecek Metaforların İncelenmesi*,⁴⁸ Koca Sarı'nın *Kutadgu Bilig'de Metafor*,⁴⁹ Özcan'ın *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Eserinde Sıradışı Benzetmeler (Özgün Metaforlar)*,⁵⁰ Öner'in *Aziz Mahmud Hüdayi Divanının Halk Edebiyatı ve Metaforik Anlatım Bakımından Değerlendirilmesi*,⁵¹ Öztekin'in *Fuzuli ve Şeyh Galib Divanlarında Ney Metaforu*⁵² adlı yüksek lisans tez çalışmaları vardır.

DKAB ders kitaplarına bakıldığında, kitaplar Allah inancının öğretimi,⁵³ tekerleme ve masal gibi sözel malzeme kullanımı,⁵⁴ ayetlerle din öğretimi,⁵⁵

⁴³ Uğur Aygün, *Mevlana'nın Mesnevisinde ve La Fontaine'in Fablarında Geçen Hayvan Metaforları ve Bunların Öğretici Boyutları* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017).

⁴⁴ Fatma Babaarslan, *Eşrefoğlu Rumi'nin Müzekki'n-Nüfus Adlı Eserinde Metaforlar* (Gazi Üniversitesi, 2018).

⁴⁵ Sinem Çapar, *Olive Schreiner ve Halide Edib Adivar'ın Romanlarında Bir Metafor Olarak Hastalık ve Arzu* (Ege Üniversitesi, 2017).

⁴⁶ Kübra Mızrak, *İhsan Oktay Anar'ın Kitab-ül Hiye Adlı Eserinde Metafor* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017).

⁴⁷ Burak Ercan, *Oğuz Atay'ın Hikayelerinde Metafor* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017).

⁴⁸ Kevser Yıldırım, *Mesnevi'de Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi İçin Faydalanabilecek Metaforların İncelenmesi* (Yeditepe Üniversitesi, 2013).

⁴⁹ Selcen Koca Sarı, *Kutadgu Bilig'de Metafor* (Gazi Üniversitesi, 2012).

⁵⁰ Serap Özcan, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Eserinde Sıradışı Benzetmeler (Özgün Metaforlar)* (Gazi Üniversitesi, 2010).

⁵¹ Sibel Öner, *Aziz Mahmud Hüdayi Divanının Halk Edebiyatı Ve Metaforik Anlatım Bakımından Değerlendirilmesi* (Gazi Üniversitesi, 2006).

⁵² Mahmut Bolkar Öztekin, *Fuzuli ve Şeyh Galib Divanlarında Ney Metaforu* (Fırat Üniversitesi, 2007).

⁵³ Emine Kazan, *4. ve 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Allah İnancının Öğretimi* (Çukurova Üniversitesi, 2003).

⁵⁴ Yılmaz Ersoy, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Sözel Malzeme Kullanımı* (Sakarya Üniversitesi, 2009).

⁵⁵ Derya Güner, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Din Öğretimi Açısından İncelenmesi* (Ankara Üniversitesi, 2010).

Kur'an'daki hikayelerin kullanımı,⁵⁶ açısından yüksek lisans tezi olarak incelenmiştir.

İlgili literatür tarandığında YÖK tez merkezi verilerine göre her yıl ciddi denebilecek anlamda metafor başlıklı tezler yer almaktadır. 2019 yılında 75, 2020 (Kasım Sonu) yılında 17 adet tez çalışması ile birçok alanda metaforlar ile ilgili araştırma yapılmış iken din eğitimi alanında din kültürü derslerini ve materyallerini içeren, uygulamalı herhangi bir tez çalışmasına rastlanmamıştır.

⁵⁶ İlknur Canayakın, *Kur'an'da Örnek Gösterilen Hikayelerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitim ve Öğretimine Katkısı* (Fırat Üniversitesi, 2018).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. METAFOR

Metafor diğer dillerden Türkçeye girmiş bir kelimedir ve köken itibarıyla Türkçe değildir.⁵⁷ Yunanca “metaphora” , Fransızca “metaphore”, İngilizce “metaphor” kelimelerinden benzetim yöntemiyle Türkçeye kazandırılmıştır.⁵⁸ Meta “öte, sonra”, phore “taşımak, aktarmak, götürmek” kelimelerinin birleşimidir.⁵⁹ Terim olarak: Bir kavramın (sözün/konunun/kelimenin/durumun); başka bir kavrama verilmesi, alışılmış anlamının dışında kullanılması, transfer edilmesi, başka bir şekilde ifade edilmesi, ilgi kurarak başka bir şeye benzetilmesi gibi anlamlara gelir.⁶⁰ Metaforun eş anlamlılarına bakıldığında birçok sözlükte eş anlamlı olarak istiare, mecaz, kinaye, teşbih, transfer, eğretileme/iğretileme, imge ve ödüncleme geçmektedir.⁶¹ Türkçedeki edebi sanatlar ya da anlatım yöntemlerinin çoğunun ismi ile eşleşmektedir.

⁵⁷ Mehmet Harmancı, *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup*, 1. bs (Ankara: Öncü Basımevi, 2012), 18.

⁵⁸ EtimolojiTürkçe, *Metafor Kelime Kökeni*, 2019, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/metafor> Erişim: 22.11.2019; Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, 2. bs (İstanbul: Adam Yayınları, 2004), 293; David B. Guralnik, ed., *Webster's New World Dictionary* (New York: Third College Edition, 1982), 893; Türk Dil Kurumu, *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019, <https://www.sozluk.gov.tr/> Erişim: 16.11.2019.

⁵⁹ Paul Edwards, *The Encyclopedia of Philosophy*, c. 5 (New York: Pearson College Division, 1972), 284; Sarp Erk Ulaş, *Felsefe Sözlüğü*, ed. A. Baki Güçlü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002), 458; Nazif Arslan, *Metafor* (Ankara: Kişisel Yayınlar, 2017), 5.

⁶⁰ Sami Akalın, *Edebiyat Terimler Sözlüğü* (İstanbul: Varlık Yayınları, 1980), 150; Chris Baldick, *Dictionary of Literary Terms*, Fourth Edition (United Kingdom: Oxford University Press, 2015), 221; John A. Cuddon, *A Dictionary of Literary Terms* (New York: Penguin Books, 2012), 543; Türk Dil Kurumu, *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, erişim 16 Kasım 2019, <https://www.sozluk.gov.tr/>.

⁶¹ Ali Bayram - Birsan Çankaya - Gordon Jones, ed., *Fono İngilizce Büyük Sözlük* (İstanbul: Fono Açıköğretim Kurumu, 2006), 559; Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimler Sözlüğü* (İstanbul: Sütün Yayınları, 2011), 396; Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2013), 585; D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 4. bs (İstanbul: Pınar Yayınları, 2008), 1129; Komisyon, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, c. 4 (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004), 361; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3. bs, c. 2 (İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş., 2008), 2064; Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük* (İstanbul: Can Yayınları, 2008), 1252; Türk Dil Kurumu,

Bu anlamdaş kelimelere bakıldığında çok geniş bir anlam yelpazesinin olduğu açıkça görülmektedir. Harmancı'nın “metafor istiare, istiare eğretiler, eğretiler metafordur” tabiri gibi kaynaklar birbirine yönlendirip araştıranları bir kısır döngüye sürüklemekte ve bu kısır döngü ile sözcük düzeyinde bir karmaşaya yol açmaktadır.⁶² Harmancı bu karmaşayı gidermek için “Felsefi Metafor” kavramını geliştirerek bir metaforun sadece bir sözcük veya bir cümle ile ifade edilemeyeceğini ve içerisinde kesinlikle bir hikayeleştirme barındırması gerektiğini savunmuştur.⁶³ Ama bu görüş bir bakış açısı getirirse de tam bir kabul görmemiştir. Metafor konusundaki anlam karmaşasını çözememiştir. Bu karmaşanın boyutunu, metafor alanında çalışma yapan, yazılar yazan düşünürlerin/yazarların görüşleri daha iyi bir şekilde göz önüne getirmektedir.

Aristoteles'e göre metafor, öz anlamından sapmış olan bir tanımın akıl yürütme ile bulunmasıdır. Bu durumu açıklamak için anlamı akıl ile kavrama/akıl yürütme olan “logos” kavramı önemlidir.⁶⁴ İki kavram arasındaki bir alanın olduğu benzerlikten hareketle birinde var olan bir özellik diğer kavrama verilip iki kavram birbirine bağlanır.⁶⁵ Bir kavramı oluşturmak/yaratmak/kullanmak doğuştan gelen bir dâhilik becerisidir, başkasından öğrenilemez.⁶⁶

Aydın'a göre metafor bir konuyu başka bir şekilde ifade etmek anlamına gelir. Söylemin etkisini ilgi kurarak benzetme yoluyla artırmayı hedefler. İngilizcede metafor, günümüz Türkçesinde eğretiler/benzetme, eski zamanlardaki Türkçede mecaz, Arapçada ise istiare kavramları tercih edilmektedir.⁶⁷ Koca aynı görüşü ifade ederek metaforu, istiare ve eğretiler ile

Türkçe Sözlük (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005), 1380; Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*; Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, erişim 16 Kasım 2019, <https://www.sozluk.gov.tr/> Son Erişim: 16.11.2019; Türk Dil Kurumu, *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*; Miklos Maroth, *Arap Literatüründe Metafor Değişimleri*, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/2 (2012): 258; Salim Koca, *Kutadgu Bilig'de “Hükümdar, Vezir ve Süfi Tipleri”nin Tanıtılmasında ve Bu Tiplerin Temsil Ettikleri Fikirlerin Açıklanmasında Metaforların Rolü*, *Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Selçuklularda Bilim ve Düşünce* II (2013): 443.

⁶² Harmancı, *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup*, 20.

⁶³ Harmancı, *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup (İbn Tufeyl (Ö.581/1185)'in “Hay İbn Yakzan” Eseri Örneği)*, 82.

⁶⁴ Aristoteles, *Poetika*, 11. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987), 48.

⁶⁵ Aristoteles, *Organon III (I. Analitikler)* (İstanbul: Meb Yayınları, 1986), 185.

⁶⁶ Aristoteles, *Retorik*, 7. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 7.

⁶⁷ İbrahim Hakkı Aydın, *Bir Felsefi Metafor “Yolda Olmak”*, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/4 (2006): 9-10.

eş görmüştür. Anlamının Arapçada istiare, Türkçede eğretileme, batıda ise metafor adıyla karşılandığını belirtmiştir.⁶⁸

Nietzsche'ye göre insan akıl yürüten (logosa sahip olan) bir varlık olmaktan daha çok metafor üreten bir varlıktır. İnsanın düşünmesinin, fikirler üretmesinin sonu yoktur. İnsandaki her fikir başka fikirlerin oluşmasına ve üretilmesine gebe dir.⁶⁹ İnsanın aklından geçen her fikir aynı zamanda başka fikirler de oluşturur. Böylece süreç uzar gider, devamlı yeni şeyler üretilir.

Derrida'ya göre insana doğuştan üretme yeteneği olarak gelen metafor, zaman ve mekanın ifade edilmesinin ve aktarımın sağlanmasının anahtarlarıdır.⁷⁰ Metafor durumları, olayları geçmişte bırakmaz devamlı güncel tutar. Klossowski'ye göre estetik bir eylem olan metafor, insanların hayal ve düşüncesinden dünyaya açılan yeni bir şeyler yaratma ve anlam taşımadır.⁷¹ Ayık'a göre akıl kelimesi Arapça asıllıdır ve en önemli anlamlarından biri de bağlamaktır. Akıl insanın genelde bildiği iki şey arasında benzerlik ilişkisine göre bağlantı kurarak bilinmeyen yeni şeylere metaforlar aracılığıyla ulaşır.⁷² Jaspers'e göre bir metafor olan "yolda olmak" felsefenin özü ve kendisidir. Başka bir ifadeyle felsefenin temelinde metafor vardır. Birey yolda olarak hakikati arar, hakikatin peşinde koşar, yeni bir şeyler üretir.⁷³ Çiçek'e göre varlığın ne olduğuna dair problemler insanları ilk başlardan beri meşgul etmiştir ve filozoflar bu durumlara cevap vermek, bu durumları anlatmak ve anlaşılır kılmak için metaforlar kullanmışlardır.⁷⁴

Halder ve Müller'e göre benzerlik ilişkisinden dolayı bir şeyin kendisiyle doğrudan orantılı başka herhangi bir şeyle mecazen anlatılmasıdır. Metaforlarda anlatımda da bir oran olmasından dolayı (ifade edilirken güçlü güçlüyle, zayıf zayıfla anlatımı gibi) Tanrı anlatılırken, bir metafor olarak Padişah seçilirken,

⁶⁸ Koca, *Kutadgu Bilig'de "Hükümdar, Vezir ve Süfi Tipleri"nin Tanıtılmasında ve Bu Tiplerin Temsil Ettikleri Fikirlerin Açıklanmasında Metaforların Rolü*, 443.

⁶⁹ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (İstanbul: Yorum Yayınevi, 2001), 257.

⁷⁰ Jacques Derrida, *Margins of Philosophy* (Chicago: Chicago University Pres, 1982), 227-263.

⁷¹ Pierre Klossowski, *Nietzsche ve Kısırdöngü* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1999), 65.

⁷² Hasan Ayık, *Düşünceden Dile Felsefe ve Metafor, Milet ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2009): 61.

⁷³ Karl Jaspers, *Felsefe Nedir?* (İstanbul: Say, 1997), 31.

⁷⁴ Hasan Çiçek, *Kadim Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforik Anlatım*, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003): 294.

vezir ya da sadrazam tercih edilmez. Daha çok benzeyen anlatılır. Bireylerin benzeyenden yola çıkarak gerçek varlığa, kendisine benzetilene gitmesi hedeflenir. Genellikle de benzeyen bireylerin bildiği ve somut olanlar arasından seçilir, buradan hareketle bilinmeyen olan soyuta ulaşılır.⁷⁵ Bunu sağlamak için de örnekler, hikayeler, teşbihler, benzetmeler, kişileştirme, istiare, mecaz, deyim, kinaye, kıyas gibi edebi sanatlar ya da anlatım yöntemleri kullanılır.⁷⁶

Johnson'un ifadesiyle John Locke ve Thomas Hobbes gibi aydınlanma düşünürleri metaforun olumsuz yönünü vurgulamışlardır. Onlara göre metaforlar insanların hislerini ortaya çıkarıp harekete geçirerek gerçekte anlamı olmayan, deneyimlenemeyen yanlış fikirler üretir. Sayılamayacak kadar gariplikler yaratan ve keyfi olan metaforun aşağılık sayılabilecek yanıltıcı ve kışkırtıcı yanları vardır.⁷⁷

Düşünceden ayrı olarak görülemeyen metafor bir dil ögesidir. Geniş bir anlam çerçevesinde tanımlandığında bir dilin tamamıdır. Şemsiye bir kavram niteliğindedir.⁷⁸ Metafor şiir, felsefe, edebiyat, tasavvuf, mistik düşünce, bilimlerin din, sanat, mimarlık gibi birçok alandaki disiplinin kullandığı bir araçtır.⁷⁹ Birçok disiplini ilgilendiren disiplinler arası bir konudur.⁸⁰ Tarihin her çağındaki felsefi eserlerde bulunmaktadır. İlk filozoflardan Platon'un idealar alemini anlattığı mağara metaforu,⁸¹ ruhun kendisini iyi ve hakikat olanlara yönünü çevirmesinden bahsettiği güneş metaforu⁸² vardır. Aristoteles, demokrasi ve oligarşi ile yönetilen devlet şekillerinden bahsederken birbirinin tersi olan "Güney ve Kuzey Rüzgarlarını" metafor olarak kullanmaktadır.⁸³ Kindi, üzüntünün nedenlerini

⁷⁵ Alois Halder - Max Müller, *Philosophischen Wörterbuch* (Freiburg-Basel: Herder, 2008), 191.

⁷⁶ Tahir'ül-Mevlevi, *Edebiyat Lügatı*, ed. Kemal Edip Kürkçüoğlu, 1. bs (İstanbul: Büyüyenay, 2019), 90.

⁷⁷ Johnson Mark, *Metaphor*, *Encyclopedia of Aesthetics*, ed. Michel Kelly, Oxford University Press, C3 (1998): 208-209.

⁷⁸ Ramazan Yazıcı, *Metafizik Alanda Sörf ya da Mecaz ve Semboller Üzerinden Anlamlandırma: Bir Anlatım Yöntemi Olarak Metafor*, *Milal ve Nihal* IX/1 (2012): 135-138; Fazilet Başa, *Felsefi Metafor Üzerine*, *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* IX/17 (2014): 181.

⁷⁹ Murat Ak, *Mehmet Akif ve Necip Fazıl Şiiri Merkezinde Edebiyat ve Düşüncede Nehir Metaforu*, *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsikîsi Dergisi* X/19 (2012): 209.

⁸⁰ Bilge Karamahmet, *Kuramsal İletişimde Metafor*, 1. bs (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2012), 47.

⁸¹ Platon (Eflatun), *Devlet*, 8. bs (İstanbul: İŞ Bankası Kültür Yayınları, 2004), 183.

⁸² Platon, *Devlet* (İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2008), 439.

⁸³ Aristoteles (Aristo), *Politika* (İstanbul: Ark Kitapları, 2013), 191-233.

anlatmak için gemi yolcuları,⁸⁴ Gazali felsefeye batıl kişilerin fikirleri karıştı diye gerçekten vazgeçilemeyeceğini anlatmak için bal ve kan şişesi metaforunu geliştirmiştir.⁸⁵ Farabi de Kitabı'l-Huruf (Harfler Kitabı) kitabında harflerin oluşumunu ifade ederken aslında her harfin bir metafor olduğundan söz etmektedir.⁸⁶

İslami ilimlerde metafor hadis, felsefe, belagat, sarf, nahiv, fıkıh, kelam gibi birçok disiplinin ilgi alanına girer.⁸⁷ Bu disiplinlerde bir şeyden bahsedilirken başka bir şey devamlı dile getirilir, bir örnek verilir. Örnek ile başka bir mevzu açıklanır.⁸⁸ Hz. Peygamber o dönem Arap toplumunun bilgisinin olduğu çöl, ok, yay, kılıç, deve, ayna, çadır gibi varlıkları kullanarak metaforlarla dini konulardan bahsetmiştir. Benzetim kurarak dini konuları sahabenin anlayacağı seviyeye indirmiştir. Anlatımındaki başarının temellerinden birinin de metaforlar kullanarak anlatması gösterilebilir.⁸⁹ Kur'an-ı Kerim'de bilinmeyen soyut kavramların anlaşılması ve daha kolay akledilebilir hale getirilmesinde devamlı bir şekilde metaforlar kullanılır. Örneğin inanmayanlar sağıra, dilsiz, köre vb. benzetilerek anlatılır.⁹⁰ Elif lam mim, ya sin, ha mim gibi ifadeler de birer metafordur.⁹¹ Bu sadece İslam dininde değildir. Her dinin içinde, anlatımında genellikle metaforlar vardır. Metaforlar aracılığıyla dini konular çok daha kolay anlatılır. Misal olarak, Yahudilikte sürgün metaforu (iyi incirler tanrının buyruğuna uyup sürgün edilenler, çürük incirler tanrının buyruğuna uymayıp sürgüne gitmeyenler ama sonrasında dışlananlar)⁹², Hristiyanlıkta kilise metaforu

⁸⁴ el-Kindi, *Risâle fî'l-Hile li-Def'i'l-Ahzân (Üzüntüden Kurtulmanın Yolları)* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1998), 61-63.

⁸⁵ Gazali, *el-Munkızu mine'd-Dalal (Dalaletten Kurtuluş)* (İstanbul: MEB Yayınları, 1990), 40.

⁸⁶ Farabi, *Harfler Kitabı Kitabı'l-Huruf*, 3. bs (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018).

⁸⁷ Zeynep Gemuhluoğlu, *Metaforların Kognitif İçeriklerinin Felsefe ve Şiir Dili Açısından İncelenmesi-Farabi, İbn Sina ve Rüşd Örnekleri*, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (2008): 122.

⁸⁸ İsmail Durmuş, *Mecaz, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 28 (Ankara: Diyanet İslam Ansiklopedisi, 2003), 217.

⁸⁹ Abdullah Ünal, *Hadislerde Metaforik Kullanım*, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2009): 107.

⁹⁰ Ethem Cebecioğlu, *Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi'nin Bazı Tasavvufi Kavramlara Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar*, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (1998): 128.

⁹¹ Ünal, *Hadislerde Metaforik Kullanım*, 140.

⁹² Ali Osman Kurt, *Yahudilik'te Sürgün Metaforu: "Boş Ülke" Miti ve "İncir" Benzetmesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme*, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 5/3 (2008): 257-267.

(kilise birçok şey ile ifade edilir, ifade edilenlerden biri de İsa'nın bedenidir) vardır.⁹³

Tasavvuf metaforik anlatımın en çok kullanıldığı alanlardan biridir. Tasavvufta bilinmeyen, duyu organları ile algılanamayıp izah edilemeyen soyut manevi aleme ait durumların somutlaştırılıp anlatımında ve muhatabın konunun içeriğine tam olarak vakıf olmasının istenmediği örtük mesajlar verilmesinde metaforun özü olan sembolik ifadelerden faydalanılır.⁹⁴ Bunun için tasavvufla uğraşanlar insanın kendi var olmasının özünü ifade etmek için çeşitli sembolik ifadelerle dolu metaforlar üretmişlerdir.⁹⁵ Kalbe hitap eden benzetmeler ile kurdukları metaforlarla insanların gönlünü kazanmaya ve onlara ulaşmaya çalışmışlardır.⁹⁶ Bu bağlamda metaforik bir dille yazılan eserlere İbn Tüfeyl ve İbn Sina'nın Hay b. Yakzan,⁹⁷ Feridüddin Attar'ın Kuşların Dili (Mantıku't-Tayr),⁹⁸ Sühreverdi'nin Ruhun Yolculuğu (Kıssat el-Ğurbet, el-Ğarbiyye),⁹⁹ Mevlana Mesnevi (Ney, Har/Eşek, Yusuf Kıssası vb.),¹⁰⁰ Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'i¹⁰¹ örnek verilebilir.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkılarak metafor şöyle açıklanabilir:

Birçok tanımı yapılsa da özünde bir kavramın(kelimenin, durumun, olayın) farklı bir kavrama aktarımı vardır. Bir kavram devamlı bir şekilde öteye taşınır.

⁹³ İsmet Eşmeli, *Hristiyanlık Tarihinde Kilise ve Kilise İçin Kullanılan Metaforlar*, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/5 (2014): 957.

⁹⁴ Ahmet Ögke, *İbnü'l-Arabî'nin Fusûs'u'l-Hikem'inde Ayna Metaforu*, *Tasavvuf: İlmi ve Araştırma Dergisi* 9/23 (2009): 23; Ahmet Ögke, *Mevlana'nın Mesnevi'sinde "Har (Eşek)" Metaforu*, *Tasavvuf: İlmi ve Araştırma Dergisi* 8/18 (2007): 19-20; Ahmet Ögke, *Türk Tasavvuf Düşüncesinde Metaforik Anlatım* (Van: Ahenk Yayınları, 2005), 9-33; Adem Çatak, *Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin Naftis Kavramına Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar*, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 48 (2012): 72; Nejdett Durak, *Mesnevi'de Metaforik Anlatımlarda Kullanılan Hayvan Motifleri ve Felsefî Değerlendirmesi*, *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, 2006, 157.

⁹⁵ Mehmet Necmettin Bardakçı, *Yusuf Kıssasına Metaforik Bir Yaklaşım*, *Araştırmalar - İnsan Bilimleri Araştırmaları*- 5/9-10 (2003): 74; Hüseyin Albayrak, *İnsan-ı Kamil İstilahına Metaforik Bir Yaklaşım*, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60 (2011): 441.

⁹⁶ Keklik, *Felsefede Metafor*, 30; Cebecioğlu, *Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi'nin Bazı Tasavvufi Kavramlara Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar*, 127.

⁹⁷ İbn Tüfeyl - İbn Sina, *Hay Bin Yakzan*, 23. bs (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019).

⁹⁸ Feridüddin Attar, *Kuşların Dili (Mantık Al-Tayr)*, 2. bs (İstanbul: Yağmur Yayınları, 2014).

⁹⁹ Şehabeddin Suhreverdi -, *Ruhun Yolculuğu*, *Felsefe Arkivi*, 26 (1987): 213-226.

¹⁰⁰ Mevlana, *Mesnevi (Tam Metin)* (6 Cilt), 1. bs (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012).

¹⁰¹ Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig - Tıpkıbasım* (Eskişehir: Türk Dünyası Vakfı, 2015).

Öteye taşındığı kavramın kendisi değildir sadece sembolik veya simgesel anlatımıdır.

Her metaforun içeriğinde bir benzetme vardır ama benzetmeden en önemli farkı metaforların kalıcı hale gelmesidir. Benzetmedeki gibi o an kullanılıp tüketilmez. Bir konunun ifadesi için devamlı şekilde aynı benzetmeye başvurulur. Bilinçli bir şekilde benzetme durumu vardır. Seçilen kavramlar özellikle seçilmiştir.

Genelde metafor olarak kullanılan kavramlar somut kavramlardır. Soyut somuta aktarılır.

Bir dilin bütün sistemini içine alabilecek kadar geniş olabilir. Şemsiye bir kavram vazifesi görür.

Soyut düşünceleri somutlaştırır. Anlamayı kolaylaştırır. Anlamı kolaylaştırdığı gibi anlatıma da gizlilik katarak örtük bir şekilde konuya yücelik ve ulaşılmazlık katarak kutsallaştırır.

Her insan bir canlıdır denebilir ama her canlı bir insandır denemez. Bunun gibi her metaforun içinde teşbih, kinaye, mecaz, istiare, alegori, temsil, deyim vb. söz sanatları/anlatım yöntemleri yer alabilir ama her görülen söz sanatı/anlatım yöntemlerinde metafor vardır denemez.

Metafor içerisinde bir kurgu barındırır. Tahkiye (bir olayı/durumu düzgün bir şekilde sırayla sembolik anlatma) özellikle uzunca tasavvur edilmiş metaforların olmazlarından biridir.

Bir gerçekliğin ifadesi için referanstır. Günlük dilden başlayarak felsefe, sanat, din, tasavvuf, bilim gibi birçok alanda kullanılır.

1.1.1. Metaforun Yapısı

Örneklerle metaforun yapısı şöyledir:

1) Genelde metafor kaynak öge ve hedef öge olarak iki kısımdan oluşur. Bu iki öge arasında da bir ilişki ve etkileşim vardır. Bu iki birim kaynak alan ve hedef alan diye de isimlendirilebilmektedir.¹⁰² Özünde de herhangi bir şeyi başka bir şeye göre anlamak, yorumlamak, deneyimlemek vardır. Bazı yazarlar ise ilişki ve etkileşim durumunu da ayrı bir öge olarak saymışlardır. Metaforun kaynak

¹⁰² Selcen Koca Sarı, *Kutadgu Bilig'de Metafor / Metaphors in Kutadgu Bilig* (Gazi Üniversitesi, 2012), 4.

ögesinden hedef ögesine atfedilen özellikleri belirleyen bir ilişki ögesi de yer almalı ve metafor en az üç ögeden oluşmalıdır.¹⁰³

“Tartışma savaştır”¹⁰⁴ metaforunda savaş kaynak öge, tartışma ise hedef ögedir. Savaşa bakıldığında; her savaşın ya bir kazananı, bir kaybedeni vardır ya da anlaşma ile sonuçlanır. Savaşta birden fazla taraf vardır. Tartışmada savaş gibi en az iki taraf vardır; herkes kazanmak, haklı çıkmak ister. Bazen tartışmaların bir galibi var iken ya da anlaşma ile sonuçlanırken bazen de bir savaşın daha büyük savaşa sebep olması gibi bir tartışma daha da artarak büyük bir tartışmaya sebep olabilir. Tartışma başka bir kavram olan savaşa göre yorumlanır, savaşa göre anlam kazanır.

2) İfade edilirken metaforun kaynak ögesi ve hedef ögesi bazen birlikte söylenirken bazen de hedef öge direkt söylenmez, kaynak ögenin ve açıklamaların özelliklerinden hedef öge anlaşılır.

“İşitin ey yarenler! Aşk bir güneşe benzer, aşık olmayan gönül misali taş benzer”¹⁰⁵ Kaynak ögeler güneş ve taş, hedef ögeler aşk ve aşık olmayan gönül ikisi birlikte kullanılmıştır.

“Yasanın gözü nöbettedir”¹⁰⁶ metaforunda kaynak öge yasa ve gözdür. Yasa kaynak ögesi devlet hedef ögesini, göz kaynak ögesi ise polis hedef ögesini ifade etmektedir. Hedef öge anlatımda kullanılmamıştır.

3) Metafor anlamını ve değerini dil, kültür, örf, adet, gelenek ve görenek gibi içinde bulunduğu toplumun özelliklerinden alır.

Din görevlisinin kandil, misk-ü amber, muhterem;¹⁰⁷ imam hatip lisesinin cami hocası, nur, cennet;¹⁰⁸ caminin mahşer, aşure, Nuh’un gemisi ¹⁰⁹ gibi

¹⁰³ Ahmet Saban, *Giriş Düzeyindeki Sınıf Öğretmeni Adaylarının "Öğretmen Kavramına İlişkin İleri Sürdükleri Metaforlar, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/2 (01 Haziran 2004): 132; Charles Forceville, *The Identification of Target and Source in Pictorial Metaphors, Journal of Pragmatics*, 34 (2002): 2.

¹⁰⁴ Lakoff, Johnson, *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*, 29.

¹⁰⁵ Süleyman Kara, *Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Açıklanması*, Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi, 2016, <http://edebiyatsultani.com/yunus-emrenin-bir-siirinin-aciklanmasi/> Son Erişim 15.11.2019.

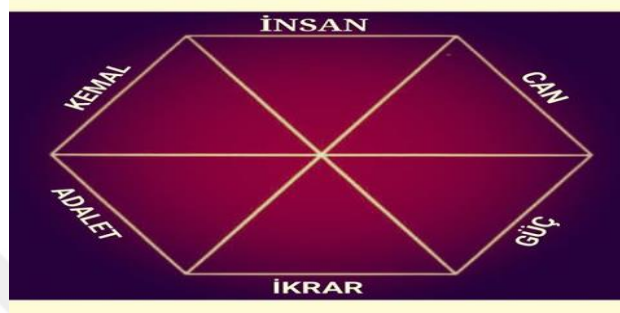
¹⁰⁶ Michael Stolleis, *Yasanın Gözü*, 1. bs (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 5.

¹⁰⁷ Arpacı, *Din Görevlilerinin, "Din Görevlisi", "Diyanet İşleri Başkanlığı" ve "Müftü" Kavramlarına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Şanlıurfa Örneği)*, 36.

¹⁰⁸ Mücahit Arpacı - Cemil Yıldırım, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin "İmam Hatip Lisesi" ve "İmam Hatip Lisesi Olmak" Kavramlarına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Diyarbakır Örneği)*, *Toplum Bilimleri (Dergi)* VIII/15 (2014): 142-144.

metaforik ifadeler, içinde bulunulan Müslüman toplumunda değer ve anlam kazanır. Metaforik özelliği bu kültürden alır.

4) Özellikle uzun metaforik anlatımlarda, metafor içerisinde sembol ve simgelerle oluşturulan bir tahkiye (bir olayı oluş sırasına göre hikayeleştirerek anlatma) bulunur. Metafor bu yöntem ile somutlaştırılarak anlaşılır bir şekilde sunulur.

Şekil 1: İnsanın Çıtalı ile İfadesi

“İnsan bir çıtalıya benzer” doğar, dünyaya gelir can kazanır; zaman geçer, olgunlaşır ve büyür güç ve kuvvet kazanır; gücünü verdiği kararlar olan ikrarlardan alır; kararında adaleti gözetirse, adaletli davranırsa erdemli hale gelir; adaletinde bilgi ve erdem ile dolar. Tam/noksansız olursa yani kemal ile hareket ederse mükemmel olur kamil ile tasavvur edilir; özünde olduğu gibi bir insan olup canlar canını bularak ölümsüzlüğe erer. Öldüğünde bedeni ölür, canı sonsuzluğa erişir.¹¹⁰ Bu örnekte insan hikâyemsi bir tarzda sembollerle anlatılmıştır.

5) Metafor genellikle kalıcı hale gelir. Benzetmedeki gibi o an kullanılıp geçilmez, anlatılmak istenen konu/kavram/durum her defasında o metaforik anlatım ile daha kolay anlatılır, o kavram o metafor ile özdeşleşir.

Sadece benzetme yapmak komşudan emanet alınan otomobil ile anlatılabilir. İş bitince geri verilir, o otomobil yine komşunundur. Sadece kullanılıp geri verilmiştir. Metafor ise yine komşudan bir şey almaya benzer ama bu sefer bir otomobil alınmaz, bir ağaç fidanı alınır. O fidan getirilir kişinin kendi bahçesine ekilir, orada olgunlaşır ve meyve verir. Kökeninde komşudan alınma

¹⁰⁹ Abdullah Dağcı, *Camiye İlişkin İmgeler: Metaforik Bir Araştırma*, Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV/1 (2018): 103.

¹¹⁰ Faruk Özkan, *Çıtalı ve İnsan*, Denge, 2016, <http://www.aydindenge.com.tr/yazi/faruk-ozkan/01/01/2016/citali-ve-insan> Son Erişim: 15.11.2019; Arslan, *Metafor*, 37.

olsa da o fidan artık komşunun değil o bahçenindir. Fidan artık emanet değil, o bahçenin bir parçasıdır.¹¹¹

1.1.2. Metafor Türleri ve Ontolojik Metafor

Metaforun yazardan yazara, düşünürden düşünöre, sınıflama kriterlerine göre birçok türü vardır. Bu türlerin isimlendirilmesi ve sayısı çok değişmektedir. Black, metaforu “güçlü” ve “zayıf” metafor olarak sınıflandırırken,¹¹² Karamahmet metaforun “ölü”, “kapalı”, “karma”, “soyut ve somut”, “kavramsal”, “ontolojik/varlıksal”, “yön”, “açık metafor” diye 8 türünün öne çıktığını belirtmektedir.¹¹³ Nordquist’e göre “kesin”, “karmaşık/kompleks”, “geleneksel”, “yaratıcı”, “ölü”, “genişletilmiş”, “karışık”, “birincil”, “kök”, “örtük”, “terapi edici”, “görsel” ve “kavramsal” metafor olarak 13 tanedir.¹¹⁴ Popoptiq’e Nordquist’in sınıflandırmasına “pataphors” ve “birincil metafor” türlerini ekleyerek metafor türünün sayısını 15 yapmıştır.¹¹⁵ Spacey’e göre “benzetme”, “karşıt”, “dar/sıkı”, “mübalaga”, “kinaye”, “kesin”, “görsel”, “ölü”, “ölmekte olan”, “aktif”, “alegori”, “kompleks”, “bileşik”, “epik/destansı”, “zımnı”, “düşünce deneyi” olarak daha çok söz sanatlarını içeren 16 farklı türü vardır.¹¹⁶ Lakoff ve Johnson metaforları bir sınıflandırmaya tabi tutmadan “yönelim”, “ontolojik”, “yapı”, “yönelim”, “kişileştirme” gibi isimlendirmeye gitmiştir.¹¹⁷ Koca Sarı ise metaforları iç yapıları ve kavram türleri bakımından kategorize etmiştir.¹¹⁸ Bu örneklemeler göstermektedir ki metaforun anlamındaki karmaşa ve ortak bir tanımının olmaması durumu metafor türlerine de yansımıştır. Yeni tanımlamalar ve gelişmelerle birlikte düşünürlerin bakış açısı, devamlı bir şekilde yenilenme ve gelişmeye sebep olmaktadır.¹¹⁹ Görüldüğü gibi metafor türleri

¹¹¹ Harmancı, *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup*, 49.

¹¹² Max Black, *More About Metaphor, Metaphor and Thought* içinde, ed. Andrew Ortony (New York: Cambridge University Press, 1993), 26.

¹¹³ Karamahmet, *Kuramsal İletişimde Metafor*, 76.

¹¹⁴ Richard Nordquist, *The Different Types of Metaphors*, Lifelong Learning, 24 Temmuz 2019, <https://www.thoughtco.com/ways-of-looking-at-a-metaphor-1691815> Erişim: 25.12.2019.

¹¹⁵ Popoptiq, *15 Different Types of Metaphors*, erişim 25 Aralık 2019, <https://www.popoptiq.com/types-of-metaphors/>.

¹¹⁶ John Spacey, *16 Types of Metaphor*, erişim 25 Aralık 2019, <https://simplicable.com/new/metaphor>.

¹¹⁷ Lakoff, Johnson, *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*, 7.

¹¹⁸ Koca Sarı, *Kutadgu Bilig’de Metafor*, 29-40.

¹¹⁹ Walter Porzig, *Dil Denen Mucize* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995), 29.

üzerinde de ortak bir kavramsal birlik sağlanamamış, ancak bu konuda çalışanlar kendi adlandırmalarını ve sınıflandırmalarını yapmışlardır.

Dini alanda metaforların soyut konuları somutlaştırmak, daha da anlaşılır hale gelmesini sağlamak için kullanılmasından ve tezde yapılan analizlerde öğrencilerin ürettikleri metaforlar ontolojik metafor olarak değerlendirildiğinden dolayı, burada sadece ontolojik metaforların açıklanmasıyla yetinilmiştir.

1.1.2.1. Ontolojik Metafor

Fiziksel olarak algılanamayan bir varlığı/kavramı/durumu fiziksel olarak algılanan bir varlık/kavram/durum ile ifade etmektir.¹²⁰ Başka bir deyişle soyut olan bir fikrin, durumun ya da duygunun somut olan bir nesne, madde, kişi, hayvan, bitki ile belirtilmesidir. Ontolojik metaforlar bir toplumun inanç sistemini, kültürünü, örfünü, gelenek ve göreneklerini ve düşünce tarzını da yansıtır.¹²¹ Kullanılan somut kavramlar soyut kavramı tam olarak karşılamasa da onu anlamaya yardımcı olur.¹²² Soyut kavramları somutlaştırarak kategorize ederek sınıflandırmayı kolaylaştırır.¹²³ Ontolojik metaforun genel tanımlamaların dışında çok nadir rastlanmasına rağmen soyut bir kavram yine daha iyi bilindiği varsayılan bir başka soyut bir kavram ile de ifade edilmektedir.¹²⁴

Ontolojik olarak ifade edilirken iki tür alandan bahsedilir. Birincisi kaynak alan, ikincisi hedef alan. Kaynak alan anlatılmak istenen kavramı tanımlamak, özelliklerini belirlemek, benzetmek için kullanılan daha çok bilenen, daha somut ve tecrübelerle dayananıdır.¹²⁵ Daha çok soyut, anlaşılması zor bir alan olan hedef alan kaynak alan ile anlaşılır. Kaynak alan, kullanılan kavramın durumuna göre sınıflandırmaların birleşimi aşağıdaki gibidir.¹²⁶

¹²⁰ Soner Akşehirli, *Çağdaş Metafor Teorisi*, ege-edebiyat.org, 2005, <http://www.egeedebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=202> Erişim: 15.11.2019.

¹²¹ Karey Harrison, *Building Resilient Communities*, *Journal of Media And Culture* 16/5 (2013), <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/716> Erişim: 27.12.2019.

¹²² Ronald W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*, c. 1 (Stanford, California: Stanford University Press, 1987), 233.

¹²³ Fareed Hameed Al-Hindawi - Wafaa S. Al-Saate, *Ontological Metaphor in Economic News Reports: A Pragmatic Approach*, *Arab World English Journal* 7/4 (2016): 160.

¹²⁴ Lakoff, Johnson, *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*, 50.

¹²⁵ Zoltan Kövecses, *Metaphor: Does It Constitute or Reflect Cultural Models?*, *Metaphor In Cognitive Linguistics* içinde, ed. Raymond Gibbs - Gerrard Steen (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999), 15.

¹²⁶ Erdem, *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*, 177.

1.1.2.1.1. Kaynağını Cansız varlık/ maddeden alan metafor:

Bilinmeyen bir kavramı, olayı, durumu anlatmak için taş, kaya, toprak, ok, yay, kalkan gibi Cansız varlık/madde kullanımıdır.

1.1.2.1.2. Kaynağını hayvandan alan metafor:

Bilinmeyen bir kavramı, olayı, durumu anlatmak için eşek, aslan, tilki, karınca, arı, inek gibi hayvanların kullanımıdır.

1.1.2.1.3. Kaynağını bitkiden alan metafor:

Bilinmeyen ya da daha az bilinen bir kavramı, olayı, durumu anlatmak için gül, diken, kaktüs, fidan, ağaç gibi bitkilerin kullanımıdır.

1.1.2.1.4. Kaynağını insandan alan (kişileştirme) metafor:

Dini konularda daha az rastlanmasına rağmen bilinmeyen bir kavramı, olayı, durumu anlatmak için insanın özelliklerinin kullanımıdır. Dini konularda genelde insan dışı varlıkların bir metafor kaynağı olarak kullanımı daha uygun gözükmektedir.

1.1.2.1.5. Kaynağını soyuttan alan metafor:

Bilinmeyen bir kavramı, olayı, durumu anlatmak için unutmak, cennet, cehennem gibi daha bilinen soyut kavramların kullanımıdır. Örneğin kötü bir durum/olay yaşamış birinin durumunu daha iyi tarif etmek ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak için “unutmak cennettir” deyişi kullanılır. Kişinin yaşadığı olay, psikolojik durumu unutulması bir cennete benzetilerek durum daha da pekiştirilir. Namaz kılmak, oruç tutmak gibi bir eylemi de içine alan kapsayıcı metaforlar da soyut metafor olarak ele alınmıştır.

Bunların dışında, durumu daha da somut hale getirmek için özellikle reklamlar ve iletişimde görsel metaforlar da sık sık kullanılmaktadır. Bu kullanım ders kitaplarında da son zamanlarda yerini almıştır.

1.2. EĞİTİM-ÖĞRETİM AÇISINDAN METAFOR TEKNİĞİ

Yeni bilgiler ve yeni düşünceler üretmek için en güçlü araçlardan biri olan metaforlar felsefe, edebiyat, sanat, din eğitimi gibi birçok alanda bir anlatım yöntemi olarak kullanılmakta ve anlatımın etkisini artırmaktadır. Böylece zor anlaşılan durumlar, olaylar, kavramlar ve meseleler metaforlar ile daha kolay anlatılmakta ve ifade edilmektedir. Her alanda da metaforun en temel kullanım amacından biri meselelerin (durumları, olayları, kavramları) daha kolay anlatılıp daha rahat anlaşılmasını sağlamak olmuştur. Din eğitiminde de aynı şekilde soyut

olan konu ve kavramların daha somut bir şekilde aktarılıp anlaşılmayı kolaylaştırmak hedeflenmiştir.

Din eğitiminde metafor tekniği uygulanırken özellikle kavram öğretiminde, öğrencilerin bilmediği kavramlar ile bildiği kavramlar arasında bağ kurdurulur. Bu bağ genelde “gibi” edatı ile beyan edilir. Bilinmeyen kavram ile bilinen kavramın benzer yönleri ortaya konulur. Böylelikle bilinen kavramlar ile bilinmeyen kavramların öğrenilmesi gerçekleşir.

Eğitim-öğretim açısından metaforun öğretmenler ve öğrenciler için birçok faydası vardır. Genelde eğitimde, özelde ise DKAB derslerinde metafor tekniğinin faydaları şunlardır:

Öğrencilerin eleştirel, yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirir.¹²⁷ Öğrencinin sorgulamasını ve problemin çıkış noktasını belirlemesini sağlayarak, bilimsel araştırma ve sorgulama metodunun gelişmesini sağlar.¹²⁸

Anlaşılamayan ve duyu organlarla algılanamayan soyut kavramları ve konuları somut hale getirir. Aklın almadığı bazı konuları, kavramları ve durumları bilenen bir kavram ve durum ile bağlantı kurularak anlamayı ve anlatmayı kolaylaştırır.¹²⁹ Bilinmeyen kavramlar, misaller ile somut hale getirilerek somut ve soyut arasında bir bağ kurdurur. Soyut konular somut örneklerle güçlü bir bağ kazanır.

Öğrenciler pasif alıcı durumundan çıkar. Aktif şekilde sorgulayarak derse katılır. Bilgiler ezbere dayalı değil öğrencinin kendisinin sorgulaması ve ilişki/bağlantı kurmasıyla elde edilir.¹³⁰ Öğrencilerin benzerlik ve ilişki kurma becerileri artar. Metaforu içeren birimin sözcüklerden daha büyük olma durumundan dolayı, kelimelerin tek tek anlamından daha çok bir bütün halinde

¹²⁷ Yıldırım, *Mesnevi’de Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi İçin Faydalanabilecek Metaforların İncelenmesi*, 24-43.

¹²⁸ Selvi Öztürk, *Hafıza Metaforları ile Etkili Öğrenme*, 1. bs (Adana: Karahan Kitabevi, 2017), 49; Arslan, *Metafor*, 26.

¹²⁹ David F. Treagust - Grady Venville - Allan G. Harrison, *Teaching Science Effectively With Analogies: An Approach for Preservice and Inservice Teacher Education*, *Journal of Science Teacher Education* 9/2 (1998): 87; Gonca Harman - Aytekin Çökelez, *Analojilerin Fen Eğitimindeki Yeri ve Önemi*, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi* 11/1 (2017): 349.

¹³⁰ Aytunga Oğuz, *Öğretmen Eğitim Programlarında Metaphor Kullanma*, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı* içinde, ed. Hüseyin Kıran (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 2005), 582.

anlamlarına odaklanmayı ve çoklu düşünmeyi sağlar.¹³¹ Dini metaforlar ile öğrenci dini konuları daha iyi anlar, daha kolay öğrenip yaşar.¹³²

Bilimsel zor olan konuların öğrenilmesini daha da kolaylaştırır. Akılda kalıcılık düzeyi yükselir. O zamana kadar fark edilmemiş birtakım benzerlikleri gün yüzüne çıkararak bilimsel teoriler üretmede önemli bir görev üstlenir.¹³³

Anlatıma bir zenginlik ve canlılık katarak olaya, olguya, konuya yaşanılmışlık hissi verir.¹³⁴ Arada sırada gizliliğin kutsallığını koruyarak anlama yücelik katar.

Eğitimin somuttan soyuta ve bilinenden bilinmeyene ilkesi kapsamında, öğrencilere sınırlı kelime hazinelerden dolayı yeni kelime ve kavramlar bildikleri kavramlarla ve durumlarla karşılaştırarak ya da benzetilerek öğretilir.¹³⁵ Öğrenciler konuları metafor ile daha kolay öğrenirler ve anlarlar. Mevlana'nın vurgulaması ile örnekler çocuk ve gençlerin, yeri geldiğinde olgun insanların konunun mahiyetini ve hakikatini somutlaştırarak anlatarak öğrenimi kolaylaştırır.¹³⁶ Karmaşık konuları basitleştirerek ve önceden var olan bilgilerle yeni bilgiler arasında bağ kurarak yeni öğrenilenlerin uzun süreli belleğe aktarılıp kalıcı olmasını kolaylaştırır.¹³⁷

Kelimenin, cümlelerin, ifadelerin anlamı derinleşir, genişler, çoğalır.¹³⁸ Başka bir şekilde ifade etmenin yanı sıra yeni yorum tarzları ve yeni kategoriler öne sürer. Yeni bağlamlarda yepyeni bir anlam yaratır. Bir boşluğu doldurduğu

¹³¹ Turan Koç, *Din Dili* (Kayseri: İz Yayıncılık, 1995); Koç, *Din Dili*, 116; Janet Martin Soskice, *Metaphor and Religious Language* (Londra: Oxford, 1989), 23.

¹³² Deborah E. Popper - Frank J. Popper, *The Buffalo Commons: Metaphor as Method*, *The Geographical Review* 89/4 (1999): 491.

¹³³ Paul A. Lewis, *Metaphor and Critical Realism*, *Review of Social Economy* 54/4 (1996): 487-506.

¹³⁴ Çiçek, *Kadim Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforik Anlatım*, 296-297.

¹³⁵ Norma C. Presmeg, *Reviewed Work: The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason by M. Johnson*, *Educational Studies in Mathematics* 23/3 (1992): 307; Mustafa Çelikten, *Kültür ve Öğretmen Metaforları*, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/21 (2006): 276.

¹³⁶ Mevlana, *Mesnevi*, c. 2 (İstanbul: Meb Yayınları, 1991), 297.

¹³⁷ Arslan, Bayrakçı, *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi*, 102; Beşkardeş, *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*, 48.

¹³⁸ Karataş, *Ansiklopedik Edibiyat Terimler Sözlüğü*, 180.

gibi yeni bir boşluk da yaratabilir. Bu boşluklar yeni çalışma, araştırma alanları oluşturur.¹³⁹

Kısa cümlelerle geniş ve kapsamlı anlamlar oluşturabileceği gibi uzun hikayemsi sembolik anlatımlarda kısa ve öz konular ortaya çıkarabilir. Metafor yoluyla anlatım ile toplumun her kesimine (çocuk-geç-ihtiyar, bilgin-cahil) ulaşılabilir, her kesimin anlaması sağlanabilir. Rutin sayılabilecek kelimelerin dışındaki kavramların kullanımı ile öğrenciler şaşırtılarak öğrencinin konuya olan dikkati daha kolay çekilir.¹⁴⁰

“Bayatlamış” diye tabir edilebilecek kuram ve olguları tekrar gözden geçirir. “Yeni dünyalar” ve “yeni kuramlar” oluşturur.¹⁴¹ Bilimsel düşünmeyle birlikte bilimlerin gelişmesinde ve teoriler üretmende faydalıdır.¹⁴²

Hangi kavramın, olayın neye benzetildiğini, hangi özelliklerde ve boyutta benzetildiğini öğrenci kendisi bulup keşfetmek zorundadır. Öğrenci bunları bulmaya çalışırken hayal gücü gelişir.¹⁴³ Gerçek metaforlar hiçbir zaman ölmediği için öğrencilerin bilgi ve söylem kabiliyetini artırarak çok boyutlu düşünmeyi şekillendirir.¹⁴⁴ Metaforlar dikkatli şekilde seçilip iyi organize edildiğinde kaliteli bir eğitim-öğretim aracı olarak kullanılabilir. Eğitim-öğretim sisteminin istediği gibi öğrenci derse aktif katılarak metaforik yöntemle bir şeyler oluşturabilir. Bu oluşturduklarında da öğretmen rehberliğinde kendine yeni bilgiler katabilir.

¹³⁹ Gemuhluoğlu, *Metaforların Kognitif İçeriklerinin Felsefe ve Şiir Dili Açısından İncelenmesi-Farabi, İbn Sina ve Rüşd Örnekleri*, 128.

¹⁴⁰ Gozzi Jr. Raymond, *The Power of Metaphor: In the Age of Electronic Media, A Review of General Semantics* 56/4 (1999).

¹⁴¹ Nelson Goodman, *Ay Aydınlığı Olarak Eğretilme, Kitap-lık Dergisi*, 65 (2003): 71.

¹⁴² Alex Koohang - Keith Harman, *Open Source: A Metaphor for E-Learning, Informing Science Journal* 8 (2005): 75.

¹⁴³ Yurdanur Salman, *Dilin Düşevreni: Eğretilme, Kitap-lık Dergisi*, 65 (2003): 53.

¹⁴⁴ Rasim Özdenören, *Kısa Yazı, Yeni Şafak*, 2001, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/rasimozdenoren/kisa-yazi-53845> Erişim: 22.11.2019.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Yöntem, bilimsel araştırmada gerçeğe ulaşabilmek için takip edilen en kısa yol diye tanımlanabilir. Problem cümlesinin özellikleri ve yapısı yöntemi belirler.¹⁴⁵ Araştırmanın probleminden hareketle verilerin toplanması, toplanılan verilerin analiz edilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde hem nicel hem nitel desenlerden istifade edilmiştir. En az bir nicel bir de nitel desenin kullanıldığı araştırmalar “karma” olarak ifade edildiği için, araştırmamızın karma yöntemle gerçekleştirilen bir araştırma olduğunu söylemek mümkündür.¹⁴⁶ Bu kısımda yapılan araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, uygulama-verilerin toplanması ve verilerin analizi ele alınmıştır.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Analiz ve değerlendirme yapabilmek için, nitel araştırmalarda betimlemeler ve resimler daha fazla tercih edilirken nicel araştırmada daha çok sayısal ifadeler kullanılır.¹⁴⁷ Araştırmanın problemini çözebilmek için nicel kısımda deneysel araştırma yöntemi seçilmiştir. Deneysel araştırma yöntemi, en az bir bağımsız değişkenin, bir veya birden fazla bağımlı değişkene etkisini belirlemek için araştırmanın deney ve kontrol grupları diye adlandırılan farklı grupları içine alacak şekilde yürütülmesidir. Kontrol grubu sabit tutulurken deney grubuna bağımsız değişken uygulanır. Bağımsız değişkenin herhangi bir etki yapıp yapmadığı analiz edilir.¹⁴⁸ Bundan dolayı öğrencilere akademik başarı testi uygulanmış ve deneysel işlemin etkili olup olmadığı, denekler üzerinde yapılan

¹⁴⁵ Veysel Sönmez - G. Füsun Alacapınar, *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2017), 307.

¹⁴⁶ Kaan Böke, *Çoklu Metot Kullanımı, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 412.

¹⁴⁷ Hasan Aydın, *Giriş, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* içinde (Konya: Eğitim Yayınevi, 2015), 20; Matthew B. Miles - A. Michael Huberman, *Nitel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016), 1.

¹⁴⁸ Haluk Özmen, *Deneysel Araştırma Yöntemi, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2015), 45-60.

deneysel çalışma öncesinde uygulanan ön test ve deneysel çalışmadan sonra uygulanan son test ile değerlendirilmiştir.

Deneysel araştırma yöntemi kendi içerisinde gerçek deneysel desenler, yarı deneysel desenler, deneme öncesi deneysel desenler, faktöriyel desenler ve tek denekli desenler olmak üzere 5'e ayrılır. Bu deneysel araştırma yönteminde deneysel araştırma yöntemlerinden "yarı deneysel desen" tercih edilmiştir. Çünkü eğitim araştırmalarında gerçek deneysel çalışmalar yapmak çok mümkün değildir. Bunun en büyük nedenlerinden biri okullarda ve sınıflarda öğrencilerin gruplara yansız dağıtımının pek mümkün olamamasıdır. Bundan dolayı yapılacak şey önceden oluşmuş olan sınıf gruplarından birkaçını seçmek ve araştırmanın amacı doğrultusunda birkaçının deney grubu, birkaçının da kontrol grubu olmasına karar vermektir. Yarı deneysel desene bağlı bu çalışmada, yarı deneysel desenlerden ön test- son testli kontrol ve deney gruplu desen kullanılmıştır.¹⁴⁹

Araştırma daha çok nicel odaklı iken deneysel araştırma yönteminin uygulanması sürecinde öğrencilerden metaforik algılamalarını tespit etmek için nitel yöntemle de veri toplanmıştır. Bu amaçla araştırmanın nitel kısmında öğrencilerin belirlenen kavramlar doğrultusunda metaforik algılamalarını belirlemek için "mecaz yoluyla nitel veri toplama yöntemi" seçilmiştir. Toplanan veriler içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Mecaz yoluyla nitel veri toplama daha çok betimleme amaçlıdır. Birkaç soruyla bireylerden araştırılan konu hakkında çok kolay bir şekilde veri elde edilir. Bu kolaylığının yanında çalışılan konu, kavram hakkında çok sağlam bilgiler sunarak var olan düşünceleri gözler önüne serer. Analiz ve değerlendirme yapmaya olanak sağlar. Bu yöntemde dikkat edilecek en önemli husus verilen kavramı başka bir kavrama benzetilmeleri istenirken neden bu kavrama benzettiklerini anlatacak olan "çünkü" sorusunun da sorulmasıdır.¹⁵⁰

2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Birincil kaynaktan veri toplarken maliyet, zaman, iş, evrak yükü, kontrol güçlüğü gibi değişik nedenlerden ötürü ana kitlenin tamamını değil de onu temsil

¹⁴⁹ Özmen, *Deneysel Araştırma Yöntemi*, 60.

¹⁵⁰ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. bs (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 212-213.

eden bir örneklemin seçilmesi tercih edilir.¹⁵¹ Bu araştırmanın örneklemini amaçlı örnekleme yönteminden “tipik durum örnekleme” ile seçilen 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında Ayhan Şahenk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde 11. sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmuştur. Tipik durum örnekleme; belli amaç için evreni temsil ettiği düşünülen birey ya da bireylerin araştırma için seçilmesidir.¹⁵² Araştırmanın çalışma alanına giren örneklemin birbirine benzer ya da eşit gruplardan seçilmesi, bağımsız değişkenin kontrol altına alınması ve bağımlı değişkenin etki edip etmediğini daha doğru bir şekilde tespit edebilmek için gereklidir. Bu aynı zamanda araştırmanın iç geçerliliğini yükseltmeyi ve tespit edilecek sonucun sadece bağımsız değişkenden kaynaklandığını göstermeyi sağlar.¹⁵³

Grupların bilgi seviyesi bakımından birbirine benzer olmaları amacıyla akademik başarı testi araştırmanın başında ön test olarak uygulanmıştır. Ortalamalar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Ön test sonucunda puan ortalamaları birbirine yakın olan başarılı (hazırbulunuşluğu daha yüksek) 1 adet kontrol ve 1 adet deney grubu (Deney G2-Kontrol G2) ile başarısız (hazırbulunuşluğu daha düşük) 1 adet kontrol ve 1 adet deney grubu (Deney G1-Kontrol G1) oluşturulmuştur. Bu gruplar deneysel işlem sonucunda birbiriyle karşılaştırılmıştır. Gruplar normal dağılım göstermediğinden akademik başarı ön test uygulamasından aldıkları puanları değerlendirmek için tercih edilen Mann-Whitney U testi sonucu aşağıdaki tablo 1’dedir.

Tablo 1. Akademik Başarı Testi Ön Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney G1	15	13,63	204,50	80,50	,916
Kontrol G1	11	13,32	146,50		
Deney G2	18	19,50	351,00	180	,623
Kontrol G2	22	21,32	469,00		

¹⁵¹ A. Hamdi İslamoğlu, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 2. bs (İstanbul: Beta Yayınları, 2003), 143.

¹⁵² Durmuş Ekiz, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2009), 105.

¹⁵³ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004), 92.

Tablo 1 incelendiğinde Deney G1 ile Kontrol G1 gruplarının ön test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=80,50$, $p>0,05$). Deney G2 ile Kontrol G2 gruplarının ön test başarı puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=180$, $p>0,05$). Bu da araştırma için gerekli olan grupların birbirine benzer oluşturulması koşulunun gerçekleştirildiğini işaret etmektedir.

Başarılı ve başarısız gruplar arasında bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonucu tablo 2’dedir.

Tablo 2. Başarılı ve Başarısız Grup Ön Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Açıklama
Deney/Kontrol G1	26	27,06	703,50	352,5	,027	Başarısız Grup
Deney/Kontrol G2	40	37,69	1507,50			Başarılı Grup

Tablo 2 incelendiğinde Deney/Kontrol G1 ile Deney/Kontrol G2 gruplarının ön test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark mevcuttur ($U=352,5$, $p<0,05$). Bundan dolayı deney ve kontrol G1-G2 grupları başarılı ve başarısız gruplar diye ayrılabilir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarının Öğrenci Sayıları

Grup	Deney				Kontrol			
Alt Grup	G1		G2		G1		G2	
N	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
	15	0	8	10	3	8	18	4
Toplam	33				33			

Deney ve kontrol grubundaki öğrenciler Artvin Merkez Ayhan Şahenk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 11. sınıfta eğitim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 11. sınıfta eğitim gören 6 şube mevcut olmasına rağmen akademik başarı ön test puanları birbirine yakın olan 4 şube örneklem olarak seçilmiş ve 2 kontrol ve 2 deney grubu oluşturulmuştur. Aynı zamanda deney ve kontrol gruplarının toplamda sayı ve cinsiyet olarak birbirine benzer olmalarına da dikkat edilmiştir ki bağımsız değişken dışında bir etkenin elde edilen sonuç üzerinde etkili olması engellenmeye çalışılmıştır. Kontrol gruplarında toplamda 21 kadın ve 12 erkek, deney gruplarında toplamda 23 kadın ve 10 erkek öğrenci vardır. Grupların kadın

ve erkek dağılımı da birbirine benzer düzeydedir. Toplam öğrenci sayısı 66 olup, 33 kontrol grubu öğrencisi ve 33 deney grubu öğrencisi vardır.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın kuramsal boyutunu oluşturmak için yurt içi ve yurt dışı akademik çalışmalardan faydalanılmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri alınmış ve edebiyat öğretmenlerinden metafor konusunda fikir alışverişi yapılmıştır. Araştırmada nicel ve nitel ölçme araçları ile veri toplanmıştır. Aşağıda, kullanılan nitel ve nicel veri toplama araçları tanıtılmıştır.

2.3.1 Nitel Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğrencilerin 11. Sınıf DKAB dersi Kur'an'da Bazı Kavramlar Ünitesindeki kavramlara dönük öğrencilerin oluşturdukları metaforları belirlemek ve metaforik yöntemi değerlendirmek için metaforik araştırmalarda tercih edilen metaforik algı formu kullanılmıştır (bk. Ek-2). Anket formunun geçerliliği ve üretilen metaforların metafor olup olmadığını belirlemek, kaynak bakımından ne tür kaynağa sahip olduğunu tespit etmek için 5 DKAB öğretmeni, 3 edebiyat öğretmeni, 2 rehber öğretmen, 2 ölçme ve değerlendirme uzmanı, 3 din eğitimi alan uzmanından ve 3 yeni Türk edebiyatı alan uzmanından görüş alınmıştır. Özellikle üretilen metaforlar hakkında edebiyat öğretmenleri, DKAB öğretmenleri ve yeni Türk edebiyatı alan uzmanlarından destek alınmıştır. Aynı zamanda anket formu birçok tez ve makalede ölçme aracı olarak kullanılmıştır.

2.3.2. Nicel Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğrencilerin akademik başarılarını belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen “DKAB Dersi 11. Sınıf “Kur'an'da Bazı Kavramlar Ünitesi Başarı Testi” kullanılmıştır. Başarı testinin oluşturulma aşamaları şu şekildedir.

2.3.2.1. Konunun ve Testin Amacının Belirlenmesi

Çalışmada 2019-2020 eğitim-öğretim yılı 11. sınıf “Kur'an'da Bazı Kavramlar Ünitesi” örnek olarak seçilmiştir. Bu üniteye hidayet, ihsan, ihlas, takva, sırat-ı müstakim, salih amel, cihat kavramları merkezinde konular işlenmektedir.¹⁵⁴ Başarı testi bu üniteye 8 adet kazanıma göre hazırlanmıştır. Yapılan literatür taramasında bu üniteyi veya bu kavramları ele alan bir başarı testine rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırma için bu üniteyi ele alacak ve

¹⁵⁴ Bekir Pınarbaşı - Fikri Özdemir, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı* (Ankara: Dikey Yayıncılık, 2019), 67-96.

öğrencilerin akademik başarısını ölçecek bir başarı testi hazırlanması ihtiyaç haline gelmiştir.

2.3.2.2. Madde Havuzunun Oluşturulması

11. sınıf DKAB dersi “Kur’an’da bazı kavramlar” ünitesi ile ilgili kazanımlara bakılmıştır. Bu kazanımlara uygun olarak ölçme ve değerlendirme merkezi “Kazanım Testleri” ve 11. sınıf DKAB Dinlendiren Konu Anlatımlı test kitabından¹⁵⁵ yararlanılmıştır. Başarı testinin maddeleri bu kaynaklar yardımıyla geliştirilmiştir. Bulunan soru maddeleri din kültürü öğretmenleri ile birlikte elenerek başlangıçta 8 doğru yanlış, 8 boşluk doldurma, 8 eşleştirme, 19 adet çoktan seçmeli sorudan oluşan bir soru havuzu geliştirilmiştir.

2.3.2.3. Yazım Denetimi ve Kapsam Geçerliliği İçin Uzman Görüşü

Testlerin geçerlilik ve güvenirlik diye iki temel özelliği vardır. Güvenirlik test maddelerine verilen cevapların birbiriyle tutarlılığı; geçerlilik ölçme aracının ölçülmek istenen konuyu, kazanımı ne derece ölçtüğü ile alakalıdır.¹⁵⁶ Testin kapsam geçerliliği için ilk başta 11. sınıf “Kur’an’da Bazı Kavramlar” ünitesine ait kazanımlar ve bölümleri içeren belirtke tablosu hazırlanmıştır. Belirtke tablosunun yardımıyla hazırlanan sorular yazım ve imla kurallarının doğruluğu ve bilimsel açıdan uygunluğunun değerlendirilmesi için, din eğitimi alanında uzman 3 öğretim üyesi, ölçme değerlendirme alanında uzman 2 öğretim üyesi, fen edebiyat alanında uzman 1 öğretim üyesi, 7 DKAB öğretmeni, 4 edebiyat öğretmeni, 2 Türkçe öğretmeni tarafından yazılan soruların doğruluğu, öğrenci seviyesine, kazanımlara uygunluğu ve Kur’an’da bazı kavramlar ünitesini kapsayıp kapsamadığı incelenmiştir. Görüşler doğrultusunda iki sorunun herkes tarafından aynı anlaşılamayacağı fikrinden dolayı soru tarzı değiştirilmiştir. Eşleştirme sorularına iki adet kavram daha eklenmiştir. Başarı testinin kapsam geçerliliği uzmanlar tarafından uygun bulunmuştur. Güvenirlik analizi ise başka bir başlıkta ele alınacaktır.

2.3.2.4. Testin Uygulanışı

Hazırlanan başarı testi ilk başta 20 kişilik 11. sınıf öğrencisine uygulanmış ve öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Eşleştirme sorularında bazı öğrencilerin

¹⁵⁵ İzzet Eker, *11. Sınıf Dinlendiren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Konu Anlatımlı Etkinlikli Soru Bankası* (Konya: Eker Test Yayın Dağıtım, 2019).

¹⁵⁶ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 20. (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014), 179-181.

kavramları tekrar yazdıkları, bazılarının çizgi çizerek eşleştirdikleri gözlemlenmiştir. Bir karmaşa oluşmuş ve öğrencilerin eşleştirmelerini bulmak zorlaşmıştır. Bunu gidermek için eşleştirirken sadece kavramın başındaki harfli ifadelerin yazılması gerektiğini yazan kısmın altı çizilmiştir. Ayrıca başarı testi uygulanırken de sadece harflerin yazılması gerektiği öğretmen tarafından öğrencilere ifade edilmiştir. Böylece uygulama için hazır hale getirilen başarı testi, 2019-2020 eğitim öğretim yılı ikinci dönem Artvin merkezdeki liselerde öğrenim gören 112 adet 11. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Doğru yanlış, eşleştirme, boşluk doldurma sorularında her yanlış ve boş cevaplar için “0”, her doğru cevap için ise “1” puan verilmiştir. Çoktan seçmeli sorularda ise öğrencilerin her işaretlemesi sisteme girilmiştir. Madde gücü hesap edilirken yine doğru cevaplar “1”, yanlış ve boş cevaplar ise “0” ile numaralandırılmıştır. Başarı testinin SPSS istatistik programında analizi yapılmıştır.

2.3.2.5. Madde Analizi

Madde analizinde genellikle madde gücü (P_j) ve madde ayırt edicilik (R_j) özelliğine bakılır. Madde gücü sıfır ile bir arasında değişir ve bire yaklaştıkça soru kolaylaşır, sıfıra yaklaştıkça ise soru zorlaşır. Madde ayırt ediciliği (R_j), soruların başarılı öğrencilerle başarısız öğrencileri ne derece ayırt ettiği ile alakalıdır. Kaliteli bir soruyu başarılı öğrencilerin daha fazla doğru yapması beklenirken, başarısız öğrencilerin daha az yapması beklenir. Madde ayırt edicilik değeri, .20’nin altındakiler kesinlikle ölçekten çıkartılmalı, .20-.29 arasındakiler zorunlu görülürse düzeltilerek ölçeğe alınmalı, zorunlu görülmez ise ölçekten çıkartılmalı, .30-.39 arası orta düzey madde istenirse hafif düzenlemeler yapılabilir, .40 ve üzeri çok iyi maddedir ve öğrencileri çok iyi ayırt ettiği söylenebilir.¹⁵⁷

Madde analizi kapsamında ankete katılan 112 öğrencinin başarı puanları yüksekten düşüğe sıralanmıştır. Puan sıralamasına göre öğrencilerden %27’lik alt kesim olarak 30 öğrenci ve %27’li üst kesim olarak 30 öğrenci olarak iki grup oluşturulmuştur. Her bir soru için madde gücü ve madde ayırt edicilik analizi ile iki grup arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için t-Testi, bu

¹⁵⁷ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 183; Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018), 125.

gruplara göre SPSS paket programında gerekli formüller kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 4. Başarı Testi Analiz Sonuçları

Soru Grubu	Sorular	Pjx	Rjx	p	İşlem (Başarı Testinde)
Doğru Yanlış	d1	,75	,47	.000	Kullanıldı.
	d2	,90	,20	.009	Çıkarıldı.
	d3	,88	,30	.002	Düzeltilme yapılarak kullanıldı.
	d4	,76	,40	.000	Kullanıldı.
	d5	,70	,40	.001	Kullanıldı.
	d6	,68	,20	.104	Çıkarıldı.
	d7	,44	,20	.104	Çıkarıldı.
	d8	,78	,23	.053	Çıkarıldı.
Eşleştirme	e1	,25	,60	.000	Kullanıldı.
	e2	,36	,50	.000	Kullanıldı.
	e3	,30	,57	.000	Kullanıldı.
	e4	,35	,43	.001	Kullanıldı.
	e5	,46	,80	.000	Kullanıldı.
	e6	,60	,70	.000	Kullanıldı.
	e7	,23	,43	.000	Kullanıldı.
	e8	,80	,50	.000	Kullanıldı.
Boşluk Doldurma	b1	,55	,70	.000	Kullanıldı.
	b2	,56	,83	.000	Kullanıldı.
	b3	,31	,40	.000	Kullanıldı.
	b4	,36	,73	.000	Kullanıldı.
	b5	,29	,40	.000	Kullanıldı.
	b6	,46	,73	.000	Kullanıldı.
	b7	,51	,87	.000	Kullanıldı.
	b8	,51	,80	.000	Kullanıldı.
Çoktan seçmeli	t1	,34	,23	.065	Çıkarıldı.
	t2	,41	,60	.000	Kullanıldı.
	t3	,33	,30	.004	Düzeltilme yapılarak kullanıldı.
	t4	,76	,60	.000	Kullanıldı.
	t5	,30	,20	.094	Çıkarıldı.
	t6	,61	,57	.000	Kullanıldı.
	t7	,61	,50	.000	Kapsam geçerliliği için çıkarıldı.
	t8	,21	,23	.037	Çıkarıldı.
	t9	,37	,30	.016	Düzeltilme yapılarak kullanıldı.
	t10	,33	,33	.064	Düzeltilme yapılmadı, kapsam geçerliliği için çıkarıldı.

Tablo 4. (Devam) Başarı Testi Analiz Sonuçları

Çoktan seçmeli	t11	,64	,70	.000	Kullanıldı.
	t12	,54	,73	.000	Kullanıldı.
	t13	,55	,63	.000	Kullanıldı.
	t14	,49	,63	.000	Kullanıldı.
	t15	,57	,47	.000	Kullanıldı.
	t16	,56	,77	.000	Kullanıldı.
	t17	,45	,53	.000	Kullanıldı.
	t18	,26	,07	.549	Çıkarıldı.
	t19	,23	,20	.082	Çıkarıldı.

Tüm maddelerden hareketle başarı testinin ortalama madde güçlük değeri (Pjx) .50 ve madde ayırt edicilik değeri(Rjx) .49 olarak bulunmuştur. Analiz sonucunda madde ayırt edicilik değerleri düşük olduğundan dolayı doğru yanıştan d2, d6, d7, d8 maddeleri; çoktan seçmeli testten t1, t5, t8, t10, t18, t19 maddeleri ölçekten çıkartıldı. Çoktan seçmeli maddelerden t7 iyi bir madde olmasına rağmen diğer maddelerin çıkarılmasından kaynaklı, her kazanım ile ilgili belli sayıda soru sorulmasıyla bağlantılı kapsam geçerliliğinin sağlanması için başarı testinden çıkartıldı. Doğru yanıştan d3; çoktan seçmeliden t3 ve t9 maddeleri hafif düzeltme ile başarı testinde kullanıldı. Bu düzenlemelerden sonra başarı testinin ortalama madde güçlük değeri .51 ve madde ayırt edicilik değeri .58 bulunmuştur. Bu değerler başarı testinin istenen düzeyde olan orta güçlükte bir ölçek olduğunu göstermiştir. Böylece ölçekteki madde güçlüklerinin .50 civarında olması koşulu da sağlanmıştır.¹⁵⁸ Tüm bu işlemler sonucunda “11. Sınıf Kur’an’da Bazı Kavramlar Ünitesi Başarı Testi” son halini almıştır. Başarı testinin kapsam geçerliliğini gösteren belirtke tablosu şu şekilde olmuştur:

Tablo 5. Belirtke Tablosu

Konular/Kazanımlar	Soru Sayısı			
	Doğru Yanlış	Eşleştirme	Boşluk Doldurma	Çoktan Seçmeli
1. İslam’ın Aydınlık Yolu: Hidayet 11.3.1. Kur’an’ı Kerim’de geçen bazı kavramları yorumlar.	1 (d1)	1 (e7)	1 (b1)	1 (t1)
2. Allah’ı Görüyormuşçasına Yaşamak: İhsan 11.3.1. Kur’an’ı Kerim’de geçen bazı kavramları yorumlar.		1 (e2)	1 (b7)	2 (t3, t10)

¹⁵⁸ Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 125.

Tablo 5. (Devam) Belirtke Tablosu

3. Allah İçin Samimiyet: İhlas 11.3.1. Kur'an'ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlar.	1 (d2)	1 (e1)	1 (b2)	1 (t2)
4. Allah'ın Emir ve Yasaklarına Riayet: Takva 11.3.1. Kur'an'ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlar.	1 (d3)	1 (e4)	1 (b3)	1 (t4)
5. Dosdoğru Yol: Sırat-ı Müstakim 11.3.1. Kur'an'ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlar.	1 (d4)	1 (e3)	1 (b4)	1 (t5)
6. Allah Yolunda Mücadele: Cihat 11.3.1. Kur'an'ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlar.		1 (e6)	1 (b5)	2 (t6, t7)
7. İyi, Doğru ve Güzel Davranış: Salih Amel 11.3.2. Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.		1 (e5)	1 (b6)	2 (t8, t9)
8. Kur'an'dan Mesajlar: Kehf Suresi 107-110. Ayetler 11.3.3. Kehf suresi 107-110. ayetlerde verilen mesajları değerlendirir		1 (e8)	1 (b8)	2 (t11, t12)

Not: Parantez içi yazılanlar soruların madde numaralarıdır.

Doğru yanlış 4, eşleştirme 8, boşluk doldurma 8 ve çoktan seçmeli 12 olmak üzere her bir kazanım için 4, toplamda 32 madde ile başarı testi ölçeği hazırlanmıştır. Başarı testinde her bir soruya 1 puan verilerek 32 puan üzerinden değerlendirilebildiği gibi, her bir soruya 3.125 puan verilerek 100 üzerinden de değerlendirilebilir.

2.3.2.6. Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik değeri 0 ile 1 arasında değişir. Bu değer 1'e yaklaştıkça testin güvenilirliği artar.¹⁵⁹ Alpha güvenlik katsayısı 0.40'tan düşük olması testin güvenilir olmadığını, 0.40-0.60 arası testin güvenirliliğinin düşük olduğunu, 0.60-0.90 arası testin oldukça güvenilir olduğunu, 0.90 ve üzeri testin yüksek derecede güvenilir olduğunu gösterir.¹⁶⁰ Başarı testinin ilk aşamasında güvenirlilik katsayısı Alpha değeri .89 bulunmuştur. Madde ayırt ediciliği ve kapsam geçerliliğine bağlı bazı maddeler elendikten sonra Alpha değeri .90 bulunmuştur. Bu değerlere

¹⁵⁹ Ayhan Ural - İbrahim Kılıç, *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, 4. bs (Ankara: Detay Yayıncılık, 2013), 280; Nuran Bayram, *Sosyal Bilimlerde Spss ile Veri Analizi* (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2009), 184.

¹⁶⁰ Abdullah Can, *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*, 6. bs (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2018), 47; Beril Durmuş - E. Serra Yurtkoru - Murat Çinko, *Sosyal Bilimlerde Spss'le Veri Analizi*, 4. bs (İstanbul: Beta Yayınları, 2011), 89.

bakıldığında oluşturulan başarı testinin güvenilirliğinin yüksek derecede olduğu kabul edilebilir.

2.4. UYGULAMA VE VERİLERİN TOPLANMASI

Öğrencilere uygulama öncesi metaforik yöntem ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Metaforik öğrenmenin somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa gibi öğretim ilkelerini temel alarak öğrenmeyi kolaylaştırdığı, hatırlatmada başarılı olduğu vurgulanmıştır. Metaforik yöntemin özellikleri örneklerle anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de "Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir..."¹⁶¹ Hz. Peygamberin sahabenin daha iyi anlaması için söylediği sözler olan hadislerde "İnsan vücudunda kanın dolaştığı gibi şeytan da (insanın beyninde) dolaşır",¹⁶² İslam alimlerinin eserlerinde "Doğru yolu gösteren mürşit bir öğretici ile öğrencinin misali ağaç ile gölgesi gibidir. Eğer ağaç eğri olursa gölgesi de eğri olur"¹⁶³ gibi Kur'an-ı Kerim'den, Hz. Peygamberden ve İslam alimlerinin eserlerinden örneklerle metaforun bir kavramın, olayın, olgunun diğer bir kavram, olay ve olgu ile anlatılmasına özellikle dikkat çekilmiştir. Bağlantıyı daha iyi kurabilmeleri için görsel metaforlar da gösterilmiştir.

Metafor konusunda yapılan bilgilendirmeden sonra her ders bir konu olmak üzere ikişer dersten dört haftalık sekiz ders süresince öğrencilerden verilen örnekler doğrultusunda kavramlar üzerine kendi metaforlarını üretmeleri istenmiştir. Üretilen metaforların ek-2'ye yazılması söylenmiştir. Öğrencilerin metaforları oluşturmaları için yeterli süre verilmiş ve görsel metaforlar da oluşturabilecekleri belirtilmiştir. İsteyen öğrencilerin birden fazla metafor üretmesine izin verilmiştir. Üretilen metaforlar ile kavramların daha iyi anlaşılması ve akılda daha kalıcı olması için öğrenciler tarafından sınıfta açıklanmıştır. Öğrencilerin yazdıkları metaforlar daha sonra toplanmış ve bir araya getirilmiştir.

4 haftalık 8 ders süresince deney gruplarıyla metaforik yöntemle ders işlenirken kontrol gruplarıyla normal zamanlardaki gibi ders işlenmeye devam

¹⁶¹ el-Cum'a 11/5.

¹⁶² Buhari, "Bed'u'l-Halk", 59.

¹⁶³ Gazali, *İhya-i Ulumu'd-din* (İstanbul: Sentez Yayınları, 1993), 137.

etmiştir. Dört haftalık sekiz ders süren uygulama sonunda akademik başarı son testi uygulanmıştır.

Metaforik yöntemin uygulanma süreci aşağıdaki tablodadır:

Tablo 6. Metaforik Yöntemin Uygulanma Takvimi

Konu	Uygulama Tarihi
1. İslam'ın Aydınlik Yolu: Hidayet	05-06 Ekim 2020 1. Ders
2. Allah'ı Görüyormuşçasına Yaşamak: İhsan	05-06 Ekim 2020 2. Ders
3. Allah İçin Samimiyet: İhlas	12-13 Ekim 2020 1. Ders
4. Allah'ın Emir ve Yasaklarına Riayet: Takva	12-13 Ekim 2020 2. Ders
5. Dosdoğru Yol: Sırat-ı Müstakim	19-20 Ekim 2020 1. Ders
6. Allah Yolunda Mücadele: Cihat	19-20 Ekim 2020 2. Ders
7. İyi, Doğru ve Güzel Davranış: Salih Amel	26-27 Ekim 2020 1. Ders
8. Kur'an'dan Mesajlar: Kehf Suresi 107-110. Ayetler	26-27 Ekim 2020. 2. Ders

2.5. VERİLERİN ANALİZİ

Öğrencilerin kavramlara dönük oluşturdukları metaforlar toplanmış, bir araya getirilmiş ve içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgiler tablo halinde sunulmuş ve oluşturulan metaforların kaynağının hangi tür olduğuna değinilmiştir.

Akademik başarı testinden deney ve kontrol gruplarındaki ön test ve son test sonuçları istatistiksel değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Akademik başarı testinde her doğru cevaba 1 puan, her yanlış ve boş cevaba 0 puan verilmiştir. Sonuçlar SPSS paket programına girilmiş ve analiz edilmiştir. İstatistiksel işlemlerin güvenilir sonuçlar vermesi için dağılımın normalliğine ilişkin test yapılmalıdır. Bu testlerden ilki Kolmogorov-Smirnov, ikincisi ise Shapiro-Wilk'tir. Örneklem 30'dan az olduğu durumlarda Shapiro-Wilk normallik testi tercih edilir.¹⁶⁴ Hesaplanan p değerinin 0.05'ten büyük olması normalliğin sağlandığı anlamına gelir.¹⁶⁵ Yine normallik için dağılımın çarpıklık ve basıklık katsayısına da bakılabilir. Çarpıklık ve basıklık katsayısı 1'den küçük ise, dağılımların normale yakın olduğu sonucuna varılabilir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Belma Ak, *Verilerin Düzenlenmesi ve Gösterimi, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008), 10.

¹⁶⁵ Can, *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*, 89.

¹⁶⁶ Can, *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*, 117.

Örneklem grubundaki mevcut az olduğunda normallik değerleri kolay kolay sağlanamamaktadır.¹⁶⁷ Bu araştırmadaki her grubun mevcudunun az olması da verilerin normal dağılım gösterip doğru sonuçlara ulaşılabilecek parametrik test yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Araştırmanın ön testine ilişkin normallik değerleri aşağıdaki tablo 7’dir:

Tablo 7. Ön Test Puanlarının Normallik Dağılım Değerleri

Gruplar	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Deney G1	,165	15	,200*	,933	15	,298
Kontrol G1 Toplam	,241	11	,074	,841	11	,033
Deney G2 Puan	,137	18	,200*	,959	18	,575
Kontrol G2	,152	22	,200*	,969	22	,695

Tablo 7 incelendiğinde, örneklem sayısı 30’dan az olduğundan dolayı bakılan Shapiro-Wilk için Deney G1, Deney G2 ve Kontrol G2 grubunda p değeri 0.05’ten büyük fakat Kontrol G1 grubunda bu değer .033 çıkmıştır. Kontrol G1 grubunda p değeri 0.05’ten küçük olduğu için normalliğin sağlanmadığı anlamına gelmektedir.

Normallik için bakılan araştırmanın ön testine ilişkin betimsel değerleri aşağıdaki tablo 8’dir.

Tablo 8. Ön Test Puanlarının Betimsel İstatistiği

	N	Valid	15		N	Valid	15
		0	0			Missing	0
Deney G1	Mean		8,6667	Kontrol G1	Mean		8,6364
	Median		8,0000		Median		7,0000
	Mode		7,00		Mode		7,00
	Skewness		,349		Skewness		1,230
	Std. Error of Skewness		,580		Std. Error of Skewness		,661
	Kurtosis		-,731		Kurtosis		,581
	Std. Error of Kurtosis		1,121		Std. Error of Kurtosis		1,279
Deney G2	N	Valid	18	Kontrol G2	N	Valid	22
		Missing	0			Missing	0
	Mean		10,2222		Mean		10,7273
	Median		10,0000		Median		10,5000
	Mode		8,00 ^a		Mode		9,00
	Skewness		,681		Skewness		,492
	Std. Error of Skewness		,536		Std. Error of Skewness		,491
	Kurtosis		,079		Kurtosis		,103
	Std. Error of Kurtosis		1,038		Std. Error of Kurtosis		,953

¹⁶⁷ Can, *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*, 126.

Tablo 8 incelendiğinde, Kontrol G1 grubunun çarpıklık (skewness) değeri 1'den büyük olduğu için akademik başarı ön test puanlarının normal dağılım göstermediği kabul edilebilir.

Araştırmanın son test sonuçlarına ilişkin normallik değerleri aşağıdaki tablo 9'dadır.

Tablo 9. Son Test Puanlarının Normallik Dağılım Değerleri

Gruplar	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Deney G1	,124	15	,200*	,968	15	,330
Kontrol G1 Toplam	,164	11	,200*	,953	11	,685
Deney G2 Puan	,115	18	,200*	,978	18	,926
Kontrol G2	,197	22	,026	,884	22	,014

Tablo 9'incelendiğinde Deney G1, Deney G2, Kontrol G1 gruplarının anlamlılık değeri 0.05'ten büyüktür. Fakat Kontrol G2 grubunun Shapiro-Wilk değeri .014 olarak bulunmuştur. Kontrol G2 grubundaki bu sonuç, akademik başarı son testinde normalliğin sağlanmadığı anlamına gelmektedir($p < 0.05$).

Normallik için bakılan araştırmanın son testine ilişkin betimsel değerler aşağıdaki tablo 10'dadır.

Tablo 10. Son Test Puanlarının Betimsel İstatistiği

	N	Valid	15		N	Valid	11
		Missing	0			Missing	0
Deney G1	Mean		19,4000	Kontrol G1	Mean		17,5455
	Median		19,000		Median		19,0000
	Mode		12,00 ^a		Mode		8,00 ^a
	Skewness		,528		Skewness		-,129
	Std. Error of Skewness		,580		Std. Error of Skewness		,661
	Kurtosis		,165		Kurtosis		-,730
	Std. Error of Kurtosis		1,121		Std. Error of Kurtosis		1,279
	N	Valid	18		N	Valid	22
		Missing	0			Missing	0
Deney G2	Mean		23,5000	Kontrol G2	Mean		17,1818
	Median		24,0000		Median		16,0000
	Mode		24,00		Mode		16,00
	Skewness		,134		Skewness		1,191
	Std. Error of Skewness		,536		Std. Error of Skewness		,491
	Kurtosis		-,003		Kurtosis		,973
	Std. Error of Kurtosis		1,038		Std. Error of Kurtosis		,953

Tablo 10 incelendiğinde, Kontrol G2 grubunun çarpıklık (skewness) değeri 1'den büyük olduğu için akademik başarı son test puanlarının normal dağılım göstermediği kabul edilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM

3.1. ÜRETİLEN METAFORLARA İLİŞKİN BULGULAR

Öğrenciler tarafından üretilen ve ölçme aracına yazılan metaforlar bir tablo halinde sunulmuştur. Tablo oluşturulurken birbirine benzer ya da aynı metaforlar tek metafor olarak sayılmış, nedeni belli eden açıklama kısımları ise birleştirilmiş ve tablonun sıklık kısmında kaç öğrenci tarafından üretildiği belli edilmiştir. Cinsiyet kısmında da bu durum göz önüne alınmıştır. Kadın/erkeklerin hangi metafordan kaç adet ürettikleri cinsiyetin yanına eklenmiştir. Bazı öğrencilerin sadece kavramların anlamlarını yazdıkları görülmüş, bu yazılanlardan metafor olmadığı tespit edilenler tablolara eklenmemiştir. Öğrencilerden metafor oluştururken birden fazla metafor üretebilmelerine izin verilmiştir. Öğrencilerin birden fazla metafor üretmelerine izin verilmesi, bazı öğrencilerin metafor üretmek yerine kavramların anlamlarını yazmaları ve bazılarının hiç metafor üretememesi gibi nedenlerden dolayı, tablolarda üretilen metafor sayıları birbirine eşit olmamıştır.

3.1.1. Hidayet ve Dalalet Kavramları İçin Üretilen Metaforlar

3.1.1.1. Hidayet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Doğru yolu göstermek, doğru yola gitmek anlamına gelen hidayet Kur'an'da daha çok hüda, hadi, mühtedi gibi diğer halleri geçmektedir. Terim anlamı Allah'ın insanlara peygamber göndererek, ilahi kitap indirerek ve akıl vererek doğru yolu göstermesidir. Kur'an-ı Kerim'de 300'den fazla yerde bulunmakta; genellikle Allah'a bağlanmakla birlikte ilahi vahye, Kur'an'a, peygamberlere de nispet edilmektedir.¹⁶⁸ Ders kitabındaki "İslam'ın Aydınlik Yolu: Hidayet" başlığı da bir metaforik ifadedir.¹⁶⁹ Öğrencilerin hidayet kavramı için ürettikleri metaforlar aşağıdaki tablo 11'de yer almaktadır:

¹⁶⁸ Yusuf Şevki Yavuz, *Hidayet, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 17 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 473.

¹⁶⁹ Pınarbaşı, Özdemir, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı*, 68.

Tablo 11. Hidayet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Hidayet pusula gibidir çünkü doğru yola götürür.	Kadın XX	4	Cansız varlık/madde
Fener gibidir. Çünkü önümüzü aydınlatır.	Kadın X Erkek /	3	Cansız varlık/madde
Işık gibidir insanın kalbini aydınlatır insanın kalbini karanlıktan aydınlığa çıkarır ve önüne alırsan sana yolunu gösterir arkana alırsan göreceğin tek şey kendi karanlığıdır.	Kadın X Erkek /	3	Cansız varlık/madde
Öğretmen gibidir çünkü bize doğru yolu gösterir veya daima bize doğru yolu göstermeye çalışırlar.	Kadın / Erkek X	3	İnsan
Hidayet tabela gibidir çünkü doğru yolu gösterir.	Kadın / Erkek /	2	Cansız varlık/madde
Hidayet doğru saat gibidir çünkü bizi doğru yoldan çıkartmaz.	Kadın / Erkek /	2	Cansız varlık/madde
Hidayet okul gibidir, çünkü seni doğru yola getirir.	Erkek X	2	Cansız varlık/madde
Hidayet navigasyon gibidir çünkü doğru yolu gösterir.	Kadın / Erkek /	2	Cansız varlık/madde
Hidayet güneş gibidir, çünkü dünyamızı aydınlatır.	Kadın / Erkek /	2	Cansız varlık/madde
Trafik işaretleri gibidir, nerde neye dikkat etmesi gerektiğini gösterir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Hidayet kandil gibidir sürekli insanları aydınlatır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Hidayet Kuran-ı Kerim gibidir çünkü Kur'an doğru yolu gösterir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Su gibidir çünkü temiz berraktır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Hidayet sözlük gibidir doğru şeyleri gösterir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Hidayet harita gibidir çünkü doğru yolu bulmamızı sağlar.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Hidayet yıldızlar gibidir. Çünkü karanlıkta sana yol gösterirler.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Hidayet mutluluk gibidir çünkü sonunda huzura kavuşursun.	Erkek	1	Soyut
Hidayet sevmek gibidir çünkü insanlara birbirini sevmesini öğretir.	Erkek	1	Soyut
Nur gibidir çünkü insanları daima aydınlatır.	Erkek	1	Soyut
Hidayet ailem gibidir çünkü bana hep iyiyi doğruyu yanlış gösterir yönümü çizdirir.	Kadın	1	İnsan
Hidayet peygamber gibidir çünkü doğru yolu gösterir.	Kadın	1	İnsan
Hidayet çiçek gibidir yaklaşıncı insana huzur verir.	Kadın	1	Bitki

Tablo 11 incelendiğinde, öğrencilerin hidayet kavramına yönelik toplam 22 metafor ürettikleri ve bunun için 36 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 36 metafor görüşünün 22'si kadınlara, 14'ü erkeklere aittir. Metaforların pusula

(4), öğretmen (3), fener (3), ışık (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; tabela, doğru saat, okul, navigasyon, güneş metaforlarının ikişer kez tekrar edildiği tespit edilmiştir. Diğer 14 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Öğrenciler ürettikleri metaforlarda metafor kaynağı olarak birbirinden farklı olarak Kur'an-ı Kerim, tabela, navigasyon, doğru saat, pusula, su, ışık, trafik işaretleri, kandil, sözlük, okul, harita, fener, yıldızlar, nur gibi 15 defa cansız varlık/maddeye; peygamber, aile, öğretmen gibi 3 defa insana; çiçek gibi 1 defa bitkiye; mutluluk, sevmek, nur gibi 3 defa soyuta nispet etmişlerdir. Metafor kaynağı olarak bir hayvan ile hiç bağlantı kurmamışlardır. Hayvan olarak iz bulucu ve yol gösterici olan köpeğe benzetilebilirdi. Dini bir kavramı bir hayvanla ifade etmeyi uygun bulmamış olabilirler ya da öğrenciler şehir merkezinde ikamet ettikleri için hayvanlarla çok fazla bağlantı kurmayıp zihin dünyalarında daha çok cansız varlıklar/maddeler yer alabilir.

Metaforların çoğunluğunu cansız varlık/madde metaforları oluşturmuştur. Soyut benzetmelerin hepsini erkek öğrenciler üretmiş iken, bitkiye benzeten sadece kadın bir öğrenci olmuştur. Kadınlar daha çok cansız varlık/madde benzetmelerini tercih etmişlerdir. Metafor kaynaklarına bakıldığında öğretmen, kılavuz, pusula, tabela, navigasyon, ışık, güneş, fener, peygamber, aile gibi benzetmelerin hepsinin bir doğru yolu gösterme, doğru yolu buldurma özelliği vardır. Peygamber ve Kur'an doğru yolu gösterici olarak dinimizin en temel değerlerindendir.

Öğrencilerin hidayeti cansız varlık/madde, insan ve bitkiye benzeterek metaforlarla somutlaştırması, Hz. Peygamberin sahabeye hidayeti anlatırken bir insanın doğru yola ermesine vesile olmayı dünyadaki her şeyden, kırmızı develere sahip olmaktan daha hayırlı olarak beyan etmesine benzerdir.¹⁷⁰ Hidayete ermeye vesile olma, o zamanki Arap toplumu için en değerli, en zenginlik ifadelerinden biri olan kırmızı deveye sahip olmaya benzetilerek hayatlarından bir örnek ile somutlaştırılarak daha anlamlı ve kalıcı olması sağlanmıştır. Benzer şekilde öğrenciler de kendi hayatlarında karşılaştıkları pusula, tabela, trafik işaretleri, navigasyon, saat gibi kavramlarla bağlantı kurarak hidayeti açıklamışlardır.

¹⁷⁰ Buhari 7/3468, Müslüm 2406/34.

Bir öğrenci ailesinin kendisine devamlı şekilde iyiyi ve doğruyu göstermesiyle bağlantı kurarak “hidayet ailem gibidir” metaforunu geliştirmiştir. Başka bir öğrenci aynı bağlantıyı öğretmen ile kurarak “hidayet öğretmen gibidir” metaforunu yazmıştır. Öğretmenin yol gösterici olması birçok metaforik çalışmada da vurgulanan bir husustur.¹⁷¹ Örneğin bir araştırmada öğretmenin yön göstericiliğini söyleyen “öğretmen bir pusulaya benzer çünkü öğrencilerine doğru yönü gösterir”,¹⁷² başka bir araştırmada “öğretmen rehber gibidir. Öğretmen öğrenen insana yol gösterir. Ona ışık tutar.”¹⁷³ metaforu geliştirilmiştir. Diğer bir öğrenci, hidayeti bulan insanın mutlu ve huzurlu olmasını, kendisine huzur verdiğine inandığı çiçeğe benzeterek “hidayet çiçek gibidir yaklaşıncı insana huzur verir” metaforuyla açıklamıştır. Bu metaforlarda, metaforun kişinin yaşamıyla bağlantı kurmasına yardımcı olması özelliği belirgin olarak gözükmektedir.¹⁷⁴

Eğitim-öğretim yapılırken öğretilecek kavram ve konular güncel hayatta var olanlarla ilişkilendirilmelidir. O günlerde öğrencilerin hayatlarında karşılaşılabileceklerinden örnekler seçilmelidir.¹⁷⁵ Din eğitiminde de yeni edinilen dini değerler ve bilgilerle yaşanan çağ arasında bağlantı kurulmaması öğrencilerin dini değerleri ve bilgileri gereksiz görmesi sonucunu doğurabilir.¹⁷⁶ Bundan dolayı din eğitiminde de yaşanan dünya ile olabildiğince bağlantı kurulmalıdır. “Hidayet navigasyon gibidir çünkü doğru yolu gösterir” metaforuyla iki öğrenci

¹⁷¹ Osman Aslan, *Velilerin “Öğretmen” Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi*, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches* 4/8 (2019): 88; Şule Egüz - Turgay Öntaş, *Ortaokul Öğrencilerinin “Öğretmen” Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar*, *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018): 84; Erkan Kırıl, *Öğretmen Adaylarının Algılarına Göre Öğretmen Metaforları*, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 6/1 (2015): 61; Ramazan Ertürk, *İlkokul Öğrencilerinin “Öğretmen” Kavramına İlişkin Metaforik Algıları*, *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 8/3 (2017): 5.

¹⁷² Altay Eren - Erkan Tekinarslan, *Öğretmen, Öğretme, Öğrenme, Öğretim Materyali ve Değerlendirmeye İlişkin Metaforlar: Yapısal Bir Analiz*, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 12/3 (2013): 452-453.

¹⁷³ Özlem Işık, *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmen, Öğretme ve Öğrenme Kavramları ile İlgili Metaforik Algılarının Yapılandırıcı Yaklaşım Açısından İncelenmesi* (Pamukkale Üniversitesi, 2014), 43.

¹⁷⁴ Tracey Robert - Virginia A. Kelly, *Metaphor as an Instrument for Orchestrating Change in Counselor Training and the Counseling Process*, *Journal of Counselling Development* 88/2 (2010): 184.

¹⁷⁵ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 11. bs (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2017), 20.

¹⁷⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 2. bs (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 38.

zamanımızda kullanılan navigasyonla hidayeti açıklayarak güncel hayatta var olan bir alete nispet etmişlerdir.

3.1.1.2. Dalalet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Kelime olarak “telef olmak, kaybolmak, yanılmak” anlamına gelen dalalet, İslam’da dini terim olarak “haktan yüz çevirip batıla yönelme, Allah’ın emir ve yasaklarına aykırı hareket etme” anlamına gelir.¹⁷⁷ Öğrencilerin dalalet kavramı için ürettikleri metaforlar aşağıdaki Tablo 12’dedir.

Tablo 12. Dalalet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Alkol gibidir çünkü içince ne yaptığını bilmezsin, seni yoldan çıkarır.	Kadın XX Erkek /	5	Cansız varlık/madde
Şeytan gibidir çünkü kötü yola saptırır, doğru yoldan çıkarır.	Kadın X Erkek X	4	Soyut
Dalalet kötü arkadaş gibidir çünkü ona uyup kötü yola gideriz doğruyu unuturuz.	Kadın X Erkek X	4	İnsan
Karanlık gibidir yolumuzu bulamayız, insanları daima hataya düşürür.	Kadın X /	3	Cansız varlık/madde
Dalalet kumar gibidir çünkü kötü yola saptırır.	Kadın X Erkek /	3	Cansız varlık/madde
Dalalet cehennem gibidir çünkü kötü yola saptırır ve cehennemi hak ederiz.	Kadın X/	3	Soyut
Dalalet bozuk saat gibidir çünkü bizi yanlış yönlendirir.	Kadın / Erkek /	2	Cansız varlık/madde
Hırsızlık gibidir aniden akıl çelinişmesiyle kötü yola saparsın.	Kadın X	2	Soyut
Uyuşturucu gibidir çünkü kötü yola saptırır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Dalalet bozuk navigasyon gibidir çünkü devamlı yanlış yola götürür, doğru yoldan saptırır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Kırık bir cam gibidir çünkü kırık cam insana zarar verir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Dalalet yağmurlu bir gün gibidir çünkü insanı mutsuz eder.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Gölge gibidir çünkü aslını değil yansıyı gösterir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Dalalet karanlık gün gibidir çünkü insanı kötü yollara sokar.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Dalalet gece gibidir. Çünkü dalalettaki kimse hiçbir şey göremez.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
At gözlüğü gibidir, bir kere dalalet yoluna girdiysen etrafını görmez yanlış olduğu halde ilerlersin.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Dalalet bataklık gibidir, gittikçe daha da gömülürsün	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Dalalet pili zayıf el feneridir, önünüzde olanları net göremezsiniz ve çabuk düşmenize sebep olur.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Dalalet zehir gibidir çünkü her geçen vakit kaybettirir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde

Tablo 12. (Devam) Dalalet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Dalalet sel gibidir çünkü bir kere yatağından	Erkek	1	Cansız varlık/madde
---	-------	---	---------------------

¹⁷⁷ Cihat Tunç, *Dalalet, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 428.

vazgeçmiş yanlış yollarda sürüklenmeye mahkûmsundur. Zarar verir.			
Dalalet patlamış fren gibidir çünkü eninde sonunda aracı yoldan çıkarır.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Direksiyonsuz araba gibidir uçuşuma gider.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Dalalet hüznün gibidir çünkü sonunda pişman olursun.	Erkek	1	Soyut
Yalan gibidir çünkü yapması kolay ama vebali ağırdır.	Kadın	1	Soyut
Dalalet bunama gibidir çünkü insanın ezelde verdiği sözü unutarak yaşamasıdır.	Erkek	1	Soyut
İçerisindeyken kıvrılan kötü bir rüya gibidir çünkü kurtulmak tövbe ile gözlerini açmak kadar basittir.	Erkek	1	Soyut
Mafya gibidir doğru yoldan çıkartır	Kadın	1	İnsan
Dalalet zevk ve sefaya düşen insan gibidir kendini kaybeder	Erkek	1	İnsan
Yolunu kaybetmiş yanlış yola girmiş insan gibidir çünkü yolunu kaybeden insan çok huzursuz telaşlı ve streslidir delalette olan insan da aynı şekilde sürekli kendini güvensiz yalnız hisseder.	Kadın	1	İnsan

Tablo 12 incelendiğinde, öğrencilerin dalalet kavramına yönelik toplam 29 metafor ürettikleri ve bunun için 47 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 47 metafor görüşünün 32'si kadınlara, 15'i erkeklere aittir. Metaforların alkol (5), şeytan (4), kötü arkadaş (4), karanlık (3), kumar (3), cehennem (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; bozuk saat ve hırsızlık metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. 21 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Öğrenciler ürettikleri metaforlarda, metafor kaynağı olarak birbirinden farklı olarak alkol, kumar, bozuk saat, uyuşturucu, bozuk navigasyon, kırık cam, at gözlüğü, bataklık, pili zayıf el feneri, zehir, karanlık, gece, gölge, sel, yağmurlu bir gün, patlamış fren, direksiyonsuz araba, karanlık gün gibi 18 defa cansız varlık/maddeye; yalan, hüznün, şeytan, cehennem, hırsızlık, bunama, içinde kıvrılan kötü bir rüya gibi 7 defa soyuta; kötü arkadaş, mafya, zevk ve sefaya düşen insan, yolunu kaybetmiş yanlış yola girmiş insan gibi 4 defa insana nispet edilmiştir. Bitki ve hayvan kaynak olarak hiç kullanılmamıştır.

4 öğrenci tarafından üretilen “dalalet kötü arkadaş gibidir çünkü ona uyup kötü yola gideriz doğruyu unuturuz” metaforu üzerinde düşünülmesi gerekir. Arkadaş benzetmesinde, “Mü'min, mü'min kardeşinin aynasıdır.”¹⁷⁸ gibi hadisin öğretilmesinin de bir etkisi olabilir. Fakat hidayet açıklanırken de buna benzer bir şekilde öğrencilerin iyi bir arkadaş metaforunu tercih etmesi beklenir. “Rabbinin

¹⁷⁸ Tirmizî, “Birr”, 18.

yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış”¹⁷⁹ ayetine istinaden din eğitiminde genelde örneklerin olumlu, güzel olanlardan seçilmesi ve öğrencilerin ne yapmayacaklarından daha çok neyi yapacaklarının vurgulanması gerekir iken dini anlatımda aşırı yasaklamaya ya da aşırı olumsuz örneklerle gidip bu yasaktır, bu günahdır, bu haramdır diye devamlı olumsuz kısımlar mı vurgulanıyor diye düşündürmektedir.

İçki, kumar gibi kötü alışkanlıkların insanları yoldan çıkarma potansiyeline sahip olması ve insanlara zararının dokunması, öğrenciler tarafından da vurgulanacak şekilde, dalalet alkol, içki, kumar, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara benzetilmiştir. İnsanın ne yaptığını bilemeyeceği ve doğru yoldan çıkaracağı ifade edilmiştir.

Fark edip isteyen insan için dalaletten çıkmanın çok basit olduğu “içinde kıvrılan kötü bir rüya gibidir çünkü bu rüyadan kurtulmak tövbe ile gözlerini açmak kadar basittir” metaforu ile anlatılmıştır. Dalalette olan insanın yolunu bir türlü bulamayıp yoldan çıkmış şekilde her tarafta dolaşması, bir selin kendi yatağından çıkıp başka yollarda dolaşması ve etrafa zarar vermesi ile ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dalalette olan insanın dalalette olduğunu bile anlamayacağı ve kendisinin doğru yolda olduğunu savunacağı, atların sadece önüne bakmasını sağlayan at gözlüğü benzetimiyle anlatılmıştır.

3.1.1.3. Hidayet ve Dalalet Kavramı İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar

Öğrencilerin hidayet ve dalalet kavramlarının birbirinin zıttı olduğunu daha iyi kavramaları ve akıllarında daha kalıcı olması için hidayet ve dalalet kavramlarına ilişkin karşılaştırmalı metafor üretmeleri istenmiştir. Burada sadece ürettikleri metaforlar sıklıkla birlikte açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 13. Hidayet ve Dalalet Kavramı İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Hidayet aydınlık dalalet karanlık gibidir.	8
Hidayet cennet gibi dalalet cehennem gibidir.	6
Hidayet melek gibidir dalalet şeytan gibidir.	5
Hidayet doğru saat gibidir dalalet bozuk saat gibidir.	2

¹⁷⁹ en-Nahl 16/125.

Tablo 13. (Devam) Hidayet ve Dalalet Kavramı İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar

Hidayet ilaç gibidir, delalet ise korona virüsü gibidir	1
Hidayet cami yolu gibidir, dalalet kumar masası gibidir.	1
Hidayet bilgili olmaksa dalalet cehalet gibidir.	1
Hidayet aile gibidir delalet kötü arkadaş gibidir.	1
Hidayet süt gibiyse dalalet kola gibidir.	1
Hidayet asfalt yol gibidir dalalet camlı taşlı bir yol gibidir.	1
Hidayet aydınlık gibi dalalet kuytu bir çukur gibidir	1
Hidayet okul gibiyse dalalet kumarhane gibidir.	1
Hidayet çiçek bahçesi gibiyse dalalet çıkmaz bir sokak gibidir.	1
Hidayet iyi dost gibidir doğru yolu gösterir dalalet kötü dost gibidir kötü yolu gösterir.	1
Hidayet su gibidir dalalet ateş gibidir.	1
Hidayet gül gibidir, dalalet diken gibi.	1
Hidayet mutluluk gibidir, dalalet hüznün gibidir.	1
Hidayet ışık gibi, dalalet karanlık gibidir.	1
Hidayet nur, dalalet karanlık gibidir.	1
Hidayet güneş gibidir, dalalet karanlık gibidir.	1
Hidayet güneş gibidir, dalalet güneşin kaybolmasıdır.	1
Hidayet doğum gibidir, dalalet ölüm gibidir.	1
Hidayet net, kesintisiz bir ışık gibidir, delalet ise burnunuzun önündeki yanlışı bile göremeyeceğiniz bulanıklık gibidir.	1
Hidayet olunması gereken yerde bulunmak gibidir, dalalet ise kaybolmak gibidir.	1
El feneri.... Dümensiz araba.	1

Tablo 13 incelendiğinde öğrencilerin hidayet ve dalaletin birbirine zıt olacak şekilde 25 adet metafor ürettiği görülmüştür. İslam’da birbirine zıt olan kavramlar düşünüldüğünde melek ile şeytan, iman ile küfür, helal ile haram, sevap ile günah, hak ile batıl, aydınlık ile karanlık, cennet ile cehennem akla ilk gelenlerden birkaçıdır.¹⁸⁰ Öğrenciler de 8 defa aydınlık ile karanlık, 6 defa cennet ile cehennem ve 5 defa melek ile şeytan kavramını bir metafor olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Aydınlık ile karanlık ifadesine benzer şekilde aydınlık ile kuytu bir çukur, ışık ile karanlık, nur ile karanlık, güneş ile karanlık, güneş ile güneşin kaybolması, net kesintisiz bir ışık ile burnun önündeki yanlışı bile görülemeyeceği bulanıklık gibi kavramlarla hidayet ve dalalet arasında bağlantı kurulmuştur.

Öğrenme “yaşantı ürünü nispeten kalıcı izli davranış değişmesi” olarak tarif edilir.¹⁸¹ Öğrenmede yaşantı en temel öğelerden biridir. Yaşantılar hem öğrenmeyi sağlar hem de insanın düşünce tarzını etkiler. Hidayetin ilaç, dalaletin Korona virüse benzetilmesi dünyamızı ve hayatımızı derinden etkileyen Korona

¹⁸⁰ Muhammed İkbâl, *Kur'an'daki Zıt-Karşı Kavramlar*, Düşünce Bahçesi, erişim 22 Kasım 2020, <https://dusuncekahvesi.wordpress.com/2008/09/16/kurandaki-zit-karsit-kelimeler/>.

¹⁸¹ Senemoğlu Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2005), 10.

virüsü salgını yaşantısının etkilerinden biri olarak değerlendirilebilir. Öğrenciler öğrendiklerini anlamlandırırken hayata yakınlık veya yakından uzağa gibi öğrenme ilkeleri gereğince güncel hayat ve ilgili problemleriyle ilişkilendirdikleri görülür. Bu da metafor yöntemini, öğrenilenleri güncel hayatla veya önceki öğrenmelerle ilişkilendirmeye olanak verdiği için önemli bir öğretim tekniği haline getirmektedir.

“Hidayet doğru saat gibidir, dalalet bozuk saattir” örneğindeki gibi birbirine zıt kavramlar sadece karşıt isimler kullanımı ile değil sıfatları karşıt yaparak da metafor üretme yoluna gidilmiştir. Soyut olarak hidayet mutluluk ile belirtilirken dalalet hüznün ile belirtilmiştir. Bunların dışında hidayet/dalalet için zıt olarak doğum/ölüm, el feneri/direksiyonsuz araba, gül/diken, mutluluk/hüznün, su/ateş, çiçek bahçesi/çıkamaz sokak, cami yolu/kumar masası, asfalt yol/camlı-taşlı yol, süt/kola gibi metaforlar da üretilmiştir.

3.1.2. İhsan Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

İhsan kelime olarak iyilik, iyilik etmek, ikram, ikramda bulunmak; bir şeyi iyi, güzel, kaliteli ve sağlam yapmak anlamındadır.¹⁸² Hem Allah için kullanılırken hem de insanlar için kullanılmaktadır. Kur'an'da “iyilik etmek, iyi ve güzel amel işlemek, bir ameli, bir işi ve bir görevi en güzel biçimde yapmak” anlamlarındadır ve türetilmiş halleri ile birlikte 194 yerde geçmektedir.¹⁸³ Hz. Peygamber ise ihsanı “Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir” diye açıklamıştır.¹⁸⁴ Halife Ömer b. Abdülaziz'in hutbelerin bitiminde söylediği “Şüphesiz ki Allah adâletli davranmayı, iyilik yapmayı (ihsanı) ve akrabayı görüp gözetmeyi emreder...”¹⁸⁵ ayeti halen güzel bir örf olarak Cuma hutbesinin bitiminde okunmaya devam etmektedir.¹⁸⁶ Bu yüzden ihsan farkına varmadan en çok duyulan kavramlardan biridir. Öğrencilerin ihsan için ürettikleri metaforlar aşağıdaki tablo 14'tedir.

¹⁸² Mustafa Çağrı, *İhsan, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 21 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 544.

¹⁸³ İsmail Karagöz, *İhsan ve Muhsin Kavramları Özelinde Çok Anlamlı Kur'an Kavramlarını Çeviri Sorunu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları* 2/112 (2007): 275-277.

¹⁸⁴ Buhari, “İman”, 1.

¹⁸⁵ En-Nahl 16/90.

¹⁸⁶ Mahir İz, *Amel-i Salih: İhsan, İslam Düşüncesi* 2/8 (1969): 483.

Tablo 14. İhsan Kavramı için Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Kamera gibidir çünkü sen onu görmesen de o seni devamlı görür.	Erkek X/	3	Cansız varlık/madde
Bumerang gibidir çünkü muhakkak sana dönecektir; döner dolaşır yine sana ulaşır; yaptığın iyilikler, ikramlar, lütuflar sana geri döner.	Kadın X Erkek /	3	Cansız varlık/madde
İhsan sadaka gibidir çünkü insanlara iyilik edip güzel davranırız, her sadaka bir iyiliktir.	Erkek X/	3	Soyut
İhsan şeffaf balık gibidir. Çünkü her şey ortadadır.	Kadın / Erkek /	2	Cansız varlık/madde
İhsan su gibidir çünkü su şeffaftır ve içini dışını gösterir. Bize verilen en büyük ikramdır.	Kadın / Erkek /	2	Cansız varlık/madde
Lütuf gibidir çünkü ihsan olunduğunda sevinilir ve bir iyiliktir.	Kadın/ Erkek/	2	Soyut
AFAD gibidir çünkü insanlara iyilik eder.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
İhsan elektrik gibidir çünkü iyiliği çoktur.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Çiçeğe dökülen su gibidir çünkü su verdikçe iyilik yapmış oluruz.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
İhsan asetat gibidir çünkü asetat altında da üstünde de ne varsa olduğu gibi yansıtır, her tarafı görülür.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Sadaka taşı gibidir, alanı da vereni de o bilir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
İhsan en değerli hazine gibidir. Çünkü bize her yerde bir yaratıcının varlığını hatırlatır.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
İlaç gibidir. Çünkü toplumsal hastalıklara şifadır.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Sevap gibidir çünkü Allah için iyilik yapılır.	Kadın	1	Soyut
İhsan zekât gibidir çünkü hem insanlara yardım etmek hem kendimizin kusurunu örtmektir.	Kadın	1	Soyut
İhsan merhamet gibidir,merhamet bir iyiliktir.	Kadın	1	Soyut
Bağış gibidir çünkü insanlara iyilik edersin.	Erkek	1	Soyut
İhsan melek gibidir çünkü iyilik yapmamızı ister.	Erkek	1	Soyut
İhsan oruç gibidir çünkü kimse bilmeden yemek yiyebilirsin ama O görüyor diye sabredersin.	Kadın	1	Soyut
Yardımsızlık gibidir çünkü büyüklere yardım etmek bir iyiliktir.	Kadın	1	Soyut
İhsan cennet gibidir çünkü iyilerin mekânıdır.	Kadın	1	Soyut
İhsan huzur gibidir, çünkü iyilikle huzur buluruz.	Erkek	1	Soyut
İhsan Rabbinin hissetmek gibidir çünkü onu görüyormuşçasına ibadet etmektir.	Kadın	1	Soyut
İhsan, Allah'a açılan kalp gözü gibidir çünkü Allah seni her an görüyor ve bu bilinçle yaşarsın.	Kadın	1	Soyut
İhsan puan gibidir çünkü ne kadar gayret gösterirsek o kadar güzel olur.	Erkek	1	Soyut
İhsan güzellik gibidir çünkü hayatımızı renklendirir.	Erkek	1	Soyut
İhsan güzel davranmak gibidir çünkü güzel davranmak bir lütuftur.	Kadın	1	Soyut
İhsan güven gibidir çünkü insan ihsanla yalnız olmadığını hisseder.	Kadın	1	Soyut
İhsan misafir gibidir çünkü baş tacıdır ikramda bulunulur.	Kadın	1	İnsan
İhsan dost gibidir sürekli iyilik eder.	Kadın	1	İnsan
İhsan anne gibidir çünkü sana iyi davranıyor.	Erkek	1	İnsan
İhsan öğretmen gibidir çünkü iyi niyetlidirler ve bize iyilikleri çoktur.	Kadın	1	İnsan
Cami hocası gibidir çünkü Allah'ı görüyormuşçasına hareket etmesidir.	Kadın	1	İnsan
İhsan iyi komşu gibidir çünkü iyilik yapar.	Kadın	1	İnsan
Küçük bir çocuk gibidir, çocukların içi dışı birdir.	Kadın	1	İnsan
İhsan iyi insan gibidir Allah'a ibadet eder.	Kadın	1	İnsan
İhsan çiçek gibidir çünkü iyiliği, güzel davranmayı anımsatır.	Erkek	1	Bitki

Tablo 14 incelendiğinde öğrencilerin ihsan kavramına dönük toplam 37 metafor ürettikleri ve bunun için 46 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 46 metafor görüşünün 27'si kadınlara, 19'ü erkeklere aittir. Toplam 10 erkek öğrenci olduğu göz önüne alındığında erkeklerin en üretken olduğu metaforlardan biridir. Metaforların kamera (3), bumerang (3), sadaka (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; şeffaf balık, su ve lütuf metaforlarının ikişer kez tekrar edildiği tespit edilmiştir. Diğer 31 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

İhsan kavramı birbirinden farklı olarak, kamera, bumerang, şeffaf balık, su, AFAD, çiçeğe dökülen su, elektrik, asetat, sadaka taşı, en değerli hazine, ilaç gibi 11 defa cansız varlık/maddeye; sadaka, lütuf, sevap, zekât, merhamet, bağış, melek, oruç, yardımseverlik, cennet, huzur, rabbini hissetmek, Allah'a açılan kalp gözü, puan, güzellik, güzel davranmak, güven gibi 17 defa soyuta; misafir, dost, anne, cami hocası, öğretmen, iyi komşu, küçük bir çocuk, iyi insan gibi 8 defa insana; çiçek gibi 1 defa bitkiye nispet edilmiştir. Hayvan bir metafor kaynağı olarak hiç kullanılmamıştır. Hidayet ve dalalet ifade edilirken cansız varlık/maddeye daha fazla benzetilmenin yerini soyut varlığa daha fazla benzetilme almıştır. Bunda ihsanın anlamının da bir etkisi vardır.

Günümüz teknolojisinin en önemli ürünlerinden biri devamlı kayıt edebilen kameralardır. Kameralar sayesinde istenilen zamandaki kayıtlara bakılabilmekte, gözden bir şey kaçmamaktadır. Bu doğrultuda ihsan kavramı öğrenciler tarafından Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir, sen onu görmesen de o seni görür anlamı bağlamında bir kameraya benzetilmiştir. Allah'ı görüyormuş gibi davranan insanın içi ve dışı bir olur. İçi ve dışı bir olan insanın içinin bir değişikliğe uğramadan aynı şekilde dışarı yansıyacağını düşünerek, öğrenciler ihsan kavramını su, şeffaf balık, asetat gibi cansız varlık/maddelerle ifade etmişlerdir.

İyilik anlamında yardımseverlik, AFAD, zekat, merhamet, öğretmen, iyi komşu, çiçeğe dökülen su, bağış, dost, anne, melek, sadaka ve huzur gibi cansız varlık/madde-soyut kavramlara benzetilmiştir. Yapılan bir iyilik veya içeriğinde iyiliği barındırmasını ifade etmek için bu benzetmeler tercih edilmiştir. İkram anlamında ise en iyi şekilde ikramda bulunulan misafire atfedilmiştir.

İhsanın “bumerang” ile ifade edilerek metafor oluşturulması dikkat çekicidir. Bumerang eski kavimlerin okalıptüs, akasya gibi sert ağaçlardan yaptıkları kıvrık bir sopa biçiminde fırlatıldığında geriye dönebilen bir av aracı ve bir tür silahtır.¹⁸⁷ İhsanla hareket etmenin karşılığını göreceği ve yapılan iyiliklerin dönüp dolaşıp bir gün insanın karşısına çıkacağı “ihsan bumerang gibidir çünkü muhakkak sana dönecektir; döner dolaşır yine sana ulaşır; yaptığı iyilikler, ikramlar, lütuflar sana geri döner” metaforu ile ifade edilmiştir. Öğrencilerin tarihsel bir av aracı olan bumerangı nereden öğrenebileceklerine dair bir araştırma yapıldığında, yapım tarihi 2001 olmasına rağmen, ağustos 2019 yılında bir televizyon kanalında yayınlanan “Deli Yürek: Bumerang Cehennemi” filmine ulaşılmıştır. Film 47 hafta boyunca vizyonda kalıp 1 milyon civarında seyirci tarafından izlenmiştir.¹⁸⁸ Öğrenciler araştırmaya yakın bir zamanda (filmin televizyonda gösterimi ağustos ayı, araştırmanın uygulanması aynı yıl ekim ayı), bir dizi karakterinin devam niteliğinde olan bu filmi izleyip etkilenmiş olabilirler. Sinema, film ve dizilerin etkilerini inceleyen araştırmalarda da filmlerin/dizilerin insanın genel kültürünü geliştirdiği, hayata bakış açısını değiştirdiği;¹⁸⁹ kişinin düşüncesini yönlendirdiği, gezeceği yerleri belirlediği;¹⁹⁰ izleyenlerin karakterlerin cümlelerini ve kelimelerini kullandıkları ve böylece dili etkilediği,¹⁹¹ sonucuna ulaşılmıştır. Bu da göstermektedir ki filmler/diziler eğitimde kullanılabilir. Bir izleyicinin “Çağrı çocukluğumda benim ilk siyer kitabım oldu. Filmin müziklerine gelince her bir müzik bir coşkuya, bir hüzne tekabül ediyor benim için. Kızımla birlikte seyrederken de aynı tadı aldım yıllar sonra...”¹⁹² dediği gibi izleyiciler üzerinde uyandırdığı olumlu izlenimler, heyecanlar ve

¹⁸⁷ Vikipedi, *Bumerang*, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, erişim 22 Kasım 2020, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bumerang>.

¹⁸⁸ Milliyet, *Deli Yürek: Bumerang Cehennemi Filmi Konusu ve Başrol Oyuncuları*, Milliyet, erişim 09 Aralık 2020, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/deli-yurek-bumerang-cehennemi-filmi-konusu-ve-basrol-oyuncuları-6012150>.

¹⁸⁹ Neslihan Göker, *Sinema Seyirci İlişisini Etki Çerçevesinde Düşünmek Bir İzleyici Araştırmasının Sonuçları*, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29 (2018): 289-290.

¹⁹⁰ R. Pars Şahbaz - Arzu Kılıçlar, *Filmlerin ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri*, *İşletme Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2009): 47.

¹⁹¹ Gülnaz Kurt, *Televizyon Dizilerinin İletişimsel ve Dilbilimsel İşlevleri*, *Folklor/Edebiyat*, 65 (2011): 193.

¹⁹² Yıldız Ramazanoğlu, *Müslüman Seyircinin Çağrı Filmi Tutkusu*, sonpeygamber.info, erişim 09 Aralık 2020, <https://www.sonpeygamber.info/musluman-seyircinin-cagri-filmi-tutkusu>.

etkiler göz önüne alınarak “Çağrı” gibi filmler din eğitimi için geliştirilebilir. Din eğitiminde “Çağrı” gibi filmler materyal olarak tercih edilebilir.

“Başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde, Allah Teâlâ yedi insanı Arş'ın gölgesinde barındıracaktır. (Bunlardan biri de), sağ elinin verdiğini, sol elinin bilmeyeceği kadar sadakayı gizli veren kimsedir”¹⁹³ hadisindeki bir elin verdiğini diğer elin görmemesine, yapılan yardımları sadece Allah’ın bilmesine istinaden kadın bir öğrenci “ihlan sadaka taşı gibidir, alanı da vereni de o bilir” metaforunu yazmıştır. Sadaka verilirken en önemli hususlardan biri olan insan onurunu kırmamanın sağlanması için geliştirilen, alanı da vereni de belli olmayan sadaka taşı bu amaç için geliştirilmiştir.¹⁹⁴ Durumu iyi olanlar sadaka taşına istediği kadar para bırakırken, muhtaç durumda olanlar kimse görmeden ihtiyaç duyduğu kadarını alma imkânına sahip olmuştur. Bir öğrenci bir yerden okuduğu ya da bir yerde gördüğü sadaka taşıyı ihlan kavramını öğrenmek için bir benzetim aracı olarak somutlaştırmıştır. Metaforun soyut kavramları somutlaştırıp daha kolay öğrenme özelliğinden faydalanmıştır.

3.1.3. İhlan ve Riya Kavramları İçin Üretilen Metaforlar

3.1.3.1. İhlan Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Kur'an-ı Kerimde sık kullanılan ihlan kavramı sözlükte “samimiyet, içtenlik, samimi bağlılık, doğruluk, temizlik, saflık, gösterişsizlik”, terim olarak ise insanın bütün yaptıklarında, inancında ve ibadetinde sadece Allah’ın rızasını düşünmesidir.¹⁹⁵ Hz. Peygamber “Din samimiyettir...”¹⁹⁶ hadisinde dini samimiyete yani ihlana benzetmiştir. Öğrencilerin ihlan kavramı için ürettikleri metaforlar aşağıdaki tablo 15’tedir:

Tablo 15. İhlan Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
İhlan anne gibidir çünkü karşılıksız kocaman bir sevgi vardır içimizde, anne evladını içten sever. Kalp gibidir samimidir, hislerimizle içten hareket ederiz, kalp her zaman Allah rızasını düşünür.	Kadın X Erkek X	4	İnsan
	Kadın X /	3	Cansız varlık/madde

¹⁹³ Buhari, “Ezan”, 36; Müslim, “Zekat1, 91.

¹⁹⁴ Ahmet Ali Bayhan, *Türk Kültürü’ndeki Sadaka Taşlarına Çankırı’dan Bir Örnek: Çivitçioğlu Medresesi Sadaka Taşı, Çankırı Araştırmaları Dergisi* 5/5-6 (2010): 25.

¹⁹⁵ Ahmet Nedim Serinsu vd., *Dini Terimler Sözlüğü* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2010), 160.

¹⁹⁶ Müslim, “İman”, 95.

Tablo 15. (Devam) İhlas Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

İhlas hayvan sevgisi gibidir çünkü samimi ve içten beslemek, içtenlikle yapmak vardır, karşılık beklemeden saf temiz bir şekilde sevgidir.	Kadın X/	3	Soyut
Namaz gibidir çünkü kılariken içtenlikle kılarız, Allah rızası için yaparız.	Kadın X/	3	Soyut
İhlas bir dost gibidir çünkü her şeyleri içtenlikle beraber yaptıkları için.	Kadın / Erkek X	3	İnsan
Oruç tutmak gibidir çünkü Allah rızası için oruç tutulur.	Kadın / Erkek /	2	Soyut
İhlas arkadaş gibidir çünkü ilişkileriniz samimidir.	Kadın / Erkek /	2	İnsan
İhlas baba gibidir çünkü karşılıksız sevgi besler, içtendir, her zaman sonsuz sevgi verir.	Kadın / Erkek /	2	İnsan
İhlas aile gibidir çünkü sıcaklık samimilik ve içtenlik mevcuttur, aile karşılıksız sevgi besler.	Kadın X	2	İnsan
İhlas çocuk gibidir iyi, saf ve samimidir.	Kadın / Erkek /	2	İnsan
İhlas yardım kutusu gibidir çünkü Allah rızası için gözetmesi ve onu kazanmayı amaçlayarak hareket eder.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
İhlas sıcaklık gibidir. Çünkü Allah'a duyulan bir sıcaklık vardır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
İhlas yağmur gibidir. Çünkü amacı sadece samimi bir şekilde toprakla buluşmaktır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Toprak gibidir, çünkü ihlas ile hareket etmek bereket getirir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
İhlas kalbin turnusol kâğıdı gibidir, çünkü kulun amellerinde ne kadar Allah rızası ne kadar samimiyet ne kadar riya var ortaya çıkaran ihlastır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
İhlas bal gibidir çünkü bozulmaz, ihlasla yapılan amel heba olmaz.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Su gibidir çünkü saf ve temizdir, içtendir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Süt gibi,..... Hile kaldırmaz.	Erkek	1	Cansız varlık/madde.
İhlas hac gibidir çünkü Allah rızası için gidilir.	Kadın	1	Soyut
İhlas ibadet gibidir çünkü sadece Allah ve senin arandaki güçlü içten bir bağlıdır.	Kadın	1	Soyut
İhlas Allah'a karşı duyulan sevgi gibidir çünkü beklentimiz olmaz.	Kadın	1	Soyut
İhlas iyilik gibidir karşılıksız yapılı en içten duygularla.	Kadın	1	Soyut
İhlas sohbet gibidir çünkü samimiyeti, güveni arttırır.	Erkek	1	Soyut
İhlas annemize olan sevgimiz gibidir çünkü samimi ve içtenizdir	Kadın	1	Soyut
Aşk gibidir çünkü karşılıksız içten sevgi vardır.	Erkek	1	Soyut
Sevgi gibidir çünkü insan ancak sevdiği zaman samimi içten okur.	Kadın	1	Soyut
Komşu gibidir çünkü samimidir.	Kadın	1	İnsan
Dürüst bir insan gibidir çünkü samimidir, içtendir, yalan söylemez.	Erkek	1	İnsan
Taraftar gibidir karşılıksız içten sever.	Erkek	1	İnsan
İhlas bir çocuğun gülüşü ya da ağlayışı gibidir. Çünkü çocuklar her zaman gerçek duygularıyla hareket ederler.	Kadın	1	Soyut
İhlas devamlı aranan Leyla gibidir çünkü aramadan bulamayacağın bir zenginliktir.	Erkek	1	İnsan

Tablo 15 incelendiğinde, öğrencilerin ihlas kavramına yönelik toplam 31 metafor ürettikleri ve bunun için 47 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 47

metafor görüşünün 31'i kadınlara, 16'sı erkeklere aittir. Metaforların anne (4), kalp (3), hayvan sevgisi (3), namaz (3), bir dost (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; oruç tutmak, arkadaş, baba, aile, çocuk metaforlarının ikişer kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu benzetimlere bakıldığında hepsinde bir ihlastaki gibi içtenlik ve samimiyet vardır, öğrenciler de çünkü ile ifade ettikleri açıklama kısımlarında bunu yazmışlardır. Diğer 21 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

İhlas kavramı yardım kutusu, kalp, yağmur, toprak, kalbin turnusol kâğıdı, sıcaklık, bal, su ve süt gibi 9 defa cansız varlık/maddeye; dost, aile, komşu, anne, arkadaş, dürüst bir insan, baba, çocuk, taraftar ve Leyla gibi 10 defa insana; namaz, hayvan sevgisi, hac, ibadet, Allah'a karşı duyulan sevgi, anneye olan sevgi, oruç tutmak, sevgi, iyilik, sohbet, aşk, bir çocuğun gülüşü/ağlayışı gibi 12 defa soyut kavramlara benzetilmiştir. Metafor kaynağı olarak bitki ve hayvan yer almamıştır.

İhlas tasavvufi bazı kitaplarda amellerin üç kalesinden biri olarak kale metaforuyla açıklanmıştır.¹⁹⁷ İhlas kale gibi bir cansız varlık/madde metaforu ile bildirilmiştir. Özdemir Kur'an'da İhlas makalesinde "ihlas şirke karşı bir siperdir, ihlas şeytanın hilelerinin düşmanıdır, ihlas ibadetin özüdür, ihlas mükâfatın habercisidir, ihlas riyanın düşmanıdır" benzetimleriyle ihlas kavramını siper, düşman, öz, haberci metaforlarıyla beyan etmiştir.¹⁹⁸ İnsan, soyut ve cansız varlık/maddeyi metafor kaynağı olarak kullanmıştır. Muhatapların daha iyi anlamalarını sağlamak için daha çok somut örneklemelerden hareket etmişlerdir.

Hidayet ve ihsan kavramlarında aile ve anne benzetmeleri geçmiş iken baba benzetimi ilk defa ihlasta tercih edilmiştir. Bunda öğrencilerin çoğunun babanın çalışıp evin geçimini sağladığı, annenin ev hanımlığı yaptığı geleneksel aile tipine benzer bir aile yapısına sahip olmasının bir etkisi olabilir. Çünkü geleneksel ailede baba ekonomiyi karşılayan, otoriteyi sağlayan, içten ama bu içtenliğini belli etmeyen kişi rolünde; anne ise çocuğuyla samimi bir şekilde devamlı ilgilenip onun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını gidermeye çalışan,

¹⁹⁷ Ebulleys Semerkandi, *Gafletten Kurtuluş*, c. 1 (İstanbul: Garanti Matbaacılık ve Neşriyat, 1997), 18.

¹⁹⁸ Ahmet Özdemir, *Kur'an'da İhlas*, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015): 157-165.

çocuğuna yol gösterip onu eğiten kişi rolündedir.¹⁹⁹ Bir başka açıdan bakıldığında anne, baba ve ailenin her üçüne de benzetim sadece ihlas kavramında vardır. Bu da öğrencilerin ailelerinin içten ve samimi olduklarını düşündüklerini göstermektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki öğrencilerin aileleriyle çatışma ve anlaşamama halinde oldukları düşünüldüğünde öğrencilerin ailelerini içten ve samimi bulmaları olumludur. İhlas kavramı için üretilen metaforlarda aileye sıcaklık, samimiyet, sevgi özelliklerinin atfedilmesi başka çalışmalarda da mevcuttur. Örneğin bir araştırmada aile “sevgi, sevginin özü, sevgi topluluğu, sevgi deposu, sevgi çiçeği, sıcak bir kulübe, sıcak bir yuva, dürüstlük, doğruluk” gibi metaforlarla ifade edilmiştir.²⁰⁰

Samimiyet temelinde ihlas öğretmene de benzetilebilirdi. İslam eğitim geleneğinde öğretmenin kişisel yeterliliklerinden biri iyi niyetli ve samimi olmasıdır çünkü samimiyet, öğrenciyle etkili bir iletişim kurmak için şarttır.²⁰¹ Bu günümüzdeki öğretmenlerden de beklenendir. Fakat öğrenciler öğretmeni ihlas kavramı için bir metafor olarak kullanmamışlardır. Bunda öğretmenin öğrencilerin gözünde daha çok yol göstericiliği ve rehberliğiyle ön plana çıkmasının da bir etkisi olabilir.

Bir öğrenci tasavvuftaki seyr-ü sülûk olarak ifade edilen manevi terbiye yolculuğuna binaen kişinin mecazi aşktan gerçek aşka geçişini temsil eden Mecnun ve Leyla hikayesiyle bağlantı kurarak “ihlas devamlı aranan bir Leyla gibidir” metaforunu geliştirmiştir.²⁰² Başka bir öğrenci çözeltilerin asit ve baz olup olmadığını ayırt etmekte kullanılan turnusol kağıdını,²⁰³ kalbin amellerde hangi niyette olduğunu belli etmesiyle ilişkilendirerek “ihlas kalbin turnusol kağıdı gibidir” metaforu ile ifade etmiştir. Bu durum metaforun disiplinlerarası öğretime de katkı sağladığını göstermektedir. Farklı disiplinlerden bilgi ve becerileri bir araya getirip kullanma olarak tanımlanan disiplinlerarası öğretimin

¹⁹⁹ Rahime Beder Şen, *Ailede Anne ve Baba Rollerini, Diyanet Aylık Dergi*, 195 (2007): 39.

²⁰⁰ Arzu Ceylan, *Aile Kavramına İlişkin Metaforik Algıların Belirlenmesi* (Sakarya Üniversitesi, 2016), 40-43.

²⁰¹ Bayramali Nazıroğlu, *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik* (Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011), 142.

²⁰² Mustafa Tahralı, *Leyla Vü Mecnun Üzerine, İstanbul Yayıncılık*, 37 (1996): 215.

²⁰³ Vikipedi, *Turnusol*, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, erişim 26 Kasım 2020, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Turnusol#:~:text=%C3%87%C3%B6zelti%20olarak%20veya%20bir%20filtre,Alkali\)%20maviye%20d%C3%B6ner](https://tr.wikipedia.org/wiki/Turnusol#:~:text=%C3%87%C3%B6zelti%20olarak%20veya%20bir%20filtre,Alkali)%20maviye%20d%C3%B6ner).

okuldaki işlevi öğrencilerin farklı derslerde gördüklerini bir araya getirebilmesidir.²⁰⁴ Bir derste öğrendiğini farklı derslerde kullanabilmesi ve öğrenilenlerin birbirini destekleyip bir bütün olarak yaşama katılmasıdır. Bir öğrenci kimya dersinde öğrendiği turnusol kağıdını, ihlas kavramının öğreniminde bir metafor olarak kullanmıştır. Böylece disiplinlerarası aktarım yaparak bir derste öğrendiği bir özelliği, farklı derslerde öğrendiğiyle birleştirip bağ kurmuştur.

3.1.3.2 Riya Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Sözlükte “gösteriş, ikiyezlülük, sahtekarlık, özü sözü bir olmamak” anlamına gelen riya, terim olarak ise Allah rızası beklenerek yapılması gereken ibadetleri ve amelleri, insanlara kendini beğendirmek ve gösteriş maksadıyla yapmaktır.²⁰⁵ Kur’an’da riyakârlığın, sadakaları başa kakmanın ve gönül kırmanın sonucu üzerinde biraz toprak parçası bulunan ve şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kaya metaforu ile açıklanmıştır.²⁰⁶ Hz. Peygamber de riyayı küçük şirk olarak nitelemiştir.²⁰⁷ Üretilen metaforlar aşağıdaki tablo 16’dadır:

Tablo 16. Riya Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Şeytan gibidir ikiyezlüdür, kötüdür.	Kadın X /	3	Soyut
Makyaj yapmak gibidir, dıştan güzel gösterir, var olan gerçeği gizler, sahte güzellik sunar.	Kadın X Erkek /	3	Soyut
Ayna gibidir çünkü baktığında iyi yüz görünür, ama arkası karanlıktır, görüldüğü gibi değildir.	Kadın X	2	Cansız varlık/madde
Dolandırıcılık gibidir insanı daima aldatır.	Erkek X	2	Soyut
Riya düşman gibidir çünkü ikiyezlülük, samimiyetsizlik vardır, sahtekârdır.	Kadın / Erkek /	2	İnsan
Çürük ceviz gibidir dışı güzel ama içi çürüktür.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Fabrika gibidir, yararlı şeyler üretir ama doğaya verdiği zarar fazladır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Riya bira şişesi gibidir çünkü içinde kötülük vardır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Elmas gibidir, insanlar elmasla gösteriş yapar.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Buzlu cam gibidir, dış görünüş ile iç bir değildir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Mandalina gibidir bir tane gözüdür ama çoktur.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Ateş gibidir her yapıları bir anda yakıp yıkar.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Riya güneş gözlüğü gibidir. Çünkü gerçek ışığı yok sayıp insana ardında rahat ettiğini zannettirir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Yalancı güneş gibidir çünkü anlık parlaklığı vardır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Riya çamur gibidir çünkü insanı kirletir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Riya boş hediye kutusu gibidir, dışarıdan seni cezbeder oysa gerçek hep bir hayal kırıklığıdır.	Erkek	1	Cansız varlık/madde

²⁰⁴ Ali Yıldırım, *Disiplinlerarası Öğretim Kavramı ve Programlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 12 (1996): 89.

²⁰⁵ Serinsu vd., *Dini Terimler Sözlüğü*, 308.

²⁰⁶ el-Bakara 2/264.

²⁰⁷ Mustafa Çağrıncı, *Riya, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 35 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 137.

Tablo 16. (Devam) Riya Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Riya doğal güller arasındaki yapay gül gibidir çünkü görünüşü ile gerçek aynı değildir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Riya maske gibidir çünkü insan dışarıdan gözüktüğü gibi içi bir değildir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Bozuk yumurta..... Kusturur.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Riya yalan söylemek gibidir çünkü olmasa bile inanılır, doğru değildir.	Kadın	1	Soyut
Riya dedikodu gibidir çünkü ikiyüzlülük yapılıdır.	Kadın	1	Soyut
Riya yalakalık yapmak gibidir çünkü nereye kime ne gösterdiğini bilmez.	Kadın	1	Soyut
Riya ihanet gibidir çünkü sahtekarlığı anımsatır.	Erkek	1	Soyut
Riya kötülük gibidir, çünkü günahıdır.	Kadın	1	Soyut
Riya suya yazı yazmak gibidir. Çünkü hiçbir değeri kalıcılığı yoktur.	Kadın	1	Soyut
Riya tribünlere oynamak gibidir çünkü başkası için yapılır ve içi fostur.	Kadın	1	Soyut
Riya sanal alem gibidir çünkü gerçekte kazanılan bir şey yoktur.	Erkek	1	Soyut
Riya başkaları için yaşayan insan gibidir çünkü kendi için değil sadece insanların beğenisini ilgisini kazanmak ister.	Kadın	1	İnsan
Riya kötü dost gibidir çünkü ikiyüzlüdür.	Kadın	1	İnsan
Riya iki adet yüzü olan insan gibidir kimin seni nasıl görmesini istersen o yüzünü dönersin.	Kadın	1	İnsan
İnsanlar gibidir çoğu insan ikiyüzlüdür.	Kadın	1	İnsan
Gösteriş için namaz kılan insan gibidir çünkü namazını gösteriş için kılar.	Erkek	1	İnsan
Tavus kuşu gibidir çünkü sadece gösteriş yapıyor kandırıyor ve büyülüyor saptırıyor vakit kaybettiriyor.	Kadın	1	Hayvan

Tablo 16 incelendiğinde, öğrencilerin riya kavramına yönelik toplam 33 metafor ürettikleri ve bunun için 40 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 40 metafor görüşünün 26'sı kadınlara, 14'ü erkeklere aittir. Metaforların şeytan (3), makyaj yapmak (3) üzerinde yoğunlaşırken; ayna, dolandırıcılık, düşman metaforlarının ikişer kez tekrar edildiği tespit edilmiştir. Diğer 28 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Öğrenciler 15 cansız varlık/madde, 11 soyut, 6 insan, 1 hayvan kavramını metafor kaynağı olarak kullanmışlardır. Fabrika, bira şişesi, elmas, ayna, çürük ceviz, buzlu cam, mandalina, maske, ateş, güneş gözlüğü, yalancı güneş, çamur, boş hediye kutusu, doğal güller arasındaki yapay gül, bozuk yumurta gibi cansız varlığa; makyaj yapmak, yalan söylemek, dedikodu, yalakalık, şeytan, dolandırıcılık, ihanet, kötülük, suya yazı yazmak, sanal alem, tribünlere oynamak gibi soyuta; düşman, insanlar, başkaları için yaşayan insan, iki adet yüzü olan insan, gösteriş için namaz kılan insan, kötü dost gibi insana ve Tavus gibi hayvana

benzetilmiştir. İlk defa bir hayvan metafor kaynağı olarak kullanılmış iken bu kez bitki bir metafor kaynağı olarak kullanılmamıştır.

Tasavvufi bazı kitaplarda riya ile amel edenin hali, para kesesine çakıl taşı doldurup çarşıya alışverişe çıkan birinin haline benzetilmiştir. Dışardan adama bakanlar kesesinde ne çok para var derler ama o kesenin insanlardan sadece o sözü duymak dışında sahibi için hiçbir faydası yoktur beyanıyla riyakar kişinin durumunu açıklanmıştır.²⁰⁸ Riya para kesesindeki çakıl taşı gibi bir cansız varlık/maddeye benzetilmiştir. Kartal'ın aktarımıyla Hoca Ahmet Yesevi de riyayı kişiyi Allah'tan uzaklaştıran bir illet olarak bildirmiştir.²⁰⁹ Riya illet gibi bir soyut kaynaklı bir metafor ile beyan edilmiştir. Bu tarz anlatımlarla riya kavramını okuyucuların somut örneklerle daha kolay bir şekilde kavraması hedeflenmiştir.

Tavus kuşunun kanatlarını açtığı zaman harika bir görüntüsü var iken kanatlarını kapattığında ise sıradan bir kuştan bir farkı yoktur. Tavus kuşunun kanatlarını açıp gösteriş yapması bir zaman kaybı ve aldatmaca olarak düşünülmüş ve riyaya atfedilmiştir. Elmas maddi değeri yüksek olan bir mücevher iken gösteriş için kullanımından dolayı “riya elmas gibidir çünkü insanlar elmasla gösteriş yapar” metaforu ile ifade edilmiştir. Riyanın sonuçta insanın değerini düşürmesi ve riyakâr lekesi bırakması çamura benzetilmiştir. Ceviz kırılmadan önce içinde bir cevher barındırdığı sanılır fakat kırılıp çürük çıkınca atılır. Riyakâr insanın amelleri de aynıdır. Dıştan güzel gözükp ahirette bir değeri olmadığından çöp gibi bir kenara atılması, “riya çürük ceviz gibidir çünkü dışı güzeldir ama içi çürüktür” metaforu ile açıklanmıştır.

3.1.3.3. İhlas ve Riya Kavramları İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar

Öğrencilerin ihlas ve riya kavramlarının birbirinin zıttı olduğunu daha iyi kavramaları ve akıllarında daha kalıcı olması için hidayet ve dalalet kavramlarına ilişkin karşılaştırmalı metafor üretmeleri istenmiştir. Üretilen metaforlar aşağıdaki tablo 17'dedir.

²⁰⁸ Semerkandi, *Gafletten Kurtuluş*, 1:11.

²⁰⁹ Ahmet Kartal, *Ahmed-i Yesevi'de Kişiyi Allah'tan Uzaklaştıran Bir İlet: Riya*, I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu içinde, ed. Ahmet Kartal (Ankara: Merkez Repro Basım Yayın Ltd. Şti., 2017), 457.

Tablo 17. İhlas ve Riya Kavramları İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
İhlas dost gibidir riya düşman gibidir.	4
İhlas gülmekse riya ağlamaktır.	3
İhlas ilkbahar, riya sonbahardır.	3
İhlas iyilik gibidir riya kötülük gibidir.	2
İhlas sevap gibi riya günah gibidir.	2
İhlas iyi insan gibidir riya kibirli insan.	2
İhlas iyi arkadaş gibidir, riya ise kötü arkadaş.	2
İhlas gül gibidir, riya ise diken gibidir.	2
İhlas beyaz/ak renk gibidir, riya siyah/kara renk gibidir.	2
İhlas hayaller gibiyse riya gerçek gibidir.	1
İhlas Kur'an gibiyse riya kumar gibidir.	1
İhlas kelebek gibidir riya yılan gibidir.	1
İhlas hakimse riya mahkum gibidir.	1
İhlas açmış bir çiçek gibi riya ise solmuş bir çiçek gibidir.	1
İhlas temiz bir deniz gibiyken riya kirli bir deniz gibidir.	1
İhlas yumuşak kabuklu mandalina gibidir riya ise kabuğu yumuşak olmasına rağmen tadı ekşi olan greyfurt gibidir.	1
İhlas melek gibiyse riya şeytan gibidir.	1
İhlas arkadaşlık riya dolandırıcılık	1
İhlas dost gibidir riya ise dost sandıklarındır.	1
İhlas su gibidir, riya alkol gibidir.	1
İhlas normal yağmur gibidir, riya asit yağmuru gibidir.	1
İhlas normal insan gibidir riya ise palyaço gibidir.	1
İhlas kalıcı güzellik, riya geçici güzellik gibidir.	1
İhlas hedefe yürümektir riya yerinde saymak.	1
İhlas ayna, riya ise makyaj gibidir.	1
Var eden su - Yok eden ateş	1
İhlas masum bir çocuk gibidir, riya ise gerçekliğini bildiğimiz her şeyin sadece görünmesini istediğimiz şeklidir.	1
İhlas su ise riya çamur gibidir.	1
İhlas hedefi vurmak gibidir, riya ise hedefi sürekli ıskalamak gibidir.	1
İhlas saf süt gibidir riya su katılmış süt gibidir.	1
Süt..... Bozuk yumurta...	1

Tablo 17 incelendiğinde, öğrenciler ihlas ve riya kavramını birbiriyle kıyaslarken en çok dost/düşman (4) metaforunu kullanmışlardır. Buna ilaveten 3'er kez gülmek/ağlamak, ilkbahar/sonbahar; 2'şer kez iyilik/kötülük, sevap/günah, iyi insan/kibirli insan, iyi arkadaş/kötü arkadaş, gül/diken, beyaz/siyah karşılaştırmalarını tercih etmişlerdir. Melek/sheytan, gül/diken ve su/ateş kullanımı hidayet ve dalalet kavramlarında da mevcuttur. Hayaller/gerçek, Kur'an/kumar, kelebek/yılan, hakim/mahkum, arkadaşlık/dolandırıcılık, dost/dost sanılan, su/alkol, normal yağmur/asit yağmuru, normal insan/palyaço, kalıcı güzellik/geçici güzellik, hedefe yürümek/yerinde saymak, ayna/makyaj, var eden su/yok eden ateş, masum bir çocuk/görünmesi istenen şekil, su/çamur, hedefi

vurmak/hedefi sürekli ıskalamak, saf süt/su katılmış süt, süt/bozuk yumurta metaforları ise birer kez beyan edilmiştir.

Metafor bir yaşantı alanından diğerine geçişi sağlayan sembolik bir dil oluşturarak karşılaştırma yapmaya olanak tanır.²¹⁰ Öğrenciler de metaforun bu özelliğinden faydalanmışlardır. İhlas yaprakların açtığı, etrafın rengârenk olduğu, evrene bir canlılık geldiği bir ilkbahara; riya yaprakların solduğu, evrenin adeta öldüğü bir sonbahara benzetilmiştir. Öğrenciler her yıl karşılaştıkları sonbahar ve ilkbahardaki yeryüzündeki değişikliklerle bağlantı kurarak yaşamları ile ilişkilendirip karşılaştırma yapmışlardır.

İhlasla insanın cennet hedefine gitmesi, riya ile cenneti ıskalayıp cehenneme düşmesi “ihlas hedefi vurmak gibidir, riya ise sürekli hedefi ıskalamak gibidir” metaforuyla ifade edilmiştir. İhlasın insana faydası, riyanın ise zararı “ihlas normal yağmur gibidir, riya ise asit yağmuru gibidir” metaforuyla beyan edilmiştir. İhlasın Allah katından geçerli ve hakim olması, riyanın ise geçersiz ve suç olması “ihlas hakimse riya mahkum gibidir” benzetimiyle kullanılmıştır.

3.1.4. Takva Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Takva sözlükte “korunmak, sakınmak, saygı, göstermek, itaat etmek, çekinmek, güçlendirmek, bilinçli ve dikkatli davranmak”²¹¹ demektir. Terim olarak ise “kişinin Allah’ın yap dediklerini yapıp, yapma dediklerinden ve şüpheli gördüğü şeylerden kaçınması” anlamına gelir.²¹² Takva sahibi kişilere “muttaki” denir. Cennet de muttakiler için hazırlanmıştır.²¹³ DKAB ders kitaplarında Takva Übeyy b. Kab’ın Hz. Ömer ile konuşması üzerinden açıklanmaktadır. Hz. Ömer, Übeyy b. Kab’a takvanın ne olduğunu sormuştur. O da “sen hiç dikenli yola girmedin mi” deyince Hz. Ömer “girdim” demiştir. Übeyy b. Kab “ne yaptın” dediğinde, Hz. Ömer “paçalarımı sıvadım ve kendimi korudum” söyleyince Übeyy b. Kab, “işte takva budur” söylemiştir.²¹⁴ Takva dikenli bir yolda insan

²¹⁰ Ruth A. Palmquist, *Cognitive Style and Users’ Metaphors For The Web: An Exploratory Study*, *Journal of Academic Librarianship* 27/1 (t.y.): 24.

²¹¹ Serinsu vd., *Dini Terimler Sözlüğü*, 349.

²¹² Eker, *11. Sınıf Dinlendiren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Konu Anlatımlı Etkinlikli Soru Bankası*, 104.

²¹³ İsmail Karagöz, *Kur’an’da Takva Kavramı ve Muttaki İnsanın Özellikleri*, *Diyanet İlmî Dergi* 31/4 (1995): 49.

²¹⁴ İbn-i Kesir, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri Kur’an-ı Kerim’in Hadislerle Tefsiri*, c. 1 (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2009), 42.

yürürken dikenler batmaması için nasıl dikkat ediyorsa dini emir ve yasaklarda da aynı titizlikle günaha bulaşmamak için özen göstermesidir.

Öğrencilerin takva için ürettikleri metaforlar aşağıdaki tablo 18 ‘de gösterilmiştir:

Tablo 18. Takva Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Takva peygamber gibidir Allah'ın yap dediklerini yapıp yapma dediklerinden kaçır.	Kadın X	2	İnsan
Cami hocası/imam gibidir çünkü her daim günahattan kaçınır, Allah'ın kurallarına uyar.	Kadın X	2	İnsan
Kaliteli Müslümanlar gibidir çünkü Allah'ın yapma dediği şeylerden uzak dururlar.	Kadın / Erkek /	2	İnsan
Çığ olma olasılığı yüksek olan bir dağ gibidir çünkü çok titiz ve dikkatli davranmamız gerekir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva açık bir hava gibidir çünkü bize huzur mutluluk verir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva batmamak için çırpındığın bataklık ya da çamur gibidir çünkü insan bu durumda titiz olur, zarar gelsin istemez ya etrafından dolaşır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva sınav kâğıdı gibidir doğru olanı yapmak için elimizden geleni yaparız.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Sevdiğimiz eşya gibidir koruyup özenle saklarız.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva resim gibidir çünkü resim yaparken dikkat gerektirir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva dikenli yol gibidir, çünkü iyiliğimiz için dikenlerden titizlikle kaçmamız gerekir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva kaktüs gibidir su verirken bile dikkat gerekir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva gün ışığı gibidir. Her an huzur verir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva kapı gibidir çünkü takvalı insan günahlara kapıyı kapatır ve içeri istemediğini almaz.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva fren gibidir, insanı kötülüklerden korur.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva, koronaya karşı maske gibidir. Çünkü amellerimizi korur.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Takva bataklık bir alana konulmuş dikkat tabelası gibidir. Çünkü bu alanda attığınız her adım tabela ve uyarı olmadan sizi çamura sürükleyebilir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva emniyet kemeri gibidir çünkü her an kendini korursun.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Takva gaz lambasının cam fanusu gibidir. Çünkü cam fanusun lambadaki ışığı koruduğu gibi takvada insanı kötülüklerden korur.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Takva zırh gibidir. Şeytan hücumlarına karşı insanı korur.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Takva ders çalışmak gibidir çünkü yüksek puan almak için titizlikle çalışırsın.	Kadın	1	Soyut
Takva dua etmektir çünkü bizi korur.	Kadın	1	Soyut
Turistleri karşılamak gibidir çünkü titizliğimizi gösteririz ki sonradan hep gelsinler.	Kadın	1	Soyut
Takva arada kalmaktan kaçmak gibidir çünkü belirsiz olaylarda arada kalmaktan uzaklaşırsın.	Kadın	1	Soyut
Takva ibadetimiz gibidir çünkü Allah'ın emirlerini yerine getiririz.	Kadın	1	Soyut
Takva söz dinlemek gibidir. Allah'ın istediği ibadetleri yaparsın, istemediklerini yapmazsın.	Kadın	1	Soyut
Askerlik yapmak gibidir, ne yapması gerektiğini bilir, emirlere uyar.	Kadın	1	Soyut

Tablo 18. (Devam) Takva Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Takva kölelik gibidir çünkü emir neyse o yapılır.	Erkek	1	Soyut
Takva anne gibidir çünkü annemiz korur.	Kadın	1	İnsan
Dinde üst yapmış insan gibidir çünkü şüpheli şeylerden uzak dururlar.	Erkek	1	İnsan
Takva inançlı insan gibidir çünkü Allah'a ibadet eder.	Erkek	1	İnsan
Takva stajyer gibidir çünkü patronunun dediklerini yapar.	Erkek	1	İnsan
Takva öğretmen gibidir, çünkü dediklerini yaparız.	Erkek	1	İnsan
Vezir gibidir çünkü padişahın emirlerini eksiksiz yapar.	Erkek	1	İnsan

Tablo 18 incelendiğinde, öğrencilerin takva kavramına yönelik toplam 33 metafor ürettikleri ve bunun için 36 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 36 metafor görüşünün 26'sı kadınlara, 10'u erkeklere aittir. Önceki kavramlardaki gibi aynı benzetmeleri kullanan öğrenci sayısı azdır. Sadece cami hocası/imam, peygamber ve kaliteli Müslüman tabiri 2'şer kez tercih edilmiştir. Diğer 30 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Öğrenciler takvayı birbirinden farklı olarak çığ olma olasılığı yüksek olan bir dağ, açık bir hava, bataklık/çamur, sınav kağıdı, sevilen eşya, resim, bataklık bir alana koyulmuş dikkat tabelası, dikenli yol, kaktüs, gün ışığı, kapı, fren, koronaya karşı maske, emniyet kemeri, gaz lambasının cam fanusu, zırh gibi 16 defa cansız varlık/maddeye; peygamber, cami hocası/imam, kaliteli Müslüman, anne, dinde üst yapmış insan, inançlı insan, stajyer, öğretmen, vezir gibi 9 defa insana; dua, turistleri karşılamak, arada kalmaktan kaçmak, ibadet, ders çalışmak, söz dinlemek, askerlik yapmak, kölelik gibi 8 defa soyuta benzetmiştir. Hayvan ve bitki kaynak olarak hiç kullanılmamıştır.

Öğrenciler peygamber, cami hocası/imam, kaliteli Müslüman, stajyer, öğretmen, söz dinlemek, askerlik yapmak, vezir metaforlarını takvanın emir ve yasaklara uymak anlamına binaen yazmışlardır. Çığ olma olasılığı yüksek bir dağ, turistleri karşılamak, sevilen eşya, resim, dikenli yol, kaktüs, ders çalışmak metaforlarını, takvadaki emir ve yasaklara uyarken insanın titizlikle hareket etmesine benzetmişlerdir. Arada kalmaktan kaçmak, batmamak için çırpınılan bataklık/ çamur, dinde üst yapmış insan metaforlarını takvadaki kişinin şüpheli şeylerden uzak durmasına atfetmişlerdir.

Bir öğrenci takvanın insanı kötülüklerden, günahlardan uzak tutup cehennemden korumasını “takva gaz lambasının cam fanusu gibidir” metaforuyla

açıklamıştır. Bu metaforu geliştirmek üst düzey bilişsel bir beceri gerektirir. Öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirdiğinin bir kanıtı olabilir. Başka bir öğrenci zırhın savaşta düşmana karşı koruma özelliğinden hareketle takvanın şeytana karşı bir koruma sunduğunu “takva zırh gibidir” benzetimiyle anlatmıştır.

Eğitim-öğretimde anlamlı bir öğrenmenin gerçekleşmesi için yeni öğrenilenlerin önceki öğrenilenlerle pekişmesi ve birleşmesi gerekir.²¹⁵ Bir öğrenci de muhtemel tarih dersinde öğrendiği vezirin padişahın emirlerini yerine getirmek göreviyle bağlantı kurmuştur. Takva kavramı için “vezir gibidir çünkü padişahın emirlerini eksiksiz yapar.” metaforunu geliştirmiştir. Böylece önceden öğrendikleri ile bağlantı kurarak anlamlı bir öğrenme gerçekleştirmiştir.

3.1.5. Sırat-ı Müstakim Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Yol anlamına gelen sırat ve doğru anlamına gelen müstakimin birleşimi olan Sırat-ı müstakim “doğru yol, ana yol, dengeli yol, dosdoğru yol, orta yol” demektir.²¹⁶ Terim anlamı ise Allah tarafından insanları cennete ulaştırması için peygamberler ve kitaplar aracılığıyla insanlara gösterilen kurtuluş yoludur.²¹⁷ Namazlarda devamlı şekilde okunan Fatiha süresinde kendilerine nimet verilenlerin yolu olarak tarif edilmektedir.²¹⁸ Üretilen Metaforlar Tablo 19’dadır:

Tablo 19. Sırat-ı Müstakim Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Üst geçit gibidir çünkü otomobillerin oradan geçersen zorlanacaksın sana kolay gelen doğru yol üst geçitten geç bunun gibi yani güvenli bir şekilde karşıya geç doğru yol. Cennetin yoludur çünkü iyiye giden bir yoldur sonu huzur, mutluluktur.	Kadın XX Erkek X/	7	Cansız varlık/madde
Köprü gibidir, çünkü köprü karşıdan karşıya geçmenin en doğru yoludur.	Kadın X/ Erkek X/	6	Soyut
Sırat-ı Müstakim alt geçit gibidir çünkü yayalara doğru yoldur.	Kadın X Erkek X/	5	Cansız varlık/madde
Uçak pisti gibidir çünkü uçak o piste düzgün girmezse paramparça olur ama tam rotasına uygun hareket ederse görevi yerine getirmiş olur.	Kadın X Erkek X	4	Cansız varlık/madde
	Kadın/ Erkek X	3	Cansız varlık/madde

²¹⁵ Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler Yöntemler Teknikler* (Ankara: Usem Yayınları, 1993), 42.

²¹⁶ Hülya Alper, *Sırat-ı Müstakim, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 37 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 119.

²¹⁷ Alper, *Sırat-ı Müstakim*, 119.

²¹⁸ Şahin Güven, *Bir Kur'an İfadesi Olarak Sırat-ı Müstakim, Diyanet Aylık Dergi*, 331 (2018): 7.

Tablo 19. (Devam) Sırat-ı Müstakim Kavramı İçin Üretilen**Metaforlar**

Asma köprü gibidir çünkü karşıya geçemezsen suya düşersin.	Kadın X	2	Cansız varlık/madde
Engelli yolu gibidir çünkü engelliler için doğru yoldur.	Erkek X	2	Cansız varlık/madde
Patika yol gibidir çünkü adımlarını doğru atmazsan düşersin.	Kadın X	2	Cansız varlık/madde
Sırat-ı müstakim asfalt yol gibidir çünkü dümdüz gideceğimiz yere bizi vardırır.	Erkek X	2	Cansız varlık/madde
Sırat köprüsü gibidir sonu cennettir.	Kadın X	2	Soyut
Sırat- ı müstakim okul yoludur çünkü öğrencinin gideceği doğru yoldur.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Cami yoludur çünkü camiye ulaştıran yoldur.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Sırat-ı müstakim dümdüz yol gibidir, çünkü o yolda hiçbir kötülük ve engel yoktur.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Sırat-ı müstakim ok gibidir, çünkü atılınca gideceği yer bilinir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Alle (ağaçlı yol) gibidir, varacağın yere huzurla güvenle vardırır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Sırat-ı müstakim kullanma kılavuzu gibidir, çünkü insan ona uyarsa dünya hayatını en doğru şekilde yaşar.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Sırat-ı müstakim otoban gibidir. Çünkü kasisi ve keskin virajı yoktur, istikameti ve hedefi nettir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Güdümlü füze gibidir çünkü yalnızca hedefe doğru ilerler.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Sıratı müstakim ip gibidir. Çünkü tutunursan düşmezsin.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Sırat-ı müstakim labirentin çıkış yolu gibidir çünkü tek çıkışı doğru yolda ilerlemektir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Sırat-ı müstakim Nuh'un gemisi gibidir çünkü Nuh'un gemisine binenler kurtuluşa ererler.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Harita..... Çıkmaza sapmaktan korur.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Sünnet gibidir Peygamberimizin yaptıklarını yapmak doğru yoldur.	Erkek	1	Soyut
Sırat-ı müstakim dik duruş gibidir çünkü doğru duruş dik duruştur.	Erkek	1	Soyut
Sırat-ı müstakim ip üzerinde yürümektir çünkü sürekli pürdikkat olmak gerekir.	Erkek	1	Soyut

Tablo 19 incelendiğinde, öğrencilerin sırat-ı müstakim kavramına yönelik toplam 25 metafor ürettikleri, bunun için 50 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 50 görüşün 23'ü kadınlara, 27'si erkeklere aittir. İlk defa erkekler sayısal olarak kadınlara göre az olmalarına rağmen (10 kadın, 23 erkek) metafor üretmekte kadınları geçmiştirler. Metaforların üst geçit (7), cennetin yolu (6), köprü (5), alt geçit(4), uçak pisti (3) üzerinde yoğunlaşırken; asma köprü, engelli yolu, patika yol, asfalt yol, sırat köprüsü metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. Diğer 15 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Sırat-ı müstakim kavramı birbirinden farklı olarak üst geçit, köprü, alt geçit, uçak pisti, asma köprü, engelli yolu, patika yol, asfalt yol, okul yolu, cami yolu, dümdüz yol, ok, ağaçlı yol, kullanma kılavuzu, otoban, güdümlü füze, ip, labirentin çıkış yolu, Nuh'un gemisi, harita gibi 20 defa cansız varlık/maddeye; cennetin yolu, sırat köprüsü, sünnet, dik duruş, ip üzerinde yürümek gibi 5 defa soyuta benzetilmiştir. Metafor kaynağı olarak cansız varlık/madde kullanımı en fazladır. Öğretimin iki temel ilkesi somuttan soyuta ve bilinenden bilinmeyene gitmektir.²¹⁹ Metaforlar ile de soyut bilinmeyen konuların öğretilmesi için bilinen, görsel somut örnekler tercih edilir.²²⁰ Öğrenciler de ürettikleri metaforların büyük bir kesiminde (25 metaforun 20'sinde) cansız varlık/maddeyi kaynak olarak kullanmışlardır. Somut örneklerden yola çıkarak soyut olan sırat-ı müstakim kavramını açıklamaya çalışmışlardır. Bildikleri ve somut olan örneklemelerden yeni öğrenilen soyut kavrama gitmişlerdir.

Benzer şekilde Hz. Peygamber de sırat-ı müstakimi anlatırken cansız varlık/maddeyi bir metafor olarak kullanmıştır ve şöyle açıklamıştır: “Sırat-ı müstakim dosdoğru bir yoldur. Yolun iki tarafında iki duvar, duvarlarda açılmış perdeli kapılar ve yolun başında da bir davetçi var. O davetçi, ‘Ey insanlar! Hepiniz dosdoğru yola giriniz, dağılıp parçalanmayınız.’ diye sesleniyor. Birisi perdeli kapılardan birisine girmek istediğinde yukarıdan bir başka davetçi şöyle diyor: Sakın o perdeyi kaldırma! Şayet kaldırırsan oradan girer gidersin.”²²¹ Sırat-ı müstakim ifade edilirken iki tarafında iki duvar, açılmış perdeli kapılar olan bir yol ve düz bir çizgi gibi cansız varlık/madde metaforlarıyla anlatılmıştır.

Bitki, insan ve hayvan bir metafor kaynağı olarak kullanılmamıştır. Daha önceki kavramlardan farklı olarak sırat-ı müstakim için birbirinin aynı olan metaforlar daha fazladır. Bunda sırat-ı müstakimin doğru yol, dosdoğru yol gibi anlamlarının etkisi olabilir.

İnsan dünya hayatında sürekli bir arayış içindedir. Doğru yoldan gitmek için devamlı dikkatli olmak zorundadır. Dikkat etmediği zaman yoldan şaşması ve sırat-ı müstakimden çıkması kaçınılmazdır. Bu durum “sırat-ı müstakim labirentin

²¹⁹ Arslan, Bayrakçı, *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi*, 103.

²²⁰ Rodney H. Clarken, *Five Metaphors for Educators*, Annual Meeting of the American Educational Research Association, 1997.

²²¹ Ahmet b. Hanbel, “Müsned”, IV/182.

çıkış yolu gibidir çünkü tek çıkışı doğru yolda ilerlemektir” metaforuyla açıklanmıştır.

Metafor sayesinde öğrenilecek yeni kavramlar ve bilgiler bireyin zihninde önceden mevcut olan şemaya girerek eski bilgilerle bağlanır.²²² Hz. Nuh zamanında insanlar tevhit inancından şaşarak putperest olmuşlardır. Hz. Nuh insanları tekrar tevhit inancına döndürmek için çok çabalamış fakat insanlar inanmadıkları gibi Hz. Nuh’tan başlarına geleceğini bildirdiği azabı bir an önce getirmesini istemişlerdir. Hz. Nuh’a gemi inşa edilmesi emredilmiş ve kopan tufanda bu gemi vasıtasıyla inanan insanlar kurtulmuştur.²²³ Bu durum “sırat-ı müstakim Nuh’un gemisi gibidir çünkü Nuh’un gemisine binenler kurtuluşa ererler” metaforuyla betimlenmiştir. Öğrencilerden biri bu metafor ile daha önce öğrendiği dini bir olay ile bağlantı kurmuştur. Daha önce öğrendiği ve zihninde oluşturduğu şemaya sırat-ı müstakim kavramını ilişkilendirmiştir.

3.1.6. Cihat Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Arapça cehd kelimesinden türeyen cihat sözlükte “çalışma, çabalama, elinden gelen tüm imkânları kullanma, aşırı gayret etmek” demektir.²²⁴ Terim olarak birden fazla anlam çeşitliliğine sahiptir. İyiliğin yerleşmesi ve kötülüğün yok olması için elden gelen bütün çabayı sarf etme; vatan, bayrak, din ve değerlerin korunması ve yaşatılması için can ve mal ile savaş; nefsi yenme mücadelesidir.²²⁵ Kur’an’da cihat etmek acı bir azaptan kurtaracak ticaret benzetimiyle anlatılmıştır.²²⁶ Hz. Peygamber “dinin başı teslimiyet, direği namaz, zirvesi de cihattır...”²²⁷ hadisinde cihadı dinin zirvesi metaforuyla açıklamıştır.

Öğrencilerin cihat kavramı için ürettikleri metaforlar aşağıdaki tablo 20’dedir.

²²² Arslan, Bayrakçı, *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi*, 102.

²²³ Ömer Faruk Harman, *Nuh, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 33 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 226.

²²⁴ Serinsu vd., *Dini Terimler Sözlüğü*, 50.

²²⁵ Ahmet Özel, *Cihad, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 7 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 527.

²²⁶ es-Saf 61/10-12.

²²⁷ Tirmizi, İman, 8.

Tablo 20. Cihat Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Cihat sınav gibidir çünkü meslek sahibi olmayı amaçlarsın, başarmak için elinden geleni yaparsın.	Kadın X/ Erkek X	5	Soyut
Hayat gibidir çünkü zorluklarla savaştığımız, mücadele ettiğimiz için.	Kadın X	2	Soyut
Cihat hedef gibidir çünkü hedefimize ulaşana kadar çaba sarf etmemiz gerekir.	Kadın X	2	Soyut
Cihat savaş gibidir sadece güç değil zeka da gerektirir, din uğruna mücadele edilir.	Kadın X	2	Soyut
Başarı gibidir sabır ve güç gerektirir.	Kadın / Erkek /	2	Soyut
Cihat çiftçi gibidir. Çünkü mahsul isteyen çiftçi toprağı işler, tohum eker, çabalar, ürün elde eder.	Erkek X	2	İnsan
Üniversite gibidir çünkü kazanmak için çabalamak gerekir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Mum gibidir, ışık yaymak için tükenmek erimek mutluluk sebebidir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Oksijen gibidir çünkü yokluğu yok eder.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Cihat verilmesi gereken ilaç gibidir çünkü verilmediği takdirde kayıplar artar	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Cihat okuyup meslek sahibi olmak gibidir çünkü çaba sarf etmektir.	Kadın	1	Soyut
Cihat sabır gibidir çünkü her türlü işi sonuca ulaştırmak için çok büyük bir sabır gerekir.	Kadın	1	Soyut
Cihat 15 Temmuz gibidir çünkü vatani korumak için mücadele ederler.	Kadın	1	Soyut
Cihat Türk bayrağı uğruna yapılan savaş gibidir çünkü bayrağımız için mücadele edilir.	Kadın	1	Soyut
Yüzme bilmeyen birinin denize düşmesi gibidir çünkü kurtulmak için çaba sarf eder.	Kadın	1	Soyut
Cihat bir gün bir gülümseme bir gün bir yazı bir gün bu çalışma gibidir, çünkü İslam'ı insanlara ne ulaştıracak kimse bilemiyor sadece çabalıyoruz.	Kadın	1	Soyut
Cihat yüzme gibidir çünkü hiç bir şey yapmadan yaşamak mümkün değildir.	Erkek	1	Soyut
Matematik gibidir, mücadele ve çaba gerektirir.	Kadın	1	Soyut
İş gibidir gayretle çalışmak gerekir.	Erkek	1	Soyut
YKS gibidir çünkü kazanmak için çabalarız.	Kadın	1	Soyut
Cahillikle uğraş gibidir, cahilliğimizle savaşıyoruz.	Erkek	1	Soyut
Cihat avcıdan kaçmak gibidir çünkü av olacağını anladığın an kaçmaktan vazgeçemezsin.	Erkek	1	Soyut
Cihat kan dökmek gibidir çünkü ordular savaşır kan akıttılar.	Erkek	1	Soyut
Cihat bitmemiş iş gibidir çünkü bitirmek için elinden geleni yaparsın.	Erkek	1	Soyut
Cihat din öğrenmek gibidir. Çünkü dini öğrenmemiz için çaba sarf edilir.	Kadın	1	Soyut
Cihat yaşam tarzı gibidir. Çünkü neyle yaşarsan öyle ölürsün.	Kadın	1	Soyut
Tevekkül gibidir çünkü tevekkül elinden geleni yapıp sonucu Allah'a bırakmak.	Kadın	1	Soyut
Cihat asker gibidir çünkü herkesle savaşır.	Kadın	1	İnsan
Doktor gibidir, hastaları iyileştirmeye çabalar.	Kadın	1	İnsan
Güçlü insan gibidir, bir şeyi başarmak için çabalar.	Erkek	1	İnsan
Cihat öğretmen gibidir, çünkü bizlere bir şeyler öğretmek için çaba sarf ederler.	Kadın	1	İnsan
Cihat muallim gibidir. Çünkü hep mücadele eder.	Erkek	1	İnsan
Cihat yuva yapan kuş gibidir çünkü çalılar toplayıp dikenli dallarla zor şekilde mücadele ederek yuvasını yapmaya çalışıyor.	Kadın	1	Hayvan
Yağız at..... Cennete götürür.	Erkek	1	Hayvan

Tablo 20 incelendiğinde öğrencilerin cihat kavramına yönelik toplam 34 metafor ürettikleri ve bunun için 43 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 43 metafor görüşünün 28'ini kadınlara, 15'i erkeklere aittir. Metaforların sınav (5) metaforu üzerine yoğunlaşırken; hayat, hedef, savaş, başarı, çiftçi metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. Diğer 26 metafor ise birer kez belirtilmiştir. Öğrencilerin cihadı en fazla sınava benzetmeleri çok doğaldır çünkü öğrencilerin en çok uğraştıkları, çabaladıkları şeylerden biri sınavdır. Lise bitiminde de üniversiteye geçiş için büyük bir sınav öğrencileri beklemektedir.

Cihat birbirinden farkı olarak oksijen, mum, verilmesi gereken ilaç, üniversite gibi 4 defa cansız varlık/maddeye; yüzme bilmeyen birinin denize düşmesi, hayat, 15 Temmuz, sınav, okuyup meslek sahibi olmak, Türk bayrağı uğruna yapılan savaş, hedef, savaş, YKS, cahillikle uğraş, başarı, matematik, iş, kan dökmek, bitmemiş iş, din öğrenmek, yaşam tarzı, tevekkül, bir gün bir gülümseme bir gün bir yazı bir gün bu çalışma, yüzme, sabır, avcıdan kaçmak gibi 22 defa soyuta; doktor, asker, öğretmen, güçlü insan, çiftçi, muallim gibi 6 defa insana; yuva yapan kuş, yağız at gibi 2 defa hayvana benzetilmiştir. Bir metafor kaynağı olarak bitki yer almamıştır.

Matematik çaba ve mücadele gerektirmesi özelliğinden yola çıkılarak cihada benzetilmiştir. Başka bir araştırmada da matematiğe benzer şekilde “dağ yolu-yüksek dağ” metaforuyla “dağ yolu kadar virajlı ulaşılması zor, ulaşması çok zor” içeriğiyle zorlayıcılık; “hesaplama” metaforuyla “her işlemi tek tek hesaplanmayı öğrenmeliyiz” içeriğiyle çalıştırıcılık özelliği yüklenmiştir.²²⁸ Matematik öğrencilerin en zorlandığı derslerden biridir. TYT 2020 sonuçlarına göre matematik ortalaması 40 soruda 5,56’dır.²²⁹ Matematik başarısı öğrencilerin zihin dünyasında önemli bir derece olarak görülmektedir. Matematik bu özelliklerinden dolayı öğrencilerin aklında önemli bir değer olarak hep yer etmiştir. Bundan dolayı da cihat kavramı için üretilen metaforlarda diğer derslerle değil de matematik ile bağlantı kurmuş olabilirler.

²²⁸ Semra Polat, *İlköğretim 6-7. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar* (Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2010), 101-102.

²²⁹ Açı Bakışı, 27-28 Haziran 2020’de Yapılan YKS İstatistikleri Açıklandı, erişim 12 Aralık 2020, <https://acibakisi.com/yks-istatistikleri-aciklandi/>.

Öğrenciler cihadın çabalama anlamına dönük metaforları daha fazla üretmişlerdir. Metaforlarda 15 temmuz, vatan için savaş gibi cihadın savaşmayı içeren anlamını da değinilmişken kişinin kendi nefsi ile mücadelesine dönük herhangi bir metafor geliştirilmemiştir. Cihadın kalem, silah, bilgi, samimiyet gibi çok farklı şekillerde yapılabileceği “cihat bir gün bir gülümseme bir gün bir yazı bir gün bu çalışma gibidir, çünkü İslam'ı insanlara ne ulaştıracak kimse bilemiyor, sadece çabalıyoruz” benzetimiyle açıklanmıştır.

Bir kuşun yuva yaparken mükemmel uğraşını dikkate alan bir öğrenci, “cihat yuva yapan kuş gibidir çünkü çalılar toplayıp dikenli dallarla zor şekilde mücadele ederek yuvasını yapmaya çalışıyor” metaforuyla dile getirmiştir. Bir ürünün ekimi, sulanması, büyütülmesi, kesilmesi ve kurutulması gibi birçok işle uğraşan çiftçinin bu emeği “cihat çiftçi gibidir, çünkü mahsul isteyen çiftçi toprağı işler, tohumu eker, çabalar, ürün elde eder” metaforuyla yazılmıştır. İnsanın cihat için yorulması manevi bir mutluluk kaynağı olarak takdim edilerek “cihat mum gibidir, ışık yaymak için tükenmek erimek mutluluk sebebidir” metaforu geliştirilmiştir.

Metaforlar kişilerin düşüncelerini yansıtır.²³⁰ Bir öğrenci “cihat kan dökmek gibidir” metaforunu geliştirmiştir. Cihat hakkındaki olumsuz düşüncesi metafor aracılığıyla yansımıştır. Eğitimde de öğrencilerin bir konudaki düşünceleri yansıtılmak istendiğinde metaforlar tercih edilebilir.

3.1.7. Salih Amel Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

İyi, yararlı, faydalı, güzel anlamındaki salih ve davranış, eylem, hareket, çaba anlamındaki amel kelimelerinin birleşimi olan salih amel, kişinin imanından dolayı yapmış olduğu Kur'an ve sünnete uygun her türlü iyi ve güzel davranıştır.²³¹ Kur'an'da 100'e yakın yerde “iman eden ve salih amel işleyenler”

²³⁰ Ellen Strenski, *Disciplines and Communities, Armies and Monasteries and The Teaching of Composition, Rhetoric Review* 8/1 (1989): 137.

²³¹ Fikret Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 575.

buyrularak salih amel yapmak, iman etmekle birlikte zikredilmiştir.²³² Cennet ve cennet nimetleri iman edip salih amel işleyenlere mükafat olarak vadedilmiştir.²³³

Öğrencilerin salih amel kavramı için ürettikleri metaforlar aşağıdaki tablo 21’dedir:

Tablo 21. Salih Amel Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Öğrenci Cinsiyeti	Sıklık	Metaforun Kaynağı
Salih amel yardım paketi gibidir çünkü ihtiyacı olan kişilere vermek güzel bir davranıştır.	Kadın XX	4	Cansız varlık/madde
Salih amel yardım eli gibidir çünkü en ihtiyaç duyulan anda yardımcı olmak güzel bir davranıştır.	Kadın X Erkek X	4	Soyut
Salih amel para biriktirmek gibidir çünkü ne kadar fazla olursa o kadar çok işine yarar.	Erkek X/	3	Soyut
Güzel koku gibidir, çevreye güzel etkisi yayılır.	Kadın X	2	Cansız varlık/madde
Salih amel tarla gibidir, tarlanın faydası çoktur.	Kadın X	2	Cansız varlık/madde
Ekmek gibidir, ekmek insanlar için faydalıdır.	Erkek X	2	Cansız varlık/madde
Yıldızlar gibidir, yapınca yıldız gibi parlar.	Kadın X	2	Cansız varlık/madde
Ders çalışma programı gibidir çünkü hedefine ulaşman için sana yararda bulunur.	Kadın X	2	Soyut
Fidan gibidir, doğaya ve insanlara faydaları vardır.	Erkek X	2	Bitki
Salih amel imanı ayakta tutan bir asa gibidir.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Çünkü yaptığınız ibadetler imanınızı kurtarır.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Bal gibidir maddi-manevi şifa verir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Ressamın elindeki kalem gibidir, iyi bir ürün çıkar.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Meyve gibidir çünkü tatlı ve lezzetlidir.	Erkek	1	Cansız varlık/madde
Yoklama defteri gibidir çünkü seni kontrol ediyor, ailene haber ulaşıyor, güzel bir iş.	Kadın	1	Cansız varlık/madde
Arkadaşlık gibidir, kötü gününde yardım edersin.	Kadın	1	Soyut
Hastane açmak gibidir çünkü insanları iyileştirecek bir yer açarak güzel bir iş yapmış olursun.	Kadın	1	Soyut
İhtiyacı olan birine sadaka vermek gibidir, Allah için iyi güzel bir davranış yaparsın.	Kadın	1	Soyut
Namaza gibidir, namaz iyi ve güzel bir davranıştır.	Kadın	1	Soyut
Kurban kesmek gibidir çünkü yardıma muhtaç insanlara yardım edip faydalı davranış yaparsın.	Kadın	1	Soyut
Takat gibidir çünkü hedefe onunla yürürsün.	Erkek	1	Soyut
Helal lokma gibidir yaptığın iyi davranışlarla Allah’ın rızasını kazanırsın.	Erkek	1	Soyut
Çeviri gibidir, yaptığın iyi davranışlar sevaba dönüşür.	Erkek	1	Soyut
Salih amel hayat gibidir. Çünkü her şeyiyle bizi büyütür.	Erkek	1	Soyut
Köpek sevmek gibidir çünkü onlara iyi davranırsın.	Kadın	1	Soyut
Salih amel sevap kazanmak gibidir çünkü Allah rızasını kazanmak isteriz her zaman.	Kadın	1	Soyut
Salih amel gurur gibidir. Çünkü yaptığın iyilikle gurur duyarsın.	Kadın	1	Soyut
Salih amel dua gibidir çünkü her türlü kazanırsın.	Kadın	1	Soyut
Hayat nehrindeki insan kayığının kürekleri gibidir. Çünkü kürekleri çektikçe ilerlesin.	Erkek	1	Soyut
Salih Amel bayram gibidir, yapılan güzel işler bir gün bayram ettirecektir.	Kadın	1	Soyut

²³² Mehmet Emin Özafşar vd., ed., *Hadislerle İslam*, c. 3 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 36.

²³³ İsmail Karagöz, *Kur’an’da Salih Amel Kavramı Salih ve Muslih İnsanların Özellikleri*, *Diyanet İlmî Dergi* 33/2 (1997): 59.

Tablo 21. (Devam) Salih Amel Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Sevilen bir yemeği yapmak gibidir çünkü insan yemek yaparken sevdiği için zevk alır. Salih amel de aynı insana yaptıkça huzur bulur.	Kadın	1	Soyut
Salih amel ilim öğrenmek gibidir çünkü azar azar da olsa hedefe yaklaştırır.	Erkek	1	Soyut
Cami yapmak gibidir çünkü faydalı bir iştir.	Kadın	1	Soyut
Sevap gibidir çünkü yaptıkça çoğalır.	Kadın	1	Soyut
Salih amel, masum çocuk gibidir. Çünkü çocuk, ebeveynine karşı mahcup olmamak güzel davranışlar yapar.	Erkek	1	İnsan
Salih amel merhametli insan gibidir, çünkü merhameti olan insanlar her türlü iyiliği yaparlar.	Kadın	1	İnsan
Çalışan insan gibidir çünkü çalışan insan tembele göre iyi, güzel davranış yapar.	Erkek	1	İnsan

Tablo 21 incelendiğinde, öğrencilerin hidayet kavramına yönelik toplam 36 metafor ürettikleri ve bunun için 50 görüş belirttikleri görülmektedir. Belirtilen 50 metafor görüşünün 31'i kadınlara, 19'u erkeklere aittir. Metaforların yardım paketi (4), yardım eli(4), para biriktirmek (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; güzel koku, tarla, ekmek, yıldızlar, ders çalışma programı, fidan metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. Diğer 27 metafor ise birer kez belirtilmiştir. Salih amel öğrencilerin metafor geliştirmekte en üretken oldukları kavramlardan biri olmuştur.

Salih amel birbirinden farklı olarak yardım paketi, güzel koku, tarla, ekmek, yıldızlar, imanı ayakta tutan bir asa, bal, ressamın elindeki kalem, meyve, yoklama defteri gibi 10 defa cansız varlık/maddeye; yardım eli, para biriktirmek, ders çalışma programı, arkadaşlık, hastane açmak, ihtiyacı olan birine sadaka vermek, namaz, kurban kesmek, takat, helal lokma, çeviri, hayat, köpek sevmek, sevap kazanmak, gurur, dua, hayat nehrindeki insan kayığının kürekleri, sevilen bir yemeği yapmak, bayram, ilim öğrenmek, cami yapmak, sevap gibi 22 defa soyuta; çalışan insan, merhametli insan, masum çocuk gibi 3 defa insana; fidan gibi 1 defa bitkiye benzetilmiştir. Hayvan metafor kaynağı olarak kullanılmamıştır.

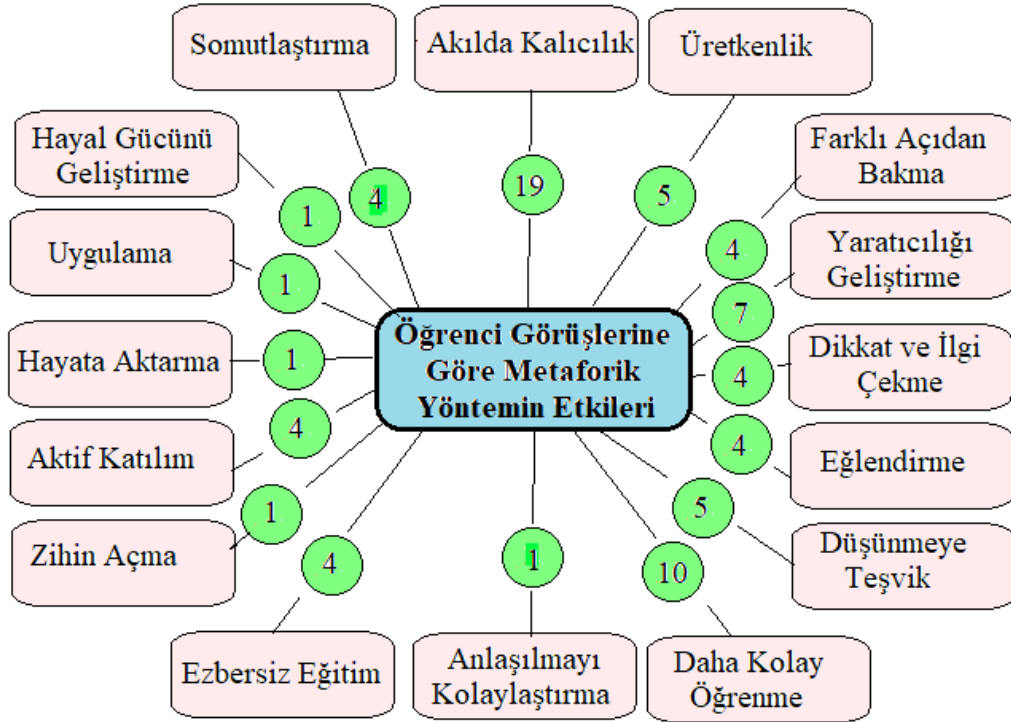
Metaforlar, öğrencinin bireysel tecrübeleri, önceki öğrenmeleri ve gözlemleri ile bağ kurmayı sağlayıp öğrenmenin kalitesini artırarak daha kolay öğrenmeye yardımcı olur.²³⁴ Benzer şekilde öğrenciler de bireysel tecrübelerinden ve gözlemlerinden yola çıkarak metaforlar üretmişlerdir. Fidanların gün geçtikçe

²³⁴ Arslan, Bayrakçı, *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi*, 102.

büyüyüp doğaya ve insanlara faydalı oluşundan yola çıkarak 2 erkek öğrenci “salih amel fidan gibidir çünkü doğaya ve insanlara faydaları vardır” benzetimini kullanmıştır. Salih amel tıpkı bir fidan gibidir yaptıkça büyüyüp faydası artar. Bir öğrenci şifa kaynağı olarak bilinen balın şifa olmasına benzeterek “salih amel bal gibidir maddi ve manevi şifa verir” metaforu geliştirmiştir. Öğrencilerin hayatında önemli bir yeri olan yoklama defteri, ailelere haber vermek ve öğrencilerin güvenliğini sağlamak gibi faydalı taraflarından yola çıkan bir öğrenci de “salih amel yoklama defteri gibidir” metaforunu yazmıştır.

3.2. ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE METAFORİK YÖNTEMİN ETKİLERİ

Öğrencilerden 4 haftalık 8 ders olarak işlenen metaforik yöntemin etkilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Bazı öğrencilerin öğrenilen yöntemi değil de öğrenilen kavramları değerlendirdiklerinden dolayı bunlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Öğrencilerin değerlendirmelerinin çözümlenmesi sonucu elde edilen metaforik yöntemin etkilerine dair model aşağıdaki şekil 2’de yer almaktadır.

Şekil 2: Öğrenci Görüşlerine Göre Metaforik Yöntemin Etkileri

3.2.1. Akılda kalıcılık: Metaforik yöntemin eğitim-öğretim açısından faydalarından biri, önceden var olan bilgilerle yeni bilgiler arasında bağ kurarak

yeni öğrenilenlerin uzun süreli belleğe aktarılıp kalıcı olmasını kolaylaştırmasıdır.²³⁵ Öğrenme “kişinin çevresiyle etkileşimi sonucu, kendisinde oluşan kalıcı izli davranış değişikliği” olarak tanımlanmaktadır.²³⁶ Metaforik yöntemin akılda kalıcılığı artırması, kalıcı izli davranış değişikliğinin (öğrenme) gerçekleşmesi açısından da önemlidir. Yapılan analiz sonucunda da 19 öğrencinin metaforik yöntemin akılda kalıcılığı artırma etkisinden bahsettiği tespit edilmiştir. Bu bakımdan öğrencilere göre metaforik yöntemin en büyük etkisi akılda kalıcılığı artırmadır. Bilinen kavramlar ile bağlantı kurulması, hayatta devamlı karşılımlarına çıkan örneklerden yararlanılması, yeni öğrenilen kavramların akılda kalıcılığını artırmıştır. Bu sonuca benzer nitelikte literatürde de araştırmalar vardır. Tünkler’in “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım” adlı tez çalışmasının nitel kısmında, 48 öğrenci metaforik yöntemin “öğrenilen kavramların akılda kalıcılığını sağlama” etkisi olduğunu vurgulamıştır.²³⁷ Atik vd. “Psikolojik Danışman Adaylarının Yapılandırılmış Akran Grup Süpervizyonu Sürecindeki Metafor Kullanımına İlişkin Görüşleri” adlı araştırmasında katılımcılar etkili metaforun özelliklerinden birinin de “akılda kalıcı” bir işleve sahip olduğunu ifade etmişlerdir.²³⁸ Nelson “Bir Öğretim Biçimi Olarak Metafor Çalışması” adlı çalışmada, deneysel araştırma yöntemiyle metaforik yöntemin eğitsel açıdan etkililiğini araştırmıştır. Metaforik yöntemle ders verilen gruplarda metaforun kalıcılıkta daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.²³⁹

Metaforik yöntemin etkilerinin “akılda kalıcılık” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

²³⁵ Arslan, Bayrakçı, *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi*, 102; Beşkardeş, *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*, 48.

²³⁶ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 8.

²³⁷ Vural Tünkler, *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013), 69.

²³⁸ Gökhan Atik vd., *Psikolojik Danışman Adaylarının Yapılandırılmış Akran Grup Süpervizyonu Sürecindeki Metafor Kullanımına İlişkin Görüşleri*, *Ege Eğitim Dergisi* 17/2 (2016): 606.

²³⁹ Marguerite Hansen Nelson, *A Study of Metaphor as a Mode of Instruction* (Fordham University, 1995), 95.

“...Klasik bir ders işlemeden farklı olduğu için daha kalıcı bir etkisi olduğunu düşünüyorum.”

“Evet, faydalı oldu çünkü benzetme yaptığımız şeyler normal hayatta kolayca bildiğimiz şeyler. Mesela ben hidayet ile ilgili benzetme yaparken tabela demiştim. Sınavda veya başka bir yerde hidayet olarak çıkınca ben buna tabela dedim, tabela da doğru yol mantığında cevabı bulabilirim... Metaforik öğrenmemi ve akılda kalmasını kesinlikle kolaylaştırıyor...”

“...Eğer normal yazıp geçseydik sadece orda işlediğimiz ile kalacaktı ama örnekler ile yapınca aklımda daha iyi kaldı. Tanımı kalmasa bile örnekten yola çıkarak tanımını buluyorum...”

“...Örnekler üzerinden benzetmeler aklımızda daha iyi kalmasını sağladı...”

“...Kelimeleri öğrenmem de çok işe yaradı. Kelimelerin çoğu da aklımda kaldı. Metaforik yöntem ile öğrenmek daha da fazla aklımız da kalmasına yardımcı oldu.”

3.2.2. Daha Kolay Öğrenme: Metaforik yöntemin eğitim-öğretim açısından faydalarından bir diğeri, aklın kavramakta zorlandığı bazı konuları, kavramları ve durumları bilenen bir kavram ve durum ile bağlantı kurdurarak anlamayı ve anlatmayı kolaylaştırmasıdır.²⁴⁰ Yapılan analiz sonucunda da 10 öğrencinin metaforik yöntemin daha kolay öğrenmeyi sağladığını vurguladığı tespit edilmiştir. Lewis de metaforların bilimsel zor olan konuların öğrenilmesini daha da kolaylaştırdığını ifade etmiştir.²⁴¹ Beşkardeş “Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması” adlı tez çalışmasında İngilizce kelimeleri öğrenirken öğrencilerin oluşturduğu metaforların öğrenmeyi kolaylaştırdığı sonucuna ulaşmıştır.²⁴²

²⁴⁰ David F. Treagust - Grady Venville - Allan G. Harrison, *Teaching Science Effectively With Analogies: An Approach for Preservice and Inservice Teacher Education*, *Journal of Science Teacher Education* 9/2 (1998): 87; Gonca Harman - Aytekin Çökelez, *Analojilerin Fen Eğitimiindeki Yeri ve Önemi*, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi* 11/1 (2017): 349, <https://doi.org/10.17522/balikesirnef.356303>.

²⁴¹ Lewis, *Metaphor and Critical Realism*, 487.

²⁴² Beşkardeş, *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*, 65.

Benzer şekilde Stützle ve Sajaniemi ise görsel metaforların öğrenmeyi kolaylaştırdığı bulgusuna varmıştır.²⁴³

Metaforik yöntemin etkilerinin “daha kolay öğrenme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Soru çözerken gibi etkinliklerde aklıma ipuçları geliyordu. Ama bunun gibi tam olarak öğrenemiyordum. Sadece tanım yapıp geçilseydi bu kadar etkili olacağını ve öğrenmeyi kolaylaştıracağını düşünmüyorum...”

“...Güzel bir fikir ile daha güzel ve daha kolay bir öğrenme biçimi sağlamış oldu.”

“...Metaforik yöntem öğrenmemi kesinlikle kolaylaştırıyor...”

“...Anlaşılması zor olan bir şey, bu yolla kolay anlaşılır hale geldi...”

“...Öğrenmeye yardımcı oldu. Öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkisi oldu...”

3.2.3. Yaratıcılığı Geliştirme: Yaratıcılık, mevcut durum için yeni şeyler öne sürebilme, var olanı herkesten farklı bir şekilde görebilme olarak tanımlanmaktadır.²⁴⁴ Metaforik yöntemin eğitim-öğretim açısından faydalarından bir diğeri de, öğrencilerin eleştirel, yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirmesidir.²⁴⁵ Yapılan analiz sonucunda da 7 öğrencinin metaforik yöntemin yaratıcılığı geliştirdiğinden bahsettiği tespit edilmiştir. Literatürde de metaforun yaratıcılığı geliştirdiğine dair çalışmalar mevcuttur. Sanchez vd.’ne göre metaforlar yeni bir şeyler keşfetmeyi sağlayan yaratıcı düşünceyi geliştirir.²⁴⁶ Tünker’in araştırmasında da 39 katılımcı metaforun yaratıcı düşünceyi içerisine alan “düşünme eylemine etkisi” özelliğinden bahsetmiştir.²⁴⁷

Metaforik yöntemin etkilerinin “yaratıcılığı geliştirme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Yaratıcı düşünceye teşvik eden bir çalışmaydı...”

²⁴³ Tuija Stützle - Jorma Sajaniemi, *An Empirical Evaluation of Visual Metaphors in the Animation of Roles of Variables*, *Informing Science Journal*, 8 (2005): 98.

²⁴⁴ Yeliz Yapıcıoğlu Ayaz - Gülce Kıvanççı - Alisher Safarov, *Psikanalitik Kuram ve Yaratıcılık, Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi* 2/2 (2019): 75.

²⁴⁵ Yıldırım, *Mesnevi’de Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi İçin Faydalanabilecek Metaforların İncelenmesi*, 24-43.

²⁴⁶ Alvaro Sanchez - Jose Maria Barreiro - Victor Maojo, *Design of Virtual Reality Systems for Education: A Cognitive Approach*, *Education and Information Technologies* 5/4 (2000): 358.

²⁴⁷ Tünkler, *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım*, 69.

“...Yani ilk başta mesela zorlandım bulamadım bir şeyleri ama yaptıkça daha çok metafor oluşturdum ve yaratıcılığım arttı.”

“Yaratıcılığımı geliştirdi...”

“Metaforik yöntem bizim öğrendiklerimizi hayata aktarmamızı ve bizim bu kavramları uygulamamızı sağladı, bunun yanında yaratıcılığımızı geliştirdi...”

“Kimseden yardım almayarak üretken birisi oldum, aynı zamanda yaratıcılığımı geliştirdim...”

3.2.4. Düşünmeye Teşvik: Metaforik yöntemin etkisi olarak öğrenciler dördüncü sırada en fazla “düşünmeye teşvik” teması üzerinde durmuşlardır. Eğitim-öğretim için düşünüldüğünde gerçek metaforlar hiçbir zaman ölmediği için öğrencilerin bilgi ve söylem kabiliyetini artırarak çok boyutlu düşünmeyi şekillendirir.²⁴⁸ Öğrenciler metafor geliştirmek için birbirine benzetilecek iki kavramın özelliklerinden neleri birbirine bağlayacağını iyi analiz etmelidir. Bu analiz ve benzetimi yapmak için mecburen düşünmelidir. Metaforik yöntemin bireyi düşünmeye teşvik ettiğini vurgulayan literatürde de çalışmalar mevcuttur.²⁴⁹ Örneğin bir araştırmada katılımcı “kavramları bir şeye benzettiğimiz için çok düşündüğümüz oluyor...” görüşünde bulunmuştur.²⁵⁰

Metaforik yöntemin etkilerinin “düşünmeye teşvik” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Tabii olarak benzetmede kullanılacak şeyin seçimi en önemli nokta bence. "Gözlerin ne güzel, eşek gözü gibi" demek var, "gözlerin ne güzel ceylan gözü gibi" demek var. Aslında eşek gözü güzeldir ama burada hakaret olarak anlaşılabilir. Bunun için iyi düşünülmeli ve seçim doğru yapılmalıdır...”

“...İlk öncelikle düşünme yetimi zorladım, düşündüm bir şeyler için çabaladım ve kendi fikrim oluştu...”

“...Düşünmeyi sağladı...”

²⁴⁸ Özdenören, *Kısa Yazı*.

²⁴⁹ Chris Perry - Maxine Cooper, *Metaphors are Good Mirrors: Reflecting on Change for Teacher Educators, Reflective Practise* 2/1 (2001): 44; Tünkler, *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım*, 71.

²⁵⁰ Tünkler, *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım*, 71.

3.2.5. Üretkenlik: Metafor sayesinde kelimelerin, cümlelerin, ifadelerin anlamı derinleşir, genişler ve çoğalır.²⁵¹ Başka bir şekilde ifade etmenin yanı sıra yeni yorum tarzları ve yeni kategoriler öne sürülür. Yeni bağlamlarda yepyeni bir anlam yaratılır.²⁵² Böylece de eğitim-öğretim etkinliklerinde öğrencilerin üretkenliği artar. Benzer şekilde öğrenciler de metaforik yöntemi değerlendirirken üretkenliklerinin arttığını ifade etmişlerdir. Demir’e göre de metaforlar düşünce üretme araçlarıdır.²⁵³

Metaforik yöntemin etkilerinin “üretkenlik” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“İnsanın üretkenliği açısından bakıldığında günlük yaşamın monotonluğu nedeniyle sınırlı kelime kullanımının yeterli gelmediğini gösterdi. Üretkenliğe zorladı...”

“İsmi yeni öğrendiğim bu yöntemi her zaman faydalı bulurum. Evet, kesinlikle üretmeye yönlendirdi...”

“...Bana çok katkısı oldu. Mesela ben ürettiğim metaforla ilgili resim bile çizdim...”

“...Düşündüm bir şeyler için çabaladım ve kendi fikrim oluştu. Kimseden yardım almayarak üretken birisi oldum...”

3.2.6. Farklı Açıdan Bakma: Metaforlar ile “bayatlamış” diye tabir edilebilecek kuram ve olgular tekrar gözden geçirilir. Farklı açıdan bakmayı sağlayarak “yeni dünyalar” ve “yeni kuramlar” oluşturulmasına yardım eder.²⁵⁴ Yapılan analiz sonucunda da 4 öğrencinin metaforik yöntemin olaylara, durumlara farklı açıdan bakabilmelerini geliştirdiğinden bahsettiği tespit edilmiştir.

Metaforik yöntemin etkilerinin “farklı açıdan bakma” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Farklı açılardan düşünülmesi gerekliliğini gösteren güzel bir çalışma oldu...”

“...Farklı çağrışımlar geliştirmeye yardımcı oldu...”

²⁵¹ Karataş, *Ansiklopedik Edibiyat Terimler Sözlüğü*, 180.

²⁵² Gemuhluoğlu, *Metaforların Kognitif İçeriklerinin Felsefe ve Şiir Dili Açısından İncelenmesi-Farabi, İbn Sina ve Rüşt Örnekleri*, 128.

²⁵³ Ömer Demir, *İDKAB Öğretmen Adaylarının Metaforik Çevre Algıları*, *International Journal of Social Sciences and Education Research* 3/5 (2017): 1703.

²⁵⁴ Goodman, *Ay Aydınlığı Olarak Eğretilme*.

“...Öğrenme hayatımda durumlara daha farklı bir pencereden bakmamı sağladı...”

3.2.7. Dikkat ve İlgi Çekme: Metaforik yöntemde üretilen yeni metaforlar öğrencilerin ilgisini ve dikkatini çekebilmektedir. Aynı zamanda öğrenci kendisi ürettiği, kendisi düşündüğü için dikkatini etkinliğe vermektedir. Araştırma grubunda yer alan öğrencilerin 4 tanesi de metaforik yöntemin derse dikkati ve ilgiyi çektiğini beyan etmişlerdir. Literatürde de metaforik yöntem ile ders işlemenin dikkati etkilediğine dair bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan bir araştırmadaki bir katılımcı “...Ders ilk başlarda ilk saatlerdeydi, okula uyuklu geldiğimiz için derse dikkatimizi veremiyorduk ama metaforla birlikte kendimde bir değişiklik hissettim...” görüşünde bulunmuştur.²⁵⁵

Metaforik yöntemin etkilerinin “dikkat ve ilgi çekme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Bence böyle aktivitelerle derslere daha çok ilgimiz artmış oluyor...”

“...Çok sık kullanmadığımı fark ettim bu yöntemi. Derste çok daha dikkat çekiciydi. Dikkat süremi uzattı. Dersten kopmadım...”

“...Metaforik yöntemle ders işlenmeye başlandığında bu da diğer yöntemler gibi düşündüm. Fakat birkaç örnek çalışmadan sonra dikkatimi çekti ve derse olan ilgimi artırdı...”

3.2.8. Eğlendirme: Öğrencilerden bazıları metaforik yöntemin eğlenceli olduğu, kendilerini eğlendirdiği ve dersi eğlenceli hale getirdiği görüşünde bulunmuştur. Özellikle benzetmeler farklı ve komik olduğunda dersler daha eğlenceli olabilmektedir. Benzer şekilde bir araştırmada da 39 katılımcı metaforların dersi daha eğlenceli hale getirdiğini bildirmiştir.²⁵⁶

Metaforik yöntemin etkilerinin “eğlendirme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

“...Bu yöntem hem akılda kalıcı oldu hem eğlenceli ve daha verimli oldu sıkılmayıp zevkle yaptığımız bir çalışma oldu...”

²⁵⁵ Tümkler, *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım*, 76.

²⁵⁶ Tümkler, *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım*, 81.

“...Bu uygulamanın daha eğlenceli olduğunu düşünüyorum. Hem de eğlenerek ve düşünerek öğrenmiş olduk...”

“... Ders işlerken canım sıkılmadı, beni eğlendirdi. Dersin ne zaman bittiğini anlamadım...”

3.2.9. Aktif Katılım: Metaforik yöntemde, öğrencilerden işlenen kavram ve durum ile ilgili metafor üretmeleri istenir. Böylece öğrenci pasif olmaktan çıkıp aktif şekilde sorgulayarak, düşünerek ve üreterek derse katılır. Çağımızda aktif katılımın olduğu öğrenci merkezli eğitim politikaları ve uygulamaları tercih edilmekte, eğitim-öğretim süreçlerinin bu anlayış merkezinde düzenlenmesi istenmektedir. Metaforlar sayesinde, eğitim programlarında benimsenen yapılandırmacı yaklaşımın temel savlarından biri olan “bilgi öğrenci tarafından pasif olarak dışarıdan alınmaz, öğretmen rehberliğinde öğrenci aktif olarak bilgiyi yapılandırır” ilkesine de riayet edilerek dersler öğrenci merkezli işlenmektedir.²⁵⁷ Öğrencilerin 4 tanesi de metaforik yöntemin derse aktif katılımlarını sağladığını beyan etmişlerdir. Beşkardeş tarafından yapılan tez çalışmasında da metaforik yöntemin uygulandığı deney grubu öğrencileri derslere daha aktif şekilde katılarak daha istekli olmuşlardır.²⁵⁸

Metaforik yöntemin etkilerinin “aktif katılım” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

“Katkıda bulundu. Daha geniş ve aktif şekilde düşünmemizi sağladı...”

“...Öğrenme güdümün daha da gelişmesine sağlayan bu yöntem sayesinde hayatı daha aktif sorgular olduğumu düşünüyorum...”

“...Derslere katılmamak için genelde arka taraflarda oturuyorum. Bu yöntem uygulanırken ön sıralara gelmeye başladım ve çoğu derslere aktif şekilde katıldım...”

3.2.10. Ezbersiz Eğitim: MEB 2023 Eğitim Vizyonu’ndaki temel politikaya göre “öğretmen bilgi transferi yapmaz, ezberi aktarma dönemi sona ermiştir, bilgi hazır ve ambalajlı bir ürün değildir, ‘can’lıdır.” Öğretmen, aile, çevre öğrencilerin bilgileri kendilerinin oluşturabilecekleri, yaparak ve yaşayarak

²⁵⁷ Mahmut Zengin, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım* (Dem Yayınları, 2017), 123.

²⁵⁸ Beşkardeş, *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*, 66.

öğrenebilecekleri ortamlar oluştururlar.²⁵⁹ Metaforik yöntemle de öğrenci bilgiyi kendisi oluşturup organize eder, var olan bilişsel şemasını kendi örneklemeleri ile geliştirir. Öğrencilerde bunu destekler şekilde metaforik yöntemin ezbersiz bir eğitim sağladığını beyan etmişlerdir.

Metaforik yöntemin etkilerinin “ezbersiz eğitim” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

“...Bu sebeple de öğrenme faaliyetinin kalıcılığı arttı. Sadece tanım verilseydi ve metaforik yöntem uygulanmasaydı ezberci bir yöntemle kavramı ezberler ama anlamlandırmada sorun yaşardım...”

“...Diğer şekilde kelimenin anlamı verilip geçilseydi eğer belki sıkılabılırdık. Düşünürdük ki sınav zamanında ezberleriz. Ama bu yöntemle ezberlemeden kendi ürettiğimiz metaforlarla öğrendik...”

“... Sanırım ilk defa kavramları öğrenirken ezberlemeden öğrendim...”

3.2.11. Somutlaştırma: Birey her zaman somut olarak gördüklerini, algıladıklarını soyut olanlardan daha kolay öğrenir. Bundan dolayı eğitimde ilk somut konular öğretilmeli, devamında soyut konulara geçilmelidir. Soyut konuların öğretimi sırasında da somut konularla bağlantı kurulmalıdır.²⁶⁰ Metaforik yöntem de anlaşılamayan ve duyu organlarla algılanamayan soyut kavramları ve konuları somut hale getirir. Aklın almadığı bazı konuları, kavramları ve durumları bilenen bir kavram ve durum ile bağlantı kurularak anlamayı ve anlatmayı kolaylaştırır.²⁶¹ Benzer şekilde öğrenciler de metaforik yöntem sayesinde soyut kavramları çevrelerindeki örneklerle somutlaştırdıklarını, böylece öğrenmelerinin daha kalıcı olduğunu beyan etmişlerdir.

Metaforik yöntemin etkilerinin “Somutlaştırma” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

“Metaforik yöntem aslında yeni bir yöntem değil, eskilerin "mecazi" dedikleri benzetme yöntemi bence. Yani, yeni bir varlığı veya olayı, bilinen bir benzerini ortaya getirerek açıklama ve öğretme yöntemi. Ben de soyut kavramları çevremde somut olarak gördüklerime benzettim...”

²⁵⁹ MEB, 2023 Eğitim Vizyonu, 21-23.

²⁶⁰ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 16.

²⁶¹ Treagust, Venville, Harrison, *Teaching Science Effectively With Analogies: An Approach for Preservice and Inservice Teacher Education*, 1998, 87; Harman, Çökelez, *Analojilerin Fen Eğitimindeki Yeri ve Önemi*, 2017, 349.

“... Yeni öğrendiğim kavramları somutlaştırmama yaradı. Artık kavramı duyunca somut örnekleri aklıma geliyor...”

“Bu yöntemin en güzel etkisi öğrendiğim kavramları somutlar üzerinden bağlantı kurduğum için unutmuyorum. Örneğin benim pusulaya merakım var. Pusula aldım. Pusulanın doğru yönü gösterme özelliğini bildiğimden hidayeti pusulaya benzettim. Hidayet deyince pusula aklıma geliyor ve doğru yolu göstermek anlamını unutmuyorum...”

3.2.12. Metaforik Yöntemin Diğer Etkileri: Öğrencilerin metaforik yöntem hakkındaki görüşleri analiz edildiğinde birer kez hayal gücünü geliştirme, uygulama, hayata aktarma, anlaşılmayı kolaylaştırma ve zihin açma olarak sınıflandırılabilir şekilde sonuçlara da ulaşılmıştır. Öğrencilerin bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“...Zihin açıcı faaliyetler olduğunu düşünüyorum...”

“...Metaforik yöntem hayal gücümü geliştirdi. Daha geniş açıdan hayal edebileceğimi öğrendim...”

“Metaforik yöntem bizim öğrendiklerimizi hayatta aktarmamızı sağladı...”

“Metaforik yöntem öğrendiklerimi uygulamama katkıda bulundu...”

“...Bu yöntem sayesinde bazı şeylerin öğrenilmesinin zor olmadığını öğrendim. Zor olarak gördüklerimin anlaşılmasını kolaylaştırdı...”

3.3. BAŞARI TESTİNE YÖNELİK BULGULAR

Bu bölümde araştırmacı tarafından geliştirilen başarı testine dönük öğrencilerin almış oldukları puanlar analiz edilmiştir. Akademik başarı ön test ve son test puanlarının normal dağılım göstermediğinden (bk. Tablo:7-8-9-10) dolayı değerlendirme yaparken iki farklı grubun ortalamalarını karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi ve bir gruba ait (tekrarlı) iki ölçümü karşılaştırmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi tercih edilmiştir.

3.3.1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Başarı Testi Ön Test-Son Test Ortalamalarının Karşılaştırılması

Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin akademik başarı ön test ve son testten aldıkları puanların Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonucu aşağıdaki tablo 22’dedir:

Tablo 22. Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test-Son Test Puanları

Grup	Son Test-Ön Test Ölçümü	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Deney G1	Negatif Sıralar	0	0	0	-3,417	.001
	Pozitif Sıralar	15	8	120		
	Fark Olmayan	0				
Kontrol G1	Negatif Sıralar	0	0	0	-2,943	.003
	Pozitif Sıralar	11	6,0	66		
	Fark Olmayan	0				
Deney G2	Negatif Sıralar	0	0	0	-3,630	.000
	Pozitif Sıralar	17	9	153		
	Fark Olmayan	1				
Kontrol G2	Negatif Sıralar	1	1,50	1,50	-4,061	.000
	Pozitif Sıralar	21	11,98	251,50		
	Fark Olmayan	0				

Wilcoxon İşaretli Sıralar testinin sonucuna göre Deney G1, Kontrol G1, Deney G2 ve Kontrol G2 grubunun ön test ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmiştir ($z_{\text{DeneyG1}} = -3.41$, $p < 0,05$; $z_{\text{KontrolG1}} = -2.94$, $p < 0,05$; $z_{\text{DeneyG2}} = -3.63$, $p < 0,05$; $z_{\text{KontrolG2}} = -4.06$, $p < 0,05$). Bütün gruplarda işlenen dersler etkili olmuştur.

3.3.2. Akademik Başarı Ön Test Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin akademik başarı ön test uygulamasından aldıkları puanların Mann-Whitney U testi sonucu aşağıdaki tablo 22'dedir:

Tablo 233. Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Açıklama
Deney G1	15	13,63	204,50	80,50	,916	Başarısız Grup
Kontrol G1	11	13,32	146,50			
Deney G2	18	19,50	351,00	180	,623	Başarılı Grup
Kontrol G2	22	21,32	469,00			

Tablo 22 incelendiğinde Deney G1 ile Kontrol G1 gruplarının ön test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=80,50$, $p > 0,05$). Deney G2 ile Kontrol G2 gruplarının ön test başarı puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=180$, $p > 0,05$).

3.3.3. Akademik Başarı Son Test Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin akademik başarı son test uygulamasından aldıkları puanlamaların ortalamalar aşağıdaki tablo 23'te gösterilmektedir.

Tablo 244. Deney ve Kontrol Grubunun Son Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Açıklama
Deney G1	15	14,20	213,0	72	,584	Başarısız Grup
Kontrol G1	11	12,55	138,0			
Deney G2	18	28,31	509,50	57,5	,000	Başarılı Grup
Kontrol G2	22	14,11	310,50			

Tablo 23 incelendiğinde Deney G1 ile Kontrol G1 gruplarının son test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=72$, $p>0,05$). Deney G2 ile Kontrol G2 gruplarının son test başarı puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur ($U=57,5$, $p<0,05$).

Bu sonuçlara göre DKAB dersinde metaforik yöntemin uygulandığı hazırbulunuşluğu yüksek olan başarılı gruptaki deney grubu öğrencileri ile normal eğitimin uygulandığı kontrol grubu öğrencileri arasında anlamlı bir fark oluşmuştur. Bundan dolayı her grubun akademik başarısındaki değişimini daha iyi değerlendirebilmek için aritmetik ortalamalarına ve standart sapmalarına da bakılmıştır.

Deney ve kontrol gruplarının akademik başarı ön test ve son testinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması ve standart sapmaları aşağıdaki tablo 25'tedir.

Tablo 25. Deney ve Kontrol Gruplarının Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Grup	N	Uygulama	$\bar{x}$	Başarı artışı ($\bar{x}$)	S
Deney G1	15	Ön Test	8,67	10,73	3,20
		Son Test	19,40		5,57

Tablo 25. (Devam) Deney ve Kontrol Gruplarının Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Kontrol G1	11	Ön Test	8,64	8,91	3,20
		Son Test	17,55		6,49
Deney G2	18	Ön Test	10,22	13,28	3,47
		Son Test	23,50		3,87
Kontrol G2	22	Ön Test	10,73	6,46	3,66
		Son Test	17,18		4,73

Deney G1 grubunun başarıları 10,73 puan, Kontrol G1 grubunun başarıları 8,91 puan, Deney G2 grubunun başarıları 13,28 puan ve Kontrol G2 grubunun başarıları 6,46 puan artmıştır. Deney G2 grubunun aritmetik ortalaması 10,22'den 23,50'ye çıkmıştır. Böylece bu grup başarı artışının (13,28 puan) en fazla olduğu grup olmuştur. Bu artış Deney G2 ve Kontrol G2 grubu arasında anlamlı bir fark da meydana getirmiştir. İkinci sırada artış (10,73 puan) Deney G1 grubunda olmasına rağmen bu artış Deney G1 ve Kontrol G1 grubu arasında anlamlı bir fark ile sonuçlanmamıştır. En az artış (6,46 puan) ise Kontrol G2 grubunda olmuştur. En az artışın Kontrol G2 grubunda olmasının nedeni, bu grubun hazırbulunuşluk düzeyi yüksek olması ve buna bağlı olarak sorgulama, yaratıcılık, akıl ve mantık yürütme gerektirebilecek etkinliklerle daha kolay öğrenebilmelerinden kaynaklanabilir. Çünkü DKAB derslerinde kavram öğretiminde metaforik yöntem gibi alternatif yöntemler tercih edilmedikçe işlenen kavramların akılda kalıcılığı için belli bir süre sonra öğrencilerin ezber yapması gerekebilmektedir. 11. sınıf DKAB ders kitabı "Kur'an'da Bazı Kavramlar" ünitesine bakıldığında öğrencilerin kavramları zihinlerine yerleştirebilecekleri kavram haritası, kavram karikatürü, zihin haritası gibi materyaller de yer almamaktadır. Bunun yerine kavramların sözlük ve terim anlamları verilmekte ve ayet ve hadislerden konu ile ilgili örnekler sunulmaktadır. "Takva sahibi insan hangi özelliklere sahiptir?",²⁶² gibi birkaç tane şema doldurma, "Yukarıdaki ayete göre dünyada kazançlı bir hayat yaşamamız için neler yapmamız gerekir?"²⁶³ gibi verilen ayet ve hadisi okuyup yorumlama etkinlikleri mevcuttur. Kontrol G1 grubundaki öğrenciler de, ezberleme becerilerinin daha iyi olmasından veya ezber yöntemini daha çok sevmelerinden dolayı Kontrol G2 grubundan ortalama 2,45 puan daha başarılı olmuş olabilirler. Kontrol G1 grubunun sınıf mevcudunun 11 olduğu göz önüne alınırsa, ezber yeteneği iyi olan iki öğrencinin (28 ve 25 puan) aldığı puandan dolayı da ortalamaları Kontrol G2 grubundan daha yüksek çıkmış olabilir. Kontrol G1 grubunun standart sapması (S=6,41) da bunu destekler

²⁶² Pınarbaşı, Özdemir, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı*, 82.

²⁶³ Pınarbaşı, Özdemir, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı*, 88.

niteliktedir. Kontrol G1 grubundaki öğrencilerin akademik başarı seviyeleri arasındaki fark diğer gruplara göre daha fazladır.

Deney G1/G2 ve Kontrol G1/G2 gruplarının akademik başarısının artışının toplam ortalamalarına da bakılmıştır. Deney G1/G2 grubunun son test aritmetik ortalamaları yaklaşık 21,45'tir. Kontrol G1/G2 grubunun ise son test aritmetik ortalamaları yaklaşık 17,37'dir. Deney gruplarının ortalaması toplamda 12,1 puan artmışken, kontrol gruplarının ortalaması toplamda 7,69 puan artmıştır. Bu da göstermektedir ki metaforik yöntem öğrencilerin akademik başarı ortalamalarını, normal öğretim yöntemine göre yaklaşık 4,41 puan daha fazla artırmaktadır. Aynı zamanda ön test ve son test puanlarına bakıldığında deney gruplarının standart sapmasının (Deney G1 3,2'den 5,57'ye; Deney G2 3,47'den 3,87'ye) daha az değiştiği, kontrol gruplarının standart sapmasının (Kontrol G1 3,2'den 6,49'a; Kontrol G2 3,66'dan 4,73'e) ise deney grubuna göre daha çok arttığı gözlemlenmiştir. Buradan metaforik yöntemin normal yönteme göre sınıfın genel başarısını daha homojen bir şekilde artırdığı sonucuna da ulaşılabilir.

Tüm bu sonuçlar göstermektedir ki metaforik yöntem kavram öğretiminde normal öğretim yöntemine göre daha etkilidir. Bu etki hazırbulunuşluğu daha yüksek olan sınıflarda daha da ön plana çıkmaktadır. Metaforlar üretilirken ayırt etme, takip etme, tahmin etme, ilişki kurma, karşılaştırma yapma, sınıflandırma yapma, çözüm üretme/önerme, sorgulama, yorumlama/değerlendirme gibi beceriler aktif olarak kullanılmaktadır. Metaforlar eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, yaratıcı düşünme gibi üst düzey bilişsel becerileri geliştirmektedir.²⁶⁴ Bu özellikler metaforik yöntemin daha etkili olmasının nedenlerinden bazıları olabilir.

Metaforik yöntemin başarılı olduğuna dair bu çalışmaya benzer araştırmalar şunlardır:

Beşkardeş (2007) "Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması" adlı tezinde üstün yetenekli öğrencilere metaforik yöntemle ders işlemenin İngilizce kelime öğreniminde bir etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Ön test-son test deney ve

²⁶⁴ Yıldırım, *Mesnevi'de Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi İçin Faydalanabilecek Metaforların İncelenmesi*, 212-220.

kontrol gruplu deneysel bir yöntem uyguladığı çalışmasında deney grubunun daha başarılı olduğu sonucuna varmıştır.²⁶⁵

Riejos vd.tarafından gerçekleştirilen “Görsellerin Etkisi: Metafor Sunumu için Poster Kullanma” adlı çalışmada, üzerinde metaforlar bulunan posterler mimarlık ve inşaat mühendisliği alanlarında 70 katılımcıya gösterilmiştir. Bu posterlerin verilmek istenen teknik kavramlar üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Metaforların yazılı olduğu posterlerin kavramların ezberlenmesinde ve anlaşılmasında daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.²⁶⁶

Tünkler “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım” adlı tez çalışmasında ilköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinde yer alan “hoşgörü, özgürlük, hak, eşitlik, onur, sorumluluk, dayanışma, uzlaş, barış, sevgi, adil olma, vatanseverlik” gibi soyut kavram ve değerlerin öğretiminde metaforik yöntemin etkisini araştırmıştır. 38 deney grubu ve 36 kontrol grubu öğrencisi üzerinde yürütülen deneysel çalışmada metaforik yöntemin soyut kavram ve değerlerin öğretiminde başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır.²⁶⁷

²⁶⁵ Beşkardeş, *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*, 61.

²⁶⁶ Ana Roldan Riejos - Paloma Ubeda Mansilla - Ana Maria Martin Castillejos, *The Impact of Visuals: Using a poster to present metaphor*, *European Journal of Engineering Education* 26/3 (2001): 305-306.

²⁶⁷ Tünkler, *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım*, 87.

SONUÇ VE ÖNERİLER

DKAB derslerinde kavramların öğretiminde metaforik yöntemin etkili olup olmadığını ölçmeye amaçlayan bu araştırmada elde edilen veriler, metaforik yöntemin etkili olduğu sonucunu göstermiştir. Bu bölümde elde edilen verilerden ulaşılan sonuçlara ve din eğitimi verenlere, ileriki çalışmalara, eğitim politikacılarına ve program tasarlayıcılarına dönük önerilere değinilmiştir.

Sonuçlar

Eğitimin en temel amaçlarından biri bireyleri içinde yaşanılan çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve yeteneklerle donatmaktır. Bu amaç doğrultusunda önceden bilginin öğrenciye aktarımı söz konusu iken, günümüzdeki eğitim politikalarında bilginin öğrenci tarafından oluşturulması ve öğrenmenin öğrenilmesi beklenmektedir. Eğitim-öğretim etkinlikleri bu hedef özelinde öğrencilerin derslere aktif katılabilecekleri ve bilgiyi kendilerinin üretebilecekleri şekilde düzenlenmektedir. Öğretmen bu süreçte bilgi aktaran değil öğrenciye rehberlik eden konumundadır. Derslerde öğrencinin aktif şekilde katılacağı, bilgiyi ezberlemekten ziyade üreteceği, yaratıcılığını geliştireceği yöntem ve teknikler kullanarak öğrencinin istenen kazanımları elde etmesini sağlar. Bu doğrultuda derslerde kullanılabilecek yöntemlerden biri de metaforik yöntemdir. Kavram öğretiminde, metaforik yöntemle öğrenciler öğrenilecek kavram ile ilgili kendi metaforlarını oluşturmakta ve derslere aktif şekilde katılmaktadır.

Metafor konusunda literatüre bakıldığında her yıl önemli derecede araştırma yapıldığı görülmektedir. Din eğitiminde Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim muhataplarının daha kolay anlamasını sağlamak için metaforik yöntemi bir çok kez kullanmıştır. Fakat DKAB derslerinde metaforik yöntem, temel bir öğretim yöntemi olarak seçilmemekte ve DKAB ders kitaplarında metaforlar; verilen hadis, ayet, sahabe hayatı örneklerinde ve İslam alimlerinden alıntılarda daha çok geçmektedir. Metaforik yöntem merkezli etkinlikler oluşturulmamaktadır.

Metaforik yöntemin eğitim-öğretimdeki faydalarından biri, bilinmeyen ve soyut olan kavramların daha iyi bilinen ve somut olan örneklerden yola çıkılarak

öğrenilebilmesidir. Öğrenciler toplamda 117 defa cansız varlık/maddeyi, 107 defa soyutu, 49 defa insanı, 3'er kez hayvan ve bitkiyi metafor kaynağı olarak kullanmışlardır. Somut ve soyut sınıflandırmasına tabi tutulduğunda insan, hayvan, bitki ve cansız varlık/madde somut sınıflandırmasına girmektedir. Bunların hepsi toplandığında 172 defa somut örneklerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Öğrenciler öğrenirken metaforik yöntemin somutlardan yararlanarak soyutları anlatma özelliğinden yararlanmışlardır. Yine öğrencilerin tercih ettikleri namaz, oruç, helal lokma, sabır, dua, kölelik, melek, şeytan, sevgi gibi soyut kavramlara bakıldığında, bildiklerinden hareketle bilinmeyen soyut kavramları anlaşılır hale getirmişlerdir. Aynı zamanda burada bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, yakından uzağa gibi öğretim ilkeleri de devreye girmiştir.

Güncellik ve hayata yakınlık eğitim-öğretim sürecinde unutulmaması gereken öğretim ilkelerindendir. Güncellik ve hayata yakınlık birbiriyle bağlantılıdır. Güncellik eğitim-öğretim program ve etkinliklerinde örneklemelerin içinde yaşanan çağda var olanlardan seçilmesidir. Hayata yakınlık ise okulun öğrenciyi hayata hazırlamak işlevinden dolayı ders konularının ve etkinliklerin gerçek hayatın içindeki örneklerden yararlanarak işlenmesidir. Bir öğrenci hidayeti “navigasyona” benzeterek içinde yaşanan çağda (güncellik) yol bulmayı sağlayan bir aletle bağdaştırmıştır. Başka bir öğrenci ise takvayı “çiftçiye” benzeterek gerçek hayatta karşılaştığı (hayata yakınlık), belki de kendisinin ve ailesinin de uğraştığı devamlı çaba isteyen bir faaliyetle ilişkilendirmiştir. Hz. Peygamber de sahabeye hidayeti anlatırken kendi çağıyla bağlantı kurarak o zamanki toplum için çok değerli olan ve yaşamlarının bir parçası olan “kırmızı develer” örneklemini kullanmıştır.

Öğrenciler hidayet kavramı için 22, dalalet kavramı için 21, ihsan kavramı için 36, ihlas kavramı için 31, riya kavramı için 33, takva kavramı için 33, sırat-ı müstakim kavramı için 25, cihat kavramı için 34 ve salih amel kavramı için 36 tane birbirinden farklı metaforlar üretmişlerdir. 22 ile başlayan metafor üretebilme becerisi, genelde giderek artarak son kavramda 36'ya ulaşmıştır. Metaforik yöntem öğrencilerin yaratıcılık ve üretkenlik becerilerini geliştirmiştir.

Öğrenciler 4 haftalık bu süreçte, bitki ve hayvanı kaynak öge olarak alan metaforları sadece 3'er kez oluşturmuşlardır. Kur'an'daki kavramları hayvan ve bitkiye benzetmeyi çok tercih etmemişlerdir. Kullandıklarında da çiçek, yağz at, kuş gibi olumlu olarak düşünülebilecek özelliklere sahip örnekler sunmuşlardır.

Eğitim-öğretim etkinliklerinde disiplinlerarası öğrenmenin gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir. Çünkü öğrencinin bir derste öğrendiğini başka derslerde de kullanabilmesi ve öğrendiklerinden bir bütün oluşturabilmesi hedeflenmektedir. Bir öğrenci kimya dersinde öğrendiği çözeltilerin asit ve baz olup olmadığını ayırt etmekte kullanılan “turnusol kağıdını”, kalbin amellerde hangi niyette olduğunu belli etmesiyle ilişkilendirerek ihlas kavramı için kullanmıştır. Metaforik yöntem ile hedeflenen disiplinlerarası öğrenme de gerçekleşmiştir.

İzlenen filmler diziler insanın düşünce dünyasını ve duygularını şekillendirmektedir. İhsan kavramı açıklanırken, 47 hafta boyunca vizyonda kalan, 1 milyondan fazla kişi tarafından izlenen ve araştırmadan yaklaşık 2 ay önce bir televizyon kanalında yayınlanan “Deli Yürek: Bumerang Cehennemi” filminden muhtemelen etkilenen 3 öğrenci “bumerang” metaforunu üretmiştir. Araştırmalar da göstermektedir ki “Çağrı” filmi insanları heyecanlandırmış ve etkilemiştir. Bu bulgular doğrultusunda derslerde eğitim amaçlı filmler ve diziler izlettirilebilir.

Öğrenci görüşlerine göre metaforik yöntemin “akılda kalıcılık, üretkenlik, yaratıcılığı geliştirme, farklı açıdan bakma, somutlaştırma, dikkat ve ilgi çekme, eğlendirme, düşünmeye teşvik, daha kolay öğrenme, anlaşılmayı kolaylaştırma, ezbersiz eğitim, aktif katılım, hayata aktarma, uygulama ve hayat gücünü geliştirme gibi 16 farklı sınıflandırmaya tabi tutulabilecek etkileri vardır. Öğrenciler en fazla akılda kalıcılık (19), daha kolay öğrenme (10), yaratıcılığı geliştirme (7), üretkenlik (5), düşünmeye teşvik (5) gibi etkilerinden bahsetmişlerdir. Metaforik yöntemin en önemli etkisi akılda kalıcılığı artırma olmuştur. Bu etkiler metafor konusunda çalışma yapan bir çok araştırmacı tarafından da belirtilmektedir. Birçok araştırmada da metaforik yöntemin bu etkilerine ulaşılmıştır. Öğrencilerin yaratıcılık, sorgulama gibi üst düzey bilişsel

düşünme yeteneklerini geliştirmek ve kalıcı öğrenme sağlanması için metaforik yöntem tercih edilebilir.

Öğrencilerin akademik başarısını ölçmek için ilk başta DKAB dersi 11. sınıf Kur'an'da bazı kavramlar ünitesindeki kazanımları içeren belirtke tablosu oluşturulmuştur. Belirtke tablosu doğrultusunda hazırlanan 43 maddelik başarı testi 112 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sonucunda bazı maddeler madde ayırt edicilik, madde güçlük değerleri düşük olduğundan ve kapsam geçerliliğinin sağlanması koşulundan dolayı başarı testinden çıkartılmıştır. Böylece ,51 madde güçlük değerine ve ,58 madde ayırt edicilik değerine sahip; doğru yanlış, boşluk doldurma, eşleştirme ve çoktan seçmeli test sorularından oluşan 32 maddelik başarı testi geliştirilmiştir. Akademik başarı testinden alınabilecek en yüksek puan 32'dir. Aynı zamanda her bir madde puanlanırken 3,125 ile çarpıldığında 100 puan üzerinden de değerlendirme imkanı sunmaktadır.

Hazırlanan başarı testi öğrencilerin akademik başarısını ölçmek için ön test ve son test olarak uygulanmıştır. 6 sınıfta uygulanan ön test sonuçları doğrultusunda 4 sınıf uygulama için seçilmiştir. Deney G1, Kontrol G1, Deney G2 ve Kontrol G2 gruplarını içeren örneklem ön test sonucuna göre hazırbulunuşluğu daha düşük olan başarısız olarak isimlendirilebilen Deney/Kontrol G1 ve hazırbulunuşluğu daha yüksek olan başarı olarak isimlendirilebilen Deney/Kontrol G2 grubu olarak da ayrılmış ve analizler bu doğrultuda yapılmıştır. Akademik başarı ön test ve son test puanlarının normal dağılım göstermediğinden dolayı değerlendirme yaparken iki farklı grubun ortalamalarını karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi ve bir gruba ait (tekrarlı) iki ölçümü karşılaştırmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi tercih edilmiştir. Bu analizler sonucunda öğrencilerin akademik başarısına dönük şu sonuçlara varılmıştır:

- Akademik başarı ön test sonuçlarına göre Deney G1 ile Kontrol G1 grupları ve Deney G2 ile Kontrol G1 grupları arasında anlamlı bir fark yoktur.
- Akademik başarı ön test sonuçlarına göre başarısız Deney/Kontrol G1 ile başarısız Deney/Kontrol G2 grupları arasında anlamlı bir fark vardır. Deney/Kontrol G2 grubunun ortalaması daha yüksektir.

- Akademik başarı ön test ve son test karşılaştırmasına göre bütün gruplarda eğitim-öğretim etkinlikleri etkili olmuştur. Eğitim öğretim sürecinin en etkili olduğu grup metaforik yöntemin de kullanıldığı Deney G2 grubudur. Akademik başarı ortalaması yaklaşık 13,30 puan artmıştır. 32 puanlık başarı testinden Deney G2 grubunun ortalaması 10,22 puandan 23,50 puana çıkmıştır.
- Akademik başarı son test sonucuna göre Deney G1 ile Kontrol G1 grupları arasında anlamlı bir fark oluşmamış, Deney G2 ile Kontrol G2 grupları arasında anlamlı bir fark oluşmuştur.
- Akademik başarı ön test ve son test sonucuna göre deney gruplarının ortalaması toplamda 12,1 puan artmış iken, kontrol gruplarının ortalaması toplamda 7,69 puan artmıştır. Metaforik yöntem öğrencilerin akademik başarısını artırmada genelde 4,41 puan daha başarılı olmuştur.

Tüm bu sonuçlara göre, metaforik yöntem DKAB derslerinde kavram öğretiminde öğrencinin başarısını artırmada etkili olmuştur. Bu etki hazırbulunuşluğu yüksek olan başarılı sınıflarda daha fazladır. Öğrencilerin motivasyonu yükseltip derse olan ilgileri ve hazırbulunuşluk düzeyleri daha fazla artırıldığında metaforik yöntemin etkisi daha da artırılabilir.

Öneriler

Eğitim Politikacıları ve Program Tasarlayıcılarına Yönelik Öneriler;

- DKAB ders kitaplarını oluştururken bazı üniteleri metaforik yöntem gibi bir yöntemin daha çok kullanılabileceği bir şekilde hazırlayabilirler.
- DKAB ders kitaplarında kullanacakları örneklemeleri öğrencilerin yaşadıkları çağda karşılaşılabileceklerinden seçebilirler.
- DKAB ders kitaplarında konular ile gerçek hayat arasındaki bağı daha da artırabilirler. Gerçek hayatta öğrencilerin karşılaştıkları örnek olay temelli etkinliklere daha fazla yer verebilirler.

Din Eğitimi Verenlere Dönük Öneriler;

- Din eğitimi verenler metaforik yöntemi kullanabilirler. Metaforik yöntem sayesinde aktarmak istediklerini dinleyicilere daha kolay ve daha anlaşılabilir bir şekilde aktarabilirler.

- Öğretmenler tarafından öğrencilerin gelişim dönemleri dikkate alınarak özellikle somut işlemler döneminde olan öğrenciler için somut örneklemeler üzerinden soyut konular öğretilir.
- Dinleyicinin pasif olduğu bir anlatım tarzı yerine, dinleyicinin de kendi düşüncelerini söyleyebileceği, bilgiyi kendisi oluşturabileceği bir ortam oluşturabilirler. Böylelikle dinleyicinin aktif katılımını sağlayabilirler.
- Anlatımlarda filmlerden, dizilerden ve teknolojik ürünlerden yararlanabilirler.
- Din eğitiminde öğrencilerin önceki öğrenmeleri ile yeni öğrenecekleri arasında bağ kurmalarını sağlayabilirler. DKAB dersleri diğer derslerle, diğer dersler DKAB dersiyle ilişkilendirebilirler.

İleriki Çalışmalara Dönük Öneriler;

- Bu çalışmada metaforik yöntemin DKAB dersindeki kavram öğretimindeki etkisi araştırılmıştır. Benzer şekilde diğer derslerde de kavram öğretimindeki etkisi araştırılabilir.
- Bu çalışmada örneklem olarak ortaöğretim 11. sınıf DKAB dersi seçilmiştir. Metaforik yöntemin ilköğretim ve ortaokul DKAB dersindeki kavram öğretimindeki etkileri araştırılabilir.
- DKAB derslerinde kavram öğretiminde farklı okul türlerini içeren çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmada metaforları öğrencilerin üretmeleri istenmiştir. Öğretmen tarafından hazırlanan metaforlarla yürütülen bir çalışmada metaforik yöntemin etkisi araştırılabilir.
- Öğrencilerden görsel metaforlar oluşturmaları istenen bir yöntemle metaforik yöntemin etkisi araştırılabilir.
- DKAB ders kitaplarındaki metaforlar analiz edilebilir. Metaforların Kur'an, hadis, âlimlerin eserleri gibi kaynaktan mı alındığı yoksa ders kitaplarını oluşturanlar tarafından mı yazıldığı tespit edilebilir.
- Kur'an, hadis, Mesnevi, Gülistan Bostan gibi kitaplardan alınan metaforlarla DKAB dersleri için metafor temelli etkinlikler oluşturmayı hedefleyen araştırmalar yapılabilir.

- DKAB ders kitaplarındaki metaforlar türlerine göre analiz edilebilir ve bir eserle karşılaştırılabilir.
- DKAB öğretmenlerine dönük metaforik yöntemi bilip bilmedikleri, derslerinde uygulayıp uygulamadıkları gibi konuları içeren nitel veya nicel araştırma yapılabilir.
- Metaforik yöntemin öğrencilerde duyuşsal olarak nasıl bir etki oluşturduğu araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Açı Bakışı. 27-28 Haziran 2020'de Yapılan YKS İstatistikleri Açıklandı. Erişim 12 Aralık 2020. <https://acibakisi.com/yks-istatistikleri-aciklandi/>.
- Ak, Belma. *Verilerin Düzenlenmesi ve Gösterimi. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde, 3-47. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008.
- Ak, Murat. *Mehmet Akif ve Necip Fazıl Şiiri Merkezinde Edebiyat ve Düşüncede Nehir Metaforu. İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* X/19 (2012): 209-224.
- Akalın, Sami. *Edebiyat Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1980.
- Aksu, Semiha. *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kaliteye İlişkin Metaforik Algıları (Sakarya Üniversitesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019.
- Akşehirli, Soner. *Çağdaş Metafor Teorisi*. ege-edebiyat.org, 2005. <http://www.egeedebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=202> Erişim: 15.11.2019.
- Albayrak, Hüseyin. *İnsan-ı Kamil İstilahına Metaforik Bir Yaklaşım. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60 (2011): 441-446.
- Al-Hindawi, Fareed Hameed - Wafaa S. Al-Saate. *Ontological Metaphor in Economic News Reports: A Pragmatic Approach. Arab World English Journal* 7/4 (2016): 155-174.
- Alper, Hülya. *Sırat-ı Müstakim. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Aristoteles. *Organon III (I. Analitikler)*. çev. H. Ragıp Atademir. İstanbul: Meb Yayınları, 1986.
- Aristoteles. *Poetika*. çev. İsmail Turnalı. 11. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.
- Aristoteles. *Retorik*. çev. H. Doğan Mehmet. 7. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Aristoteles (Aristo). *Politika*. çev. Murat Temelli. İstanbul: Ark Kitapları, 2013.

- Arpacı, Mücahit. *Din Görevlilerinin, “Din Görevlisi”, “Diyamet İşleri Başkanlığı” ve “Müftü” Kavramlarına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Şanlıurfa Örneği)*. EKEV Akademi Dergisi XVIII/59 (2014): 31-44.
- Arpacı, Mücahit - Cemil Yıldırım. *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin “İmam Hatip Lisesi” ve “İmam Hatip Lisesi Olmak” Kavramlarına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Diyarbakır Örneği)*. Toplum Bilimleri (Dergi) VIII/15 (2014): 135-152-.
- Arslan, M. Metin - Mustafa Bayrakçı. *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi*. Milli Eğitim Dergisi, 171 (2006): 100-108.
- Arslan, Nazif. *Metafor*. Ankara: Kişisel Yayınlar, 2017.
- Aslan, Osman. *Velilerin “Öğretmen” Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi*. International Journal of Education Technology and Scientific Researches 4/8 (2019): 78-95.
- Aşlıoğlu, Bayram. *Başlıca Öğrenme ve Öğretim İlkeleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri içinde*, ed. Mehmet Arslan. Ankara: Anı Yayıncılık, 2007.
- Atık, Gökhan - Elif Gülçin Çelik - Ebru Güç - Nihal Tural. *Psikolojik Danışman Adaylarının Yapılandırılmış Akran Grup Süpervizyonu Sürecindeki Metafor Kullanımına İlişkin Görüşleri*. Ege Eğitim Dergisi 17/2 (2016): 597-619.
- Attar, Feridüddin. *Kuşların Dili (Mantık Al-Tayr)*. çev. Ahmet Metin Şahin. 2. bs. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2014.
- Aydın, Hasan. *Giriş. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri içinde*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2015.
- Aydın, İbrahim Hakkı. *Bir Felsefî Metafor “Yolda Olmak”*. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 6/4 (2006): 55-73.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. 11. bs. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2017.

- Aydin, Ensar - Süleyman Sulak. *Sınıf Öğretmeni Adaylarının “Değer” Kavramına Yönelik Metafor Algıları*. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4/2 (2015): 482-500.
- Aygün, Uğur. *Mevlana’nın Mesnevisinde ve La Fontaine’in Fabllarında Geçen Hayvan Metaforları ve Bunların Öğretici Boyutları*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017.
- Ayık, Hasan. *Düşünceden Dile Felsefe ve Metafor*. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2009): 55-73.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3. bs. c. 2. İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş., 2008.
- Babaarslan, Fatma. *Eşrefoğlu Rumi’nin Müzekki’n-Nüfus Adlı Eserinde Metaforlar*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2018.
- Baldick, Chris. *Dictionary of Literary Terms*. Fourth Edition. United Kingdom: Oxford University Press, 2015.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. *Yusuf Kıssasına Metaforik Bir Yaklaşım*. *Arayışlar - İnsan Bilimleri Araştırmaları*- 5/9-10 (2003): 71-90.
- Başaçık Ak, Fazilet. *İhvan-ı Safa’da Metafor*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016.
- Başaçık, Fazilet. *Felsefî Metafor Üzerine*. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* IX/17 (2014): 179-198.
- Bayhan, Ahmet Ali. *Türk Kültürü’ndeki Sadaka Taşlarına Çankırı’dan Bir Örnek: Çivitçioğlu Medresesi Sadaka Taşı*. *Çankırı Araştırmaları Dergisi* 5/5-6 (2010): 25-30.
- Bayram, Ali - Birsan Çankaya - Gordon Jones, ed. *Fono İngilizce Büyük Sözlük*. İstanbul: Fono Açıköğretim Kurumu, 2006.
- Bayram, Nuran. *Sosyal Bilimlerde Spss ile Veri Analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2009.
- Bektaş, Mustafa - Nuriye Pehlivan. *Sınıf Öğretmenlerinin “Yüksek Lisans” Kavramına Yönelik Metaforik Algıları*. *Sakarya University Journal of Education* 8/1 (2018): 211-227.

- Berber, Sema. *4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Öğretimine İlişkin Öğrencilerin Oluşturduğu Metaforların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019.
- Beşkardeş, Sümeyra. *Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2007.
- Bilgegil, Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belagat)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.
- Black, Max. *More About Metaphor*. *Metaphor and Thought* içinde, ed. Andrew Ortony, 19-42. New York: Cambridge University Press, 1993.
- Bolat, Tuğba. *Ortaöğretim Fizik Ders Kitaplarında Kullanılan Metaforik Kavramların Tespiti ve Sınıflandırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2018.
- Borich, Gray D. *Etkili Öğretim Yöntemleri*. çev. Bahaddin Acat. 8. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.
- Borich, Gray D. *Etkili Öğretim Yöntemleri*. çev. Bahaddin Acat. 8. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.
- Böke, Kaan. *Çoklu Metot Kullanımı. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. 20. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Büyüköztürk, Şener - Ebru Kılıç Çakmak - Özcan Erkan Akgün - Şirin Karadeniz - Funda Demirel. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018.
- Can, Abdullah. *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. 6. bs. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2018.
- Canayakın, İlknur. *Kur'an'da Örnek Gösterilen Hikayelerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitim ve Öğretimine Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2018.

- Cebeci, Oğuz. *Metafor Ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. 2. bs. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.
- Cebecioğlu, Ethem. *Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi'nin Bazı Tasavvufî Kavramlara Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar*. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (1998): 123-154.
- Ceylan, Arzu. *Aile Kavramına İlişkin Metaforik Alguların Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2016.
- Clarcken, Rodney H. *Five Metaphors for Educators*. *Annual Meeting of the American Educational Research Association*. 1997.
- Cuddon, John A. *A Dictionary of Literary Terms*. New York: Penguin Books, 2012.
- Çağrııcı, Mustafa. *İhsan*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, C. 21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Çağrııcı, Mustafa. *Riya*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, C. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Çapar, Sinem. *Olive Schreiner ve Halide Edib Adıvar'ın Romanlarında Bir Metafor Olarak Hastalık ve Arzu*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2017.
- Çatak, Adem. *Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin Nafis Kavramına Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar*. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 48 (2012): 71-102.
- Çeliksoy, Rabia Bağcı. *Öğretmen Adaylarının “Değerler” ve “Değerler Eğilimi” Algılarının Metafor Yoluyla Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2019.
- Çelikten, Mustafa. *Kültür ve Öğretmen Metaforları*. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/21 (2006): 269-283.
- Çiçek, Hasan. *Kadim Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforik Anlatım*. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003): 293-311.

- Çubukçu, Zuhale. *Eğitim Program Tasarımı ve Geliştirilmesi. Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde, ed. Bilal Duman, 2. bs. Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- Dağcı, Abdullah. *Camiye İlişkin İmgeler: Metaforik Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV/1 (2018): 97-119.
- Darıcı, Zeynep. *Feridüddin-i Attar'ın Mantıku't-Tayr İsimli Eserinde Metaforik Üslub*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014.
- Demir, Ömer. *İDKAB Öğretmen Adaylarının Metaforik Çevre Algıları. International Journal of Social Sciences and Education Research* 3/5 (2017): 1700-1714.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. 15. bs. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2009.
- Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler Yöntemler Teknikler*. Ankara: Usem Yayınları, 1993.
- Derrida, Jacques. *Margins of Philosophy*. çev. Alan Bass. Chicago: Chicago University Press, 1982.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. 4. bs. İstanbul: Pınar Yayınları, 2008.
- Durak, Nejdete. *Mesnevi'de Metaforik Anlatımlarda Kullanılan Hayvan Motifleri ve Felsefî Değerlendirmesi. Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, 2006, 155-165.
- Durmuş, Beril - E. Serra Yurtkoru - Murat Çinko. *Sosyal Bilimlerde Spss'le Veri Analizi*. 4. bs. İstanbul: Beta Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. *Mecaz. Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Diyanet İslam Ansiklopedisi, 2003.
- Edwards, Paul. *The Encyclopedia of Philosophy*. c. 5. New York: Pearson College Division, 1972.
- Egüz, Şule - Turgay Öntaş. *Ortaokul Öğrencilerinin "Öğretmen" Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar. MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018): 79-91.
- Eker, İzzet. *11. Sınıf Dinlendiren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Konu Anlatımlı Etkinlikli Soru Bankası*. Konya: Eker Test Yayın Dağıtım, 2019.

- Ekiz, Durmuş. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2009.
- el-Kindi. *Risâle fi'l-Hîle li-Def'i'l-Ahzân (Üzüntüden Kurtulmanın Yolları)*. çev. Mustafa Çağrı. İstanbul: İFAV Yayınları, 1998.
- Ercan, Burak. *Oğuz Atay'ın Hikayelerinde Metafor*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017.
- Erdem, Melek. *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*. Ankara: Köksav Yayınları, 2003.
- Eren, Altay - Erkan Tekinarslan. *Öğretmen, Öğretme, Öğrenme, Öğretim Materyali ve Değerlendirmeye İlişkin Metaforlar: Yapısal Bir Analiz*. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 12/3 (2013): 443-467.
- Ersoy, Yılmaz. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Sözel Malzeme Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2009.
- Ertürk, Ramazan. *İlkokul Öğrencilerinin "Öğretmen" Kavramına İlişkin Metaforik Algıları*. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 8/3 (2017): 1-15.
- Eşmeli, İsmet. *Hristiyanlık Tarihinde Kilise ve Kilise İçin Kullanılan Metaforlar*. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/5 (2014): 953-966.
- EtimolojiTürkçe. *Metafor Kelime Kökeni*, 2019. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/metafor> Erişim: 22.11.2019.
- Farabi. *Harfler Kitabı Kitabı'l-Hurûf*. çev. Ömer Türker. 3. bs. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Forceville, Charles. *The Identification of Target and Source in Pictorial Metaphors*. *Journal of Pragmatics*, 34 (2002): 1-14.
- Gazali. *el-Munkızu mine'd-Dalal (Dalaletten Kurtuluş)*. çev. Hilmi Güngör. İstanbul: MEB Yayınları, 1990.
- Gazali. *İhya-i Ulumu'd-din*. çev. Ali Arslan. İstanbul: Sentez Yayınları, 1993.
- Gemuhluoğlu, Zeynep. *Metaforların Kognitif İçeriklerinin Felsefe ve Şiir Dili Açısından İncelenmesi-Farabi, İbn Sina ve Rüşd Örnekleri*. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (2008): 121-144.

- Goodman, Nelson. *Ay Aydınlığı Olarak Eğretilme*. *Kitap-lık Dergisi*, 65 (2003): 71-75.
- Göker, Neslihan. *Sinema Seyirci İlişkisini Etki Çerçevesinde Düşünmek Bir İzleyici Araştırmasının Sonuçları*. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29 (2018): 270-292.
- Guralnik, David B., ed. *Webster's New World Dictionary*. New York: Third College Edition, 1982.
- Gündoğdu, Hakan. *Gazzali'nin Din Felsefesinde Metaforik Anlam*. Dokuz Eylül Üniversitesi, 1995.
- Güner, Derya. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Din Öğretimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Güneş, Adem. *Din Eğitiminde Materyal Kullanımı*. *Din Eğitimi içinde*, ed. Hasan Dam. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018.
- Güneş, Adem. *Din Öğretimi Materyalleri*. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Güneşdoğdu, Erkan. *Din Eğitimi Açısından Kur'an ve Hadisteki Analogik Üslup*. Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, 2020.
- Gürkan, Gülşah - Bilgi Başak Özgün - Sibel Kahraman. *Öğretmen Adaylarının Bilgi Kavramına İlişkin Metaforik Algıları*. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 4/8 (2017): 1-18.
- Güveli, Ebru - A. İpek - Ercan Atasoy - Hasan Güveli. *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematik Kavramına Yönelik Metafor Algıları*. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi* 2/2 (2013): 140-159.
- Güven, Şahin. *Bir Kur'an İfadesi Olarak Sırat-ı Müstakim*. *Diyanet Aylık Dergi*, 331 (2018): 6-9.
- Hacip, Yusuf Has. *Kutadgu Bilig - Tıpkıbasım*. çev. Emek Üşenmez. Eskişehir: Türk Dünyası Vakfı, 2015.
- Halder, Alois - Max Müller. *Philosophischen Wörterbuch*. Freiburg-Basel: Herder, 2008.

- Harman, Gonca - Aytekin Çökelez. *Analojilerin Fen Eğitimindeki Yeri ve Önemi. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi* 11/1 (2017): 340-363.
- Harman, Gonca - Aytekin Çökelez. *Analojilerin Fen Eğitimindeki Yeri ve Önemi. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi* 11/1 (2017): 340-363. <https://doi.org/10.17522/balikesirnef.356303>.
- Harman, Ömer Faruk. Nuh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Harmancı, Mehmet. *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup*. 1. bs. Ankara: Öncü Basımevi, 2012.
- Harmancı, Mehmet. *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup (İbn Tufeyl (Ö.581/1185)'in "Hay İbn Yakzan" Eseri Örneği)*. Selçuk Üniversitesi, 2007.
- Harrison, Karey. *Building Resilient Communities. Journal of Media And Culture* 16/5 (2013). <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/716> Erişim: 27.12.2019.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. 7. bs. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011.
- Işık, Özlem. *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmen, Öğretme ve Öğrenme Kavramları ile İlgili Metaforik Algılarının Yapılandırmacı Yaklaşım Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2014.
- İbn-i Kesir. *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri Kur'an-ı Kerim'in Hadislerle Tefsiri*. c. 1. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2009.
- İkbal, Muhammed. *Kur'an'daki Zıt-Karşıt Kavramlar*. Düşünce Bahçesi. Erişim 22 Kasım 2020. <https://dusuncekahvesi.wordpress.com/2008/09/16/kurandaki-zit-karsit-kelimeler/>.
- İslamoğlu, A. Hamdi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 2. bs. İstanbul: Beta Yayınları, 2003.

- İz, Mahir. *Amel-i Salih: İhsan. İslam Düşüncesi* 2/8 (1969): 483-486.
- Jaspers, Karl. *Felsefe Nedir?* çev. İ. Zeki Eyuboğlu. İstanbul: Say, 1997.
- Kalyon, Demet Şahin - Pınar Aksoy. *Pre-Service Primary School Teachers' Perceptions of the Concept of Drama: A Metaphor Study. SDU International Journal of Educational Studies* 4/2 (2017): 110-126.
- Kara, Süleyman. *Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Açıklanması*. Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi, 2016. <http://edebiyatsultani.com/yunus-emrenin-bir-siirinin-aciklanmasi/> Son Erişim 15.11.2019.
- Karaağaç, Günay. *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2013.
- Karagöz, İsmail. *İhsan ve Muhsin Kavramları Özelinde Çok Anlamlı Kur'an Kavramlarını Çeviri Sorunu. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları* 2/112 (2007): 271-294.
- Karagöz, İsmail. *Kur'an'da Salih Amel Kavramı Salih ve Muslih İnsanların Özellikleri. Diyanet İlmi Dergi* 33/2 (1997): 59-72.
- Karagöz, İsmail. *Kur'an'da Takva Kavramı ve Muttaki İnsanın Özellikleri. Diyanet İlmi Dergi* 31/4 (1995): 49-62.
- Karakaya, Celal. *İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Var Olan Okul, Öğretmen ve Okul Yönetimi Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi: Giresun İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2019.
- Karaman, Fikret - İsmail Karagöz - İbrahim Paçacı - Mehmet Canbulat - Ahmet Gelişgen - İbrahim Ural. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karamehmet, Bilge. *Kuramsal İletişimde Metafor*. 1. bs. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2012.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edibiyat Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Sütün Yayınları, 2011.

- Kartal, Ahmet. *Ahmed-i Yesevi’de Kişiyi Allah’tan Uzaklaştıran Bir İllet: Riya. I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu* içinde, ed. Ahmet Kartal. Ankara: Merkez Repro Basım Yayın Ltd. Şti., 2017.
- Kazan, Emine. *4. ve 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Allah İnancının Öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2003.
- Keklik, Nihat. *Felsefede Metafor*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990.
- Kıral, Erkan. *Öğretmen Adaylarının Algılarına Göre Öğretmen Metaforları. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 6/1 (2015): 57-63.
- Klossowski, Pierre. *Nietsche ve Kısırdöngü*. çev. Mukadder Yakupoğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1999.
- Koca, Salim. *Kutadgu Bilig’de “Hükümdar, Vezir ve Süfî Tipleri”nin Tanıtılmasında ve Bu Tiplerin Temsil Ettikleri Fikirlerin Açıklanmasında Metaforların Rolü. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Selçuklularda Bilim ve Düşünce II* (2013): 443-460.
- Koca Sarı, Selcen. *Kutadgu Bilig’de Metafor*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2012.
- Koca Sarı, Selcen. *Kutadgu Bilig’de Metafor / Metaphors in Kutadgu Bilig*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2012.
- Koç, Turan. *Din Dili*. Kayseri: İz Yayıncılık, 1995.
- Kollektif. *Metafor ve Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi*. ed. Bahadır Kılcan. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017.
- Komisyon. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. c. 4. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Koohang, Alex - Keith Harman. *Open Source: A Metaphor for E-Learning. Informing Science Journal* 8 (2005): 75-86.
- Köse, Erdoğan. *2005 İlköğretim Matematik Programının Eğitsel Eleştiri Modeline Göre Değerlendirilmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/2 (2011): 1-11.

- Kövecses, Zoltan. *Metaphor: Does It Constitute or Reflect Cultural Models?* *Metaphor In Cognitive Linguistics* içinde, ed. Raymond Gibbs, Gerrard Steen, 167-189. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999.
- Kurt, Ali Osman. *Yahudilik'te Sürgün Metaforu: "Boş Ülke" Miti ve "İncir" Benzetmesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Milet ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 5/3 (2008): 257-267.
- Kurt, Gülnaz. *Televizyon Dizilerinin İletişimsel ve Dilbilimsel İşlevleri. Folklor/Edebiyat*, 65 (2011): 187-197.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. 26. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. 22. bs. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- Lakoff, George - Mark Johnson. *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. çev. Gökhan Yavuz Demir. 1. bs. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.
- Langacker, Ronald W. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*. c. 1. Stanford, California: Stanford University Press, 1987.
- Lewis, Paul A. *Metaphor and Critical Realism. Review of Social Economy* 54/4 (1996): 487-506.
- Mark, Johnson. *Metaphor, Encyclopedia of Aesthetics*. ed. Michel Kelly. Oxford University Press, C3 (1998): 208-212.
- Maroth, Miklos. *Arap Literatüründe Metafor Değişimleri*. çev. Ömer Kara. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/2 (2012): 257-270.
- MEB. *2023 Eğitim Vizyonu*. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Mesleki Yeterlilikler Kurumu. *Türkiye Yeterlilik Çerçevesi*. Mesleki Eğitim Kurumu, 2015.
- Mevlana. *Mesnevi*. çev. Veled Çelebi İzbudak. c. 2. İstanbul: Meb Yayınları, 1991.
- Mevlana. *Mesnevi (Tam Metin) (6 Cilt)*. çev. Adnan Karaismailoğlu. 1. bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

- Mızrak, Kübra. *İhsan Oktay Anar'ın Kitab-ül Hiye Adlı Eserinde Metafor*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017.
- Miles, Matthew B. - A. Michael Huberman. *Nitel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016.
- Milliyet. *Deli Yürek: Bumerang Cehennemi Filmi Konusu ve Başrol Oyuncuları*. Milliyet. Erişim 09 Aralık 2020. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/deli-yurek-bumerang-cehennemi-filmi-konusu-ve-basrol-oyuncuları-6012150>.
- Nazıroğlu, Bayramali. *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik*. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011.
- Nelson, Marguerite Hansen. *A Study of Metaphor as a Mode of Instruction*. Doctoral Dissertation, Fordham University, 1995.
- Nesterova, Svitlana. *Mevlana'nın Mesnevi İsimle Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. çev. Ahmet İnam. İstanbul: Yorum Yayınevi, 2001.
- Nişanyan, Sevan. *Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. 2. bs. İstanbul: Adam Yayınları, 2004.
- Nordquist, Richard. *The Different Types of Metaphors*. Lifelong Learning, 24 Temmuz 2019. <https://www.thoughtco.com/ways-of-looking-at-a-metaphor-1691815> Erişim: 25.12.2019.
- Nuray, Senemoğlu. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitapevi, 2005.
- Oğuz, Aytunga. *Öğretmen Eğitim Programlarında Metaphor Kullanma*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı içinde, ed. Hüseyin Kıran, 582-588. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 2005.
- Ögke, Ahmet. *İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-Hikem'inde Ayna Metaforu*. Tasavvuf: İlmi ve Araştırma Dergisi 9/23 (2009): 75-89.
- Ögke, Ahmet. *Mevlana'nın Mesnevi'sinde "Har (Eşek)" Metaforu*. Tasavvuf: İlmi ve Araştırma Dergisi 8/18 (2007): 19-41.
- Ögke, Ahmet. *Türk Tasavvuf Düşüncesinde Metaforik Anlatım*. Van: Ahenk Yayınları, 2005.

- Öner, Sibel. *Aziz Mahmud Hüdayi Divanının Halk Edebiyatı Ve Metaforik Anlatım Bakımından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006.
- Özaşar, Mehmet Emin - İsmail Hakkı Ünal - Yavuz Ünal - Bünyamin Erul - Huriye Martı - Mahmut Demir, ed. *Hadislerle İslam*. c. 3. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Özcan, Emine Şule. *Lise Yeni 12. Sınıf Biyoloji Ders Kitabında Kullanılan Metaforlar ve Analogiler Üzerine Bir Araştırma*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- Özcan, Serap. *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Eserinde Sıradışı Benzetmeler (Özgün Metaforlar)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010.
- Özdemir, Ahmet. *Kur'an'da İhlas*. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015): 153-166.
- Özdemir, Soner Mehmet. *Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme*. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 12/1 (2011): 85-110.
- Özdenören, Rasim. *Kısa Yazı*. Yeni Şafak, 2001. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/rasimozdenoren/kisa-yazi-53845> Erişim: 22.11.2019.
- Özel, Ahmet. *Cihad*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Özgürbüz, İbrahim Emrah. *Coğrafya Ders Kitaplarındaki Analogilerin ve Metaforların Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2013.
- Özkan, Faruk. *Çıtalı ve İnsan*. Denge, 2016. <http://www.aydindenge.com.tr/yazi/faruk-ozkan/01/01/2016/citali-ve-insan> Son Erişim: 15.11.2019.
- Özmen, Haluk. *Deneyisel Araştırma Yöntemi. Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2015.

- Öztekin, Mahmut Bolkar. *Fuzuli ve Şeyh Galib Divanlarında Ney Metaforu*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2007.
- Öztürk, Selvi. *Hafıza Metaforları ile Etkili Öğrenme*. 1. bs. Adana: Karahan Kitabevi, 2017.
- Pala, Aynur. *Öğrenme ve Öğretim İlkeleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri içinde*, ed. Şeref Tan, 1. bs. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007.
- Palmquist, Ruth A. *Cognitive Style and Users' Metaphors For The Web: An Exploratory Study*. *Journal of Academic Librarianship* 27/1 (t.y.): 24-32.
- Perry, Chris - Maxine Cooper. *Metaphors are Good Mirrors: Reflecting on Change for Teacher Educators*. *Reflective Practise* 2/1 (2001): 41-52.
- Pınarbaşı, Bekir - Fikri Özdemir. *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık, 2019.
- Piltin, Pusat - Ramazan Divrik - Gülhiz Piltin - Abdullah Ebret. *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematiksel Okuryazarlık Kavramına İlişkin Metaforik Algıları*. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 8/1 (2018): 47-67.
- Platon. *Devlet*. çev. Cenk Saraçoğlu - Veysel Atayman. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2008.
- Platon (Eflatun). *Devlet*. çev. Sabahattin Eyuboğlu - M. Ali Cimcoz. 8. bs. İstanbul: İŞ Bankası Kültür Yayınları, 2004.
- Polat, Semra. *İlköğretim 6-7. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2010.
- Popoptiq. *15 Different Types of Metaphors*. Erişim 25 Aralık 2019. <https://www.popoptiq.com/types-of-metaphors/>.
- Popper, Deborah E - Frank J. Popper. *The Buffalo Commons: Metaphor as Method*. *The Geographical Review* 89/4 (1999): 491-510.
- Porzig, Walter. *Dil Denen Mucize*. çev. Vural Ülkü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

- Presmeg, Norma C. *Reviewed Work: The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason by M. Johnson. Educational Studies in Mathematics* 23/3 (1992): 307-314.
- Püsküllüoğlu, Ali. *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Ramazanoğlu, Yıldız. *Müslüman Seyircinin Çağrı Filmi Tutkusu*. sonpeygamber.info. Erişim 09 Aralık 2020. <https://www.sonpeygamber.info/musluman-seyircinin-cagri-filmi-tutkusu>.
- Raymond, Gozzi Jr. *The Power of Metaphor: In the Age of Electronic Media. A Review of General Semantics* 56/4 (1999).
- Riejos, Ana Roldan - Paloma Ubeda Mansilla - Ana Maria Martin Castillejos. *The Impact of Visuals: Using a poster to present metaphor. European Journal of Engineering Education* 26/3 (2001): 301-310.
- Robert, Tracey - Virginia A. Kelly. *Metaphor as an Instrument for Orchestrating Change in Counselor Training and the Counseling Process. Journal of Counselling Development* 88/2 (2010): 182-188.
- Saban, Ahmet. *Giriş Düzeyindeki Sınıf Öğretmeni Adaylarının "Öğretmen Kavramına İlişkin İleri Sürdükleri Metaforlar. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/2 (01 Haziran 2004): 131-155.
- Salman, Yurdanur. *Dilin Düşevreni: Eğretilme. Kitap-lık Dergisi*, 65 (2003): 53.
- Sanchez, Alvaro - Jose Maria Barreiro - Victor Maojo. *Design of Virtual Reality Systems for Education: A Cognitive Approach. Education and Information Technologies* 5/4 (2000): 345-362.
- Sayın Çağırın, Zeynep. *Kur'an-ı Kerim'deki Metaforların Gündelik Dil Felsefesi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2020.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. 2. bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Semerikandi, Ebulley. *Gafletten Kurtuluş*. çev. Yaman Arıkan. c. 1. 2 cilt. İstanbul: Garanti Matbaacılık ve Neşriyat, 1997.

- Serinsu, Ahmet Nedim - Mehmet Sürmeli - Arif Alkan - Ömer Akyürek - Bilal Deliser - Ayhan Baştürk - Ali Çınar - Yusuf Mavili - Recep Toparlı. *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2010.
- Soskice, Janet Martin. *Metaphor and Religious Language*. Londra: Oxford, 1989.
- Sönmez, Veysel - G. Füsun Alacapınar. *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- Spacey, John. *16 Types of Metaphor*. Erişim 25 Aralık 2019. <https://simplicable.com/new/metaphor>.
- Stolleis, Michael. *Yasanın Gözü*. çev. Arif Çağlar. 1. bs. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- Strenski, Ellen. *Disciplines and Communities, Armies and Monasteries and The Teaching of Composition*. *Rhetoric Review* 8/1 (1989): 137-146.
- Stützle, Tuija - Jorma Sajaniemi. *An Empirical Evaluation of Visual Metaphors in the Animation of Roles of Variables*. *Informing Science Journal*, 8 (2005): 87-100.
- Suhreverdi -, Şehabeddin. *Ruhun Yolculuğu*. çev. İsmail Yakıt. *Felsefe Arkivi*, 26 (1987): 213-226.
- Şahbaz, R. Pars - Arzu Kılıçlar. *Filmlerin ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri*. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2009): 31-52.
- Şen, Rahime Beder. *Ailede Anne ve Baba Roller*. *Diyanet Aylık Dergi*, 195 (2007): 39-42.
- Tahir'ül-Mevlevi. *Edebiyat Lügati*. ed. Kemal Edip Kürkçüoğlu. 1. bs. İstanbul: Büyüyenay, 2019.
- Tahralı, Mustafa. *Leyla Vü Mecnun Üzerine*. *İstanbul Yayıncılık*, 37 (1996): 213-222.
- Tarlan, Ali Nihat. *Edebi Sanatlar*. İstanbul: Varoğlu Yayınları, 1947.
- Tepebaşılı, Fatih. *Metafor Yazıları*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
- Topuz, Ümit. *Seyf-i Sarayı'nın Gülistan Tercümesi'nde Metaforlar*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

- Treagust, David F. - Grady Venville - Allan G. Harrison. *Teaching Science Effectively With Analogies: An Approach for Preservice and Inservice Teacher Education*. *Journal of Science Teacher Education* 9/2 (1998): 85-101.
- Treagust, David F. - Grady Venville - Allan G. Harrison. *Teaching Science Effectively With Analogies: An Approach for Preservice and Inservice Teacher Education*. *Journal of Science Teacher Education* 9/2 (1998): 85-101.
- Tufeyli, İbn - İbni Sina. *Hay Bin Yakzan*. çev. M. Şerafeddin Yaltkaya - Babanzade Reşid. 23. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Tunç, Cihat. *Dalalet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Tünkler, Vural. *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programında Yer Alan Soyut Kavramların, Becerilerin ve Değerlerin Öğrencilere Kazandırılmasına İlişkin Metaforik Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013.
- Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim 16 Kasım 2019. <https://www.sozluk.gov.tr/> Son Erişim: 16.11.2019.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019. <https://www.sozluk.gov.tr/> Erişim: 16.11.2019.
- Türk Dil Kurumu. *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim 16 Kasım 2019. <https://www.sozluk.gov.tr/>.
- Türker, Mehmet. *Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforun Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009.
- Ulaş, Sarp Erk. *Felsefe Sözlüğü*. ed. A. Baki Güçlü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- Ural, Ayhan - İbrahim Kılıç. *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. 4. bs. Ankara: Detay Yayıncılık, 2013.

- Ustaoglu, Fatma Gülin. *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Metaforlar*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2015.
- Uzun, Tuba. *Sait Faik Abasıyanık'ın "Mahalle Kahvesi" Adlı Hikaye Kitabındaki Metaforların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi niversitesi, 2019.
- Üçok, Necip. *Genel Dilbilim (Lengüistik)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1947.
- naln, Abdullah. *Hadislerde Metaforik Kullanım*. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2009): 107-140.
- Vikipedi. *Bumerang*. Vikipedi zgr Ansiklopedi. Erişim 22 Kasım 2020. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bumerang>.
- Vikipedi. *Turnusol*. Vikipedi zgr Ansiklopedi. Erişim 26 Kasım 2020. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Turnusol#:~:text=%C3%87%C3%B6zelti%20olarak%20veya%20bir%20filtre,Alkali\)%20maviye%20d%C3%B6ner](https://tr.wikipedia.org/wiki/Turnusol#:~:text=%C3%87%C3%B6zelti%20olarak%20veya%20bir%20filtre,Alkali)%20maviye%20d%C3%B6ner).
- Yapıcıoğlu Ayaz, Yeliz - Glce Kıvançı - Alisher Safarov. *Psikanalitik Kuram ve Yaratıcılık*. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi* 2/2 (2019): 75-92.
- Yavuz, Yusuf şevki. *Hidayet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, C. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Yazıek, Ramazan. *Metafizik Alanda Srf ya da Mecaz ve Semboller zerinden Anlamlandırma: Bir Anlatım Yöntemi Olarak Metafor*. *Milel ve Nihal* IX/1 (2012): 135-164.
- Yıldırım, Ali. *Disiplinlerarası ğretim Kavramı ve Programlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar*. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 12 (1996): 89-94.
- Yıldırım, Ali - Hasan şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8. bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Yıldırım, Kevser. *Mesnevi'de st Düzey Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi İçin Faydalanabilecek Metaforların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2013.

- Yılmaz, Hasan - Ali Murat Sünbül. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. 1. bs. Konya: Çizgi Kitabevi, 2003.
- Yılmaz, Serpil. *Mesnevi’de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufi Yorumu*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.
- Yurdakul, Merve. *Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı 4. Sınıf Öğrencilerinin Birleştirilmiş Sınıf Kavramına Yönelik Metaforları (Gazi Üniversitesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2019.
- Zengin, Mahmut. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*. Dem Yayınları, 2017.

EKLER

Ek-1 DKAB Dersi 11. Sınıf 3. Ünite Kur'an'da Bazı Kavramlar

Ünitesi Başarı Testi

1) Aşağıdaki ifadeleri Doğru (D) ve Yanlış (Y) diye kodlayınız.

(...) İnsanın hidayeti veya delaleti tercih etmesi onun özgür iradesine bağlı değildir.

(...) Kişi davranışlarında ve ibadetlerinde Allah'ın rızasını gözetmelidir.

(...) Allah katında en değerli kişi makam ve mevki bakımından en üstte olanıdır.

(...) Sırat-ı Müstakim üzerine bir hayat yaşayanlar cehennem ile cezalandırılacaktır.

2) Aşağıda verilen kavramları ayet ve hadislerle eşleştiriniz. Eşleştirirken boşluklara kavramların sıralamadaki alfabetik kodlamalarını yazınız.

A	B	C	D	E
Salih Amel	İhsan	İhlas	Takva	Cehennem
F	G	H	I	J
Sırat-ı Müstakim	Cihat	Cennet	Riya	Hidayet

1	"Ey iman edenler, içtenlikle ve kararlılıkla Allah'a tövbe edin..." (Tahrim Suresi, 8. Ayet)	
2	"Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni görür" (Hadis-i Şerif)	
3	"...Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur..." (En'am Suresi, 151-153. Ayet)	
4	"Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır." (Hucurat Suresi 13. Ayet)	
5	"İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince, halkın en hayırlısı da onlardır..." (Beyyine, 7-8. Ayetler)	
6	"Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın..." (Bakara Suresi, 170. Ayet)	
7	"Rabbimiz! Bizi doğru yola erdirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla..." (İnsan Suresi, 3. Ayet)	
8	"Orada ebedi kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler." (Kehf Suresi, 108. Ayet)	

**Ek-1 (Devam) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 11. Sınıf 3. Ünite
Kur'an'da Bazı Kavramlar Başarı Testi**

3) Aşağıda verilen boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

Mürekkep	Dalalet	Sırat-ı Müstakim	Takva	Cihat
Riya	İhsan	Salih Amel	Muhsin	İhlas

- a) kişinin doğru yoldan sapması anlamına gelir.
b) Bireyin iki yüzlü olup, ibadetlerini gösteriş için yapmasına denir.
c) Kişinin Allah'ın yap dediklerini yapıp, yapma dediklerinden ve şüpheli gördüğü şeylerden ise kaçınmasına denir.
d) Doğru yol, ana yol ve dengeli yol anlamına gelen kavram'dir.
e)..... bir işi yapmak için tüm benliği ile çalışma, çabalama ve gayret göstermedir.
f) Kişinin yapmış olduğu dini açıdan her güzel ve faydalı işe denir.
g) Kur'an'da ihsan sahibi kişilere denir.
h) De ki: Rabbimin sözleri için denizler.... olsa ve bir o kadar mürekkep ilave edilse bile, Rabbimin sözleri bitmeden önce mutlaka deniz tükenirdi.

4) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru cevaplarını yuvarlak içine alınız.

- “...Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir; ancak o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.”(Yusuf S. 111. ayet)
- “...O halde Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Resûlüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” (A'râf suresi, 158. ayet)
- “De ki: Allah'a itaat edin, resule itaat edin. Yine söz dinlemezsensiz onun sorumluluğu ona, sizin sorumluluğunuz da size aittir. Ona itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz...”(Nur S. 54. ayet)

1.Hidayetle ilgili bu ayetlerden aşağıdaki sonuçlardan hangisine ulaşamaz?

- A) Kur'an doğru yolu gösteren bir kitaptır.
B) Doğru yolu bulma sorumluluğu insana aittir.
C) Hz. Peygamber insanlığa gönderilen bir rahmettir.
D) Hz. Peygamber doğru yolu gösteren bir rehberdir.
E) Doğru yolu bulmanın yolu Hz. Peygambere uymaktır.
❖ Kişinin her işinde Allah'ın rızasını gözetmesidir.
❖ Zıt anlamı riya olan bir kavramdır.

**Ek-1 (Devam) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 11. Sınıf 3. Ünite
Kur'an'da Bazı Kavramlar Başarı Testi**

- ❖ Kişinin her işinde Allah'ın rızasını gözetmesidir.
- ❖ Zıt anlamı riya olan bir kavramdır.

2. Hakkında bilgi verilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İhlas B) İhsan C) Hidayet D) Tevhit E) Takva

3. Aşağıdaki davranışların hangisi Allah'ı her an görüyormuş gibi yaşayan kişilerden beklenmez?

- A) Darda olanlara yardım etmek B) Anne babasına iyi davranmak
C) Çalışanlara hakkını tam vermek D) Sınav sorularını yakınlarına vermek
E) Mirası adalete uygun olarak pay etmek

Hiz. Ömer, Übey bin Kâ'b'a takvanın ne olduğunu sorar.

Hiz. Übey de ona: Sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü ey Ömer der.

Hiz. Ömer: Evet, yürüdüm, karşılığını verince, bu sefer:

Hiz. Übey: - Peki, ne yaptın, diye sorar.

Hiz. Ömer: Elbisemi topladım ve dikenlerin bana zarar vermemesi için bütün dikkatimi sarf ettim cevabını verir.

Bunun üzerine Übey:- İşte takva budur, der.

4. Bu parçaya göre takvanın anlamı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Doğada yürürken dikkatli olmak
B) Allah'ın her buyruğuna özenle uymak
C) Elbiseleri zararlı maddelerden korumak
D) Kelimelerin anlamını sorarak öğrenmek
E) Öğretirken buldurma yöntemini kullanmak

5. Sırat-ı müstakim kavramı hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi doğru değildir?

- A) Kendilerine nimet verilenlerin yoludur
B) Hurafe ve batıl inanışlardan kurtulma yoludur.
C) Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmektir.
D) Kötülüklerden uzak yoldur.
E) Cennete götüren yoldur.

Dinî bir kavram olarak cihat, İslam dininin insanlığın huzuru için koymuş olduğu ilkelere uygun davranmak amacıyla çalışma ve gayret sarf etme anlamına gelmektedir.

6. Buna göre aşağıdaki durumlardan hangisi cihat kapsamına girmez?

- A) Fitne ve fesadı önleyerek güven ve huzuru sağlamak
B) Nefsin bütün isteklerini yerine getirmek için gayret etmek
C) İslama ve insanlara yararlı olacak ilmî çalışmalar yapmak
D) İyilikleri yaygınlaştırmak ve kötülükleri yok etmek için çalışmak
E) Gerektiğinde vatanını savunmak için düşmana karşı savaşmak

**Ek-1 (Devam) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 11. Sınıf 3. Ünite
Kur'an'da Bazı Kavramlar Başarı Testi**

Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve 15 Temmuzda mücahitler canlarıyla ve mallarıyla cihat etmişlerdir.

7. Bu kritik dönemlerde verilen destansı mücadele aşağıdaki cihat türlerinden hangisiyle daha çok ilişkilidir?

- A) İnsanlara İslam'ı tebliğ etmek B) Nefse karşı mücadele vermek
C) Dini öğrenip ona göre yaşamak D) İyiliği yaygınlaştırmaya çalışmak
E) Din, vatan ve millet uğrunda savaşmak

8. Aşağıdaki ayetlerden hangisi salih amel işleyenlerin karşılaştıkları sonuçla ilgili değildir?

- A) “İman edip salih ameller işleyenler ise cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.”(Bakara suresi, 82. ayet)
B) “İman edip salih ameller işleyenlere, kendileri için; içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjde...”(Bakara suresi, 25. ayet)
C) “İman edip salih ameller işleyenleri de ebedî olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız.”(Nisa suresi, 122. ayet)
D) “Kör ile gören, iman edip salih ameller işleyenler ile kötülük yapan bir değildir. Siz pek az düşünüyorsunuz.” (Mümin suresi, 58. ayet)
E) “Erkek olsun, kadın olsun her kim iman etmiş olarak dünya ve âhiret için yararlı iyi işler yaparsa işte onlar da cennete girerler. ...”(Nisa suresi, 124. ayet)

Allah Kur'an'ın pek çok yerinde salih amelleri emretmiş ve yapanları övmüş, yapmayanları eleştirmiş ve şöyle buyurmuştur: “Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez. Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. ...” (Nisa suresi, 36 ve 37. ayetler)

9. Bu ayetlerde aşağıdaki salih olmayan amellerden hangisine değinilmemiştir?

- A) Övünmek B) Kibirlenmek C) Cimriliği emretmek
D) Cimrilik etmek E) Gıybet etmek

- İslam uğruna çalışma, çabalama ve savaş yapmadır.
- İnsanın bütün söz, davranış, inanç ve ibadetlerinde yalnızca Allah'ın rızasını gözetmesidir.
- Allah'ın insanlara akıl, düşünme, öğrenme, hatırlama gibi yetenekler vermesi ve insanların da bunları kullanarak doğru yolu bulmasıdır.
- Allah'a iman edip dinin emir ve yasaklarına uyarak Allah'a karşı gelmekten sakınmak; dünya ve ahirette insana zarar verecek inanç, söz ve davranışlardan uzak durmaktır.

10. Bu tanımlarla aşağıdaki kavramlar eşleştirildiğinde hangisi dışarda kalır?

- A) Cihat B) İhlas C) Takva D) Hidayet E) İhsan

**Ek-1 (Devam) Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 11. Sınıf 3. Ünite
Kur'an'da Bazı Kavramlar Başarı Testi**

11 ve 12. soruları Kehf suresinin 110. ayetine göre cevaplayınız.

“De ki ben de ancak sizin gibi bir insanım, sadece bana, ‘Sizin ilahınız ancak bir tek ilâhtır.’ diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.” (Kehf suresi, 110. ayet)

11. Bu ayetteki altı çizili ifade aşağıdaki kavramlardan hangisinin çevirisidir?

- A) İhsan B) Hidayet C) Takva D) Salih amel E) İhlas

12. Bu ayetten aşağıdaki yargıların hangisine ulaşamaz?

- A) Hz. Peygamber bir insandır.
B) Müşriklerin amelleri boşa gitmiştir.
C) Kulluk sadece Allah’a yapılmalıdır.
D) Allah’ın eşi, dengi ve benzeri yoktur.
E) Ahirete inanan fiillerine dikkat etmelidir.

Ek-2 Metaforik Algı Formu

1) Hidayet, dalalet, ihsan, ihlas, riya, takva, sırat-ı müstakim, cihat, salih amel kavramlarına ilişkin ürettiğiniz metaforları yazınız.

Kavram	Üretilen Metafor (.....gibidir çünkü.....)
Hidayet	
Dalalet	
Hidayet X Dalalet	
İhsan	
İhlas	
Riya	
İhlas X Riya	
Takva	
Sırat-ı Müstakim	
Cihat	
Salih Amel	

2) Kavramlar işlenirken uygulanan metaforik yöntemi değerlendiriniz.

--

